

STĘPA W POLSCE

(LE MORTIER À PILON EN POLOGNE)

1. Wstęp.

Pracę tu przedstawioną należy uważać za sprawozdanie z badań nad stępą w obecnych granicach politycznych Polski. Celem zamierzonego opracowania jest zobrazowanie całokształtu zebranego materiału, jako podstawy dalszych zamierzonych badań, oraz przedstawienie wyników, jakie osiągnięto przy rozpatrywaniu całego materiału przed przystąpieniem do jego systematycznego opracowania. Przedmiotem opracowania jest jeden z elementów kulturowych bardzo charakterystycznych — mianowicie stępa. Stępa jest to narzędzie, którego lud nasz używa przeważnie do przerabiania ziarna zbożowego, następnie nasion oleistych, włókna, kory drzewnej i soli. Stępa służy do przeróbki pewnych surowców i przysposobienia ich dla celów spożywczych i gospodarskich, ma więc na celu przystosowanie pewnych surowców czy materiałów w stanie surowym dla celów użytkowych. Stępa ułatwia pracę człowiekowi, a przez to zaoszczędza mu czasu i sił fizycznych, w celu zaspokojenia jego pewnych potrzeb. Narzędzie to spełnia w zupełności swoje zadanie gospodarskie, społeczne i techniczne, o wyraźnych cechach pomocniczych, celowych i użytkowych — jest więc narzędziem gospodarskim w pełnym znaczeniu tego słowa. — Stępa, jako narzędzie gospodarskie wynalezione i skonstruowane przez człowieka, jest więc jego wytworem. Wytwór ten, przekazywany przez tradycję z pokolenia na pokolenie, udoskonalany, przerabiany lub redukowany pod względem kształtów, przeznaczenia i sprawności technicznej, jest jednym z niepisanych dokumentów historii kultury ludzkiej. Stępa, jako narzędzie gospodarskie, jest więc jednocześnie objektem badań z zakresu historii kultury, jako jeden z elementów tej kultury. — Z tego względu, że w elemencie tym w sumie da się wyróżnić i są z nim związane w przeważającej liczbie przejawy o charakterze fizycznym i technicznym, możemy ustalić, że stępa jest elementem kulturowym z zakresu kultury materialnej.

Pod względem technicznym i konstrukcyjnym, stępa, jako narzędzie, składa się z dwóch części. Jedna część narzędzia przedstawia się jako masa materiałowa z ustaloną podstawą, stojąca lub leżąca. Przedewszystkiem od podstawy, a następnie w wypadku obróbki, od sposobu i zwyczaju obrabiania i sposobu używania, będzie uzależniony kształt, forma i wygląd zewnętrzny tej masy. Stosownie do użytego materiału część ta przedstawiać będzie albo kłodę drzewną, albo blok kamienny z wykonanym otworem u góry, t. zn. otwór bądź wgłębienie zawsze będzie zrobione z wierzchu masy, zależnie od uprzednio ustalonej i wykonanej podstawy. W części tej, najważniejszą cechą składową jest wykonane w masie wgłębienie, ponieważ jest to właściwa i istotna część robocza. Druga część przedstawia się odmiennie. Jest to samorodny kawał drzewa lub bryła kamienna, przytem używane są albo w stanie naturalnym lub

zawyczaj obrabiane celowo. Zależnie od sposobu, zwyczaj obrabiania i sposobu użycia, będzie to tłuczek o formie kafaru bądź młota. Stępa jest więc wówczas i tylko pod tym warunkiem narzędziem, gdy występują i są używane w pracy jednocześnie obydwie części. Jeżeli używana jest do pracy tylko jedna z tych części, bez uwzględnienia drugiej, to wówczas jest to już inne narzędzie czy inne narzędzia. Natomiast te dwie wyróżnione tu części narzędzia mogą być złączone razem w jedną całość, t. zn. będą wbudowane wzajemnie. Mimo tej nowej formy konstrukcyjnej, narzędzie nie straci ze swego charakteru, ani przeznaczenia, ponieważ nie zostanie naruszona zasada jednoczesnego używania i występowania w pracy obu części. Praca na stępie odbywa się w ten sposób, że tłuczkiem uderza się w otwór stępy. Kierunek uderzenia będzie zawsze postępował po linii pionowej, t. j. z góry w dół. Przytem należy wyjaśnić, że część z wgłębieniem jest częścią stałą i bierną, spoczywającą nieczynnie na ziemi, podczas gdy tylko tłuczek jest częścią czynną i ruchomą, poruszany pewną siłą motoryczną. Istotniejszą więc częścią składową narzędzia, z punktu widzenia konstrukcyjno-technicznego, będzie tłuczek, który, uderzając w otwór, kruszy znajdujący się we wgłębieniu surowiec.

Stępa można więc zdefiniować: Stępa jest to wytwór kulturowy, z zakresu kultury materialnej, który jako narzędzie gospodarskie składa się z dwóch zasadniczych części, a mianowicie: z części z wgłębieniem — i części przeznaczonej do tłuczenia, służących do kruszenia surowca ruchem uderzeniowym. Technika użycia stępy jest więc różna od techniki użycia żarn, przy których stosujemy ruch rozcierający¹⁾.

Stępa jest wytworem kulturowym z zakresu kultury materialnej, bardzo ciekawym i charakterystycznym, gdyż: 1) występuje w starych zespołach, przytem bardzo typowych i rozmaitych, i jest jednym ze składników kultur zasadniczych, 2) posiada olbrzymi zasięg geograficzny, oraz częstotliwość występowania w terenie. Pozwala to na przypuszczenie, że prześledzenie procesów kulturowych tego elementu kulturowego będzie względnie łatwe, a oparte na dużej ilości materiału, da wyniki ścisłe i dokładne, 3) archaiczność i różnaitość form tego narzędzia pozwoli na wyraźne uchwycenie i powiązanie jego procesów historyczno-rozwojowych, 4) omówienie tego zagadnienia na odpowiednim tle porównawczem, ze względu na przeznaczenie tego narzędzia i jego zastosowanie w gospodarce ludzkiej, pozwoli również na osiągnięcie bardzo ważnych wyników.

Do odtworzenia dziejów i procesów kulturowych tego narzędzia jako elementu kulturowego prowadzi nas przede wszystkim uchwycenie tego zjawiska w przestrzeni. — Przytem należy podkreślić, że jakkolwiek stępa jest elementem kulturowym bardzo ciekawym i charakterystycznym, nie została dotychczas opracowana należycie, a w szczególności nie została opracowana zupełnie na obszarach Polski. — Można to wytłumaczyć zupełnym brakiem materiałów do tego zagadnienia.

¹⁾ Definicja ta odnosi się tylko do stępy, występującej na obszarze Polski i bez uwzględnienia materiału paleoetnologicznego.

Dane materiałowe, odnoszące się do tego problemu, w dotychczasowej literaturze są bardzo nieliczne. W dodatku te dane są zupełnie niezadowalające i dość fragmentaryczne. W związku z tem powstała konieczność zgromadzenia odpowiedniego materiału tak przez poszukiwania w terenie, jak i przy pomocy odpowiednio przygotowanych kwestjonariuszy.

W czasie czteroletnich żmudnych wysiłków zebrano przeszło sześć tysięcy punktów z obszaru politycznego Polski. Zebrany materiał przedstawia zaś zbiór około dziesięciu tysięcy opisów poszczególnych stęp, wraz z rysunkami, fotografjami i nieraz dokładnemi objaśnieniami.

2. Podział materiału.

Cały zebrany materiał podano na razie w stanie jakby surowym, t. zn. bez analizy i ustalenia typologii stępy. Przy tym najprostszym, wstępnym podziale kwestją najważniejszą będzie odpowiedź na pytanie, gdzie stępa występuje, a gdzie jej nie ma na obszarach Polski. Dodatkowo zestawiono materiał, który pozwoli na ważne zorientowanie się co do tych obszarów, na których narzędzie to wprawdzie występuje, ale ulega procesowi zanikania. Prócz tego podziału ogólnego, przeprowadzono częściowy podział szczegółowy na stępę ręczną, nożną i mechaniczną. Przed ustaleniem podstaw, na jakich przeprowadzony został ten podział szczegółowy, trzeba przypomnieć formy i sposoby pracy, jakie występują przy posługiwaniu się tem narzędziem. Przeprowadzony podział uzasadnia występująca tu siła motoryczna. Energia dynamiczna, jaka pozwala na dokonanie pracy przy pomocy stępy ręcznej i nożnej, będzie, jak wskazuje na to sama nomenklatura, praca ludzkich rąk lub nóg. — Zarazem trzeba wyjaśnić, że praca tak na stępie ręcznej jak i nożnej nierzadko dokonywana bywa tylko częściowo. Istnieją mianowicie stępy ręczne, gdzie praca rąk ludzkich występuje tylko jako siła jednokierunkowa, t. zn. poruszanie i uderzanie tłuczkiem odbywa się tylko w dół, w kierunku ku otworowi stępy. Odciąganie tłuczka w przeciwnym kierunku następuje na drodze mechanicznej przy pomocy pewnego rodzaju prymitywnej sprężyny. Podobnie jak przy stępie ręcznej, na stępie nożnej występuje praca nóg ludzkich również jako siła działająca częściowo, tylko w jednym kierunku. Jednakże kierunek pracy jest odwrotny jak przy stępie ręcznej. Tłuczek względnie głowica stępora unosi się w górę przy pomocy stopy, która naciska na przeciwległy koniec ramienia stępora, jak umocowana na dźwigni — głowica. Opadanie stępora w dół, jak i uderzanie głowicy w otwór stępy, odbywa się już w sposób mechaniczny. Po zwolnieniu bowiem nacisku przez umieszczenie nogi w górę, ramię wraz z głowicą opada samoczynnie w dół, przy wykorzystaniu w ten sposób siły bezwładnej ciężaru własnego. Czasem występuje też naciskanie stopą tej części dźwigni, gdzie umocowana jest głowica, w chwili opadania w otwór stępy. Ma to na celu zwiększenie siły uderzania stępora. — Wyróżnianie stępy ręcznej i nożnej usprawiedliwia się tylko wówczas, gdy w pracy występuje czynne, choćby nawet częściowe działanie rąk i nóg, — ale działanie czynnie przeważające. Przez działanie czynnie prze-

ważające, należy rozumieć pracę właściwą odnośnej kończyny ludzkiej. Przy pracy właściwej rąk, np. na stępie ręcznej, pracują jednocześnie ubocznie nogi, już choćby ze względu na konieczność utrzymania postawy stojącej w pracy. Przy pracy nożnej, jako głównej czynności, podobnie pracują jednocześnie ubocznie ręce, przy pomocy których pracujący trzyma się poprzeczki wbudowanej w stępę lub sznura nad nim zawieszzonego, by uchwycić równowagę i ułatwić sobie w ten sposób pracę. — Będzie to zatem stępa właściwa. — Teraz można sprecyzować: wyróżnienie na stępę ręczną właściwą i nożną właściwą przeprowadzono z uwagi na występujące tu, czy stosowane w pracy, całkowite jak częściowe, ale przeważająco-czynne działanie — rąk lub nóg. Przy stępie mechanicznej praca odbywa się przy wykorzystywaniu, zupełnem i celowem przez człowieka, działania mechanicznego — wody lub wiatru. — To krótkie wyjaśnienie uzasadnia dostatecznie charakter przeprowadzonego podziału. Widać z tego jasno, że praca na stępie ręcznej i nożnej dokonuje się przy zupełnem lub częściowem użyciu siły fizycznej żywej — w tym wypadku siły fizycznej organizmu ludzkiego. Odwrotnie więc jak przy stępie mechanicznej, gdzie praca dokonywana jest w zupełności przez siłę martwą — a stąd, wykorzystana przez człowieka celowo, działa energia natury martwej, w tym wypadku wody lub wiatru. Stępa właściwa, tak ręczna jak nożna, będzie więc przeciwieństwem stępy mechanicznej.

Stąd wynikają definicje właściwej stępy ręcznej lub nożnej oraz stępy mechanicznej.

Stępą właściwą nazywamy taką stępę, w której siłą motoryczną, pozwalającą na spełnianie czynności temu narzędziu z góry przeznaczonych, będzie zupełne lub częściowo czynną siłą fizyczną natury żywej, t. j. siły fizyczne istoty ludzkiej. A będzie to:

stępa ręczna, czyli taka stępa, w której siłą motoryczną pozwalającą na spełnianie czynności temu narzędziu z góry przeznaczonych, będzie zupełna lub częściowa, przytem przeważająco-czynna siła rąk ludzkich, t. j. siła fizyczna natury żywej. Albo też będzie to:

stępa nożna, czyli taka stępa, w której siłą motoryczną pozwalającą na spełnianie czynności temu narzędziu z góry przeznaczonych, będzie zupełna lub częściowa, przytem przeważająco-czynna siła nóg ludzkich, t. j. siła fizyczna natury żywej.

Stępą mechaniczną nazywamy taką stępę, w której siłą motoryczną pozwalającą na spełnianie czynności temu narzędziu z góry przeznaczonych będzie w zupełności i jedynie czynną, celowo wykorzystaną przez człowieka siłą natury martwej, t. j. siłą mechaniczną natury martwej, jak np. woda lub wiatr.

Zatem cechą charakterystyczną przyjętego podziału będzie występująca tu siła motoryczna. Podział na stępę ręczną i nożną było to wyróżnienie dotychczas najsilniej narzucające się wszystkim zbierającym materiał terenowy, chociaż bez właściwego uzasadnienia, jako ujęcie najprostsze. W związku z tem /takie wyróżnienie podziałowe było naogół uwzględniane przez wszystkich jako zasadnicze z punktu widzenia typologii. Pogląd ten należy uważać jednak za błędny. Narazie, przed ustaleniem i przeprowadzeniem ścisłej i właściwej typologii, ten wy-

różniano dotychczas podział można zatrzymać, tem bardziej, że ze względu na występującą tu siłę motoryczną ma on pewne uzasadnienie. Wyróżnienie to zostało więc i tu uwzględnione, choć należy wyraźnie podkreślić, że nie jest ono jednoznaczne z podziałem ściśle typologicznym narzędzia. Jako kryterjum podziałowe przy ustalaniu różnic typologicznych służy bowiem w pierwszym rzędzie forma zewnętrzna narzędzia. Dlatego, z punktu widzenia typologicznego, przy bliższym i dokładnem rozpatrzeniu tego zagadnienia na podstawie zgromadzonego materiału, podział, jaki tu został przeprowadzony, nie przedstawia się w pełni ścisły. Stępa nożna w zasadzie, a czasem i stępa ręczna, reprezentują narzędzia proste, pojedyncze, ale nieraz przytem posiadają w swej konstrukcji pewne udoskonalenia techniczne, pewnego rodzaju mechanizmy w znaczeniu technicznem. Przy bliższym rozpatrzeniu tej kwestji, z punktu widzenia typologii właściwej, niewątpliwie okaże się, że pewne typy stępy, względnie formy proste, pierwotne, przez wykorzystanie się i zróżnicowanie stworzyły pewien protorodzaj, który udoskonalony technicznie lub wyposażony w konstrukcję pozwalającą na wykorzystanie sił mechanicznych, dał podstawę do sformowania się nowego rodzaju stępy właściwej — jak nożna z reguły, a ręczna w poszczególnych wypadkach. — Nie można zatem narazie mówić o typie. Typ, to będzie suma chronologiczno-rozwojowa szeregu składowych, odcinająca się zupełnie wyraźnie od takiej samej sumy, ale zupełnie innych składowych. Dopiero suma cech pierwszorzędnych stanowić może o wyróżnianiu typu. — Ale przy rozpatrywaniu materiału nie znaleziono danych, które wskazywałyby na odrębne i samorzutne powstania narzędzia takiego — jak stępa nożna w tej formie, jak ją się widzi w terenie. Zastosowanie w pracy przy narzędziu w miejsce rąk — nóg, lub odwrotnie nie dowodzi niczego rzeczowego, by mówić o typie. Trafiają się bowiem np. stępy o konstrukcji zupełnie identycznej jak nożna, ale poruszane są zapomocą rąk umyślnie dostosowaną tu korbą lub dźwignią. Nie można więc, narazie przynajmniej, mówić o typie stępy ręcznej lub typie stępy nożnej. Jedyne określenie, jakie tymczasem można uważać za słuszne, to będzie: stępa ręczna i stępa nożna, bez określenia dodatkowego — „typ“. — Odnosi się to jednocześnie i do stępy mechanicznej.

W związku z tem tymczasowem segregowaniem materiału został wydzielony materiał, który zachował się w tradycji ludowej. Materiał ten przedstawia zaczątek, a raczej część podstawową materiału, dla przeprowadzenia dalszych badań historyczno-rozwojowych i genetyczno-historycznych nad stępą w Polsce i stępą w zasięgu światowym. Materiał ten będzie więc jednocześnie w pewnym stopniu podbudową dla zagadnień paleoetnologicznych.

3. Opracowanie materiału.

Celem opracowania tak bogatego ilościowo materiału musiano przystąpić do jego systematycznego ułożenia, by nie stracić orientacji w całości i nie przeoczyć najdrobniejszych nawet faktów. Materiał został więc ułożony alfabetycznie, poszczególnymi województwami, w zakresie

zaś województw alfabetycznie powiatami. Poszczególne punkty materiałowe zamknięte zostały zatem w szeregi powiatowe i wojewódzkie. Następnie poszczególne punkty materiałowe ujęto w poszczególne punkty rozprzestrzenienia geograficznego. — Wymaga to dokładniejszego omówienia. — Celem zgromadzenia materiału przeprowadzano badania terenowe, rozsyłano kwestjonariusze i wykorzystano zbiory muzealne. W ten sposób otrzymano, prawie zawsze lub dość często, dwie, trzy bądź więcej odpowiedzi, a też informacji w sprawie stęp znajdujących się w jednej miejscowości. Z tego względu, że badania nad stępą narazie nie szły w kierunku typologicznym, ale głównie miały przedstawić rozprzestrzenienie geograficzne tego elementu kulturowego, materiał więc tak ułożono, by każdej chwili można go zmapować, oraz każde zagadnienie wykreślić na mapie. Aby uskutecznić takie ujęcie terytorjalne, które dawałoby łatwy przegląd i sprawne operowanie materiałem, okazało się koniecznym podzielenie całego obszaru Polski na pewne odcinki i sekcje. Najdogodniejszym i najbardziej naturalnym podziałem terytorjalnym, któryby się do tego nadawał — to podział administracyjny. — Z tych powodów poszczególne odpowiedzi umieszczano pod odpowiednią nazwą województwa, zależnie od tego, z którego pochodziły. Podobnie porządkowano je w związku z segregowaniem odpowiedzi w odcinkach powiatowych. Wreszcie, jeżeli tych odpowiedzi pochodzących z jednej miejscowości było więcej jak jedna, zgrupowane zostały pod nazwą tej jednej miejscowości. W wyniku, poszczególne odpowiedzi czy informacje w sprawie stęp, a raczej (jeżeli użyty zostanie dogodniejszy termin) poszczególne punkty materiałowe zostały podporządkowane odpowiednim punktom rozprzestrzenienia geograficznego. Oczywiście, gdy punktów materiałowych było więcej jak jeden, to również zostały ujęte tylko przez jeden punkt rozprzestrzenienia geograficznego — zostały więc prosto zgrupowane pod jednym punktem rozprzestrzenienia. Zkolei punkty rozprzestrzenienia geograficznego zaopatrzone liczbami porządkowymi, czyli każda miejscowość otrzymała swój osobny numer porządkowy. Numeracja ustalona została dla każdego województwa osobno. Mianowicie numeracja poszczególnych punktów rozprzestrzenienia geograficznego w zakresie każdego poszczególnego województwa zaczyna się zawsze od 1 do x, przy zachowaniu porządku alfabetycznego powiatów, też w ramach danego województwa. Numeracja miejscowości nie nie traci zatem na ciągłości, a jednoczesny układ alfabetyczny powiatów ułatwia szybkie odszukanie danej miejscowości (punktu kartograficznego) na siatce kartograficznej odpowiedniego województwa. Orjentowanie się w granicach powiatu jest o wiele łatwiejsze i szybsze. Jednocześnie takie systematyczne ujęcie punktów materiałowych pozwala pełne panowanie nad całością materiału, a przytem stwarza trwałą podstawę metodyczną — do opracowania tak dużych zbiorów. Tak systematycznie ułożony materiał ujęto w dalszym ciągu w formę zestawienia tabelarycznego. — Dla każdego województwa takie zestawienie sporządzono osobno. Zestawienie tabelaryczne przedstawia się w ten sposób, że na linii poziomej układu wydzielono rubryki, w których wpisywano za porządkiem: liczbę porządkową, powiat, nazwę miejscowości i t. d. Równocześnie uprzednio uporządkowany materiał,

jak podano wyżej, notuje się na linii pionowej układu — według ustalonej już numeracji i w układzie powiatowym, a w porządku alfabetycznym — w kierunku z góry w dół. Po takim przygotowaniu tabeli można już przystąpić do opracowania pewnego zagadnienia bądź faktu wiążącego się z przedmiotem opracowania, w tym wypadku rozmieszczenia terenowego stępy ręcznej, nożnej, mechanicznej i t. p. Przy takim postępowaniu i dalszem opracowywaniu zagadnień łączących się z tematem pracy, czy wchodzących w zakres pracy, powiększa się ilość rubryk na linii poziomej tabeli, zależnie od ilości interesujących nas kwestyj, które mają być opracowane i dla których podjęto pracę badawczą. W wypadku zwiększania się materiału, punktów materiałowych, punktów rozprzestrzenienia — przede wszystkim, powiększa się ilość punktów na linii pionowej układu. — W tabeli, dostosowanej do tej pracy, wprowadzono rubryki następujące: brak stępy, stępa ręczna, stępa nożna, stępa mechaniczna. — Odpowiednio do obserwowanych faktów, przy ponownem przeglądaniu uporządkowanego już materiału, wpisujemy znajduwane informacje w odpowiednie rubryki. W miejscu skrzyżowania się pewnej znalezionej adnotacji materiałowej, dla której przygotowano odpowiednią rubrykę, z miejscowością, z której ta adnotacja pochodzi — wpisuje się odpowiedni znak. Na tej drodze cały materiał, część materiału lub tylko jakieś zagadnienie zaczerpnięte z tego materiału, przygotowane są do ujęcia kartograficznego. — Dla zilustrowania i dostatecznego wyjaśnienia podany zostaje poniżej wzór tabeli względnie zestawienia materiału w formie tabelarycznej.

Województwo białostockie.

L. p.	Powiat	Nazwa miejscowości	Brak stępy	Stępa ręczna	Stępa nożna	Stępa mechaniczna	i t. d.
1.	Augustów	Sztabin	+				
2.	„	Dębowo		+		+	
3.	„	Sucha Wieś		+	+		
i t. d.							

Z powodu trudności techniczno-wydawniczych, szczególnie dużego kosztu, nie ogłoszono ani tych tabel, ani map pomocniczych z numerowanymi punktami, a podano jedynie wyniki tych przygotowawczych prac.

Po tem ujęciu tabelarycznem materiału przystąpiono do przedstawienia zagadnień na mapach województw. Każda miejscowość zaopatrzona poprzednio odpowiednią liczbą porządkową, zaznaczona została

następnie w miejscu swego położenia geograficznego — na mapie punktem, przy którym zamieszczono jednocześnie numer porządkowy, odpowiadający tej miejscowości. Wykonanie tych map pomocniczych było przyczyną nowych trudności. Trudności te powstały w związku z identyfikowaniem szeregu miejscowości. — Nierzadko nazwa podana w kwestjonariuszu pewnej miejscowości nie była zgodna z podaną na mapach czy słownikach geograficznych, którymi posługiwano się przy wykreślaniu map pomocniczych (patronów). Główną mapą pomocniczą, którą posługiwano się przy wykonaniu map etnograficznych, była E. Romera „Polska mapa topograficzna“, podziałka 1 : 600.000²⁾). Mapa ta okazała się niewystarczającą, ponieważ wielu drobnych miejscowości nie uwzględnia ona, a spora ilość miejscowości zamieszczona na tej mapie podana została całkiem odmiennie w porównaniu z nazwami miejscowości podawanymi w kwestjonariuszach i odpowiedziach. Trzeba więc było uzgadniać i uzupełniać dane topograficzne. Różnice, jakie stąd powstały, zaznaczone są w wykazie miejscowości, który to wykaz daje jednocześnie zestawienie materiału uwzględnionego na zredagowanych 26 mapach. Dla zidentyfikowania nazw topograficznych podano w nawiasie źródło, według którego przyjęto nazwę danej miejscowości w wypadku rozbieżności. Z powodu trudności i niemożności ustalenia prawdziwej nazwy zamieszczano nierzadko dwie nazwy kolidujące. Przytem jedna, ujęta w nawiasie, z podanem jednocześnie źródłem, przeciwstawiona jest drugiej nazwie, wymienionej w kwestjonariuszu lub udzielonej informacji terenowej. — Dla odszukiwania drobnych a też niezaznaczonych miejscowości na mapie E. Romera — podobnie jak i ustalania rozbieżności nazw topograficznych, posługiwano się następującymi źródłami: Ogólnie, dla całego obszaru Polski, „Słownik Geograficzny“³⁾), Mapy Wojsk. Inst. Geograficznego 1 : 300.000 i 1 : 100.000, wszystkie jakie dotychczas zostały wydane⁴⁾). Dla obszarów Małopolski mapy austriackiego sztabu generalnego 1 : 75.000⁵⁾). Dla obszaru b. zaboru rosyjskiego mapy K. d. w. R. 1 : 100.000⁶⁾), mapa województw centralnych i wschodnich⁷⁾) i skorowidz miejscowości⁸⁾). Dla obszarów b. zaboru niemieckiego mapa 1 : 100.000⁹⁾). Przy pomocy tych źródeł

²⁾ Polska mapa topograficzna, komunikacyjna i administracyjna, oraz „Skorowidz miejscowości“, pod redakcją E. Romera. Lwów - Warszawa 1929. Wyd. Książnicy-Atlas.

³⁾ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów Słowiańskich, pod redakcją B. Chlebowskiego. Warszawa r. 1880/1904, tom I—XV i dodatek.

⁴⁾ Mapy specjalne 1 : 100.000 i mapy generalne 1 : 300.000 wydane przez Wojskowy Instytut Geograficzny w Warszawie.

⁵⁾ Spezialkarte 1 : 75.000, herausgegeben von d. k. u. k. Militärgeographischen Institute. Wien.

⁶⁾ Karten des westlichen Russlands 1 : 100.000, herausgegeben von d. Kartographischen Abteilung der König. Preuss. Landesaufnahme, Berlin.

⁷⁾ Województwa centralne i wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej. Mapa oraz Skorowidz miast i gmin wiejskich. Warszawa 1933. Wyd. przez Główny Urząd Statystyczny.

⁸⁾ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Wyd. przez Główny Urząd Statystyczny, tom I—XVI. Warszawa 1924/1926.

⁹⁾ Mapy 1 : 100.000, herausgegeben von d. Kartographischen Abteilung der König. Preuss. Landesaufnahme. Berlin.

i mapy topograficznej wykonano mapy pomocnicze dla każdego województwa osobno, które otrzymały nazwę patronów. Patrony, wykonane w podziale jak mapa topograficzna E. Romera 1 : 600.000; — służyć będą stale do opracowania całości zagadnień związanych ze stępą, występujących na obszarach Polski. W miarę powiększania się materiału będą uzupełniane. Narazie, również z powodu trudności techniczno-wydawniczych i znacznych kosztów, nie mogą być na tem miejscu publikowane. Patrony te służyły więc za podstawę do opracowania map analitycznych poruszonych zagadnień, a każde zagadnienie otrzymało osobne znakowanie. Mapy analityczne wykonano też w podziale 1 : 600.000, jak patrony, dla każdego województwa osobno. Z tych ostatnich otrzymano mapy analityczno-syntetyzujące; — wykreślone na siatce 1 : 3.000.000 E. Romera¹⁰⁾; — przedstawiające zasięgi wydzielonych tu drogą podziału kwestyj, dotyczących stępy, ale już z całego obszaru Polski. Dla każdego zasięgu wykonano osobną mapę. W tej samej podziale wyrysowano mapę syntetyczną, na której zestawiono wszystkie razem wyróżnione zasięgi z całego obszaru Polski w jedną całość.

4. Wykaz miejscowości uwzględnionych na mapach.

I. BRAK STĘPY.

1. Województwo białostockie.

Powiat Augustów: Hołynka, Nowinka, Łosośna, Białobrzegi, Bargłów. — Powiat Białystok: Białystok, Dobrzyniewo, Choroszcz, Starosielce, Lewicka, Trzacianna, Czarna Wieś, Zabłudów. — Powiat Bielsk Podlaski: Czeremcha, Ciechanowiec. — Powiat Grodno: Grodno, Ejsymonty Wielkie, Żydomla, Kopciówka, Indura, Jeziory, Wiercielizki, Hołynka, Brzostowica st. kolejowa, Hoża, Kamionka. — Powiat Łomża: Jedwabne, Kołno, Wincenta, Mały Płock, Łomża, Rutki. — Powiat Ostrołęka: Czerwin. — Powiat Ostrów Mazowiecka: Komorowo, Długosiodło. — Powiat Sokółka: Korycin. — Powiat Wołkowyj: Piaski, Krzemienica, Roś, Werejki.

2. Województwo kieleckie.

Powiat Będzin: Miłowice, Wojkowice Kościelne, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Będzin, Bobrowniki, Dębowa Góra, Grodziec, Gołonóg, Kazimierz (Kopalnia), Klimontów, Łagisza, Łosień, Maczki, Piaski, Niwka, Sarnów, Sączów, Zagórze, Strzemieszyce Wielkie, Wojkowice Komorne, Ząbkowice. — Powiat Busko (Stopnicki): Dobrowoda, Nowy Korczyn, Zborów, Pawłów, Stopnica, Pacanów, Oleśnica, Niziny, Kurozwięki, Szydłów, Raczyce, Chmielnik. — Powiat Częstochowa: Panki, Wancerzów, Hutki, Kłobuck, Krzepice, Kamienica Polska, Mykanów, Miedzno, Blachownia, Parzymiechy, Przyszań, Puszczew, Rędziny, Gnaszyn, Wrzosowa, Janów, Popów, Mstów. — Powiat Bżecki (Wierzbnik): Ciepiałów, Hża, Kazanów, Lubienia, Lipsko, Mirzec, Wąchock,

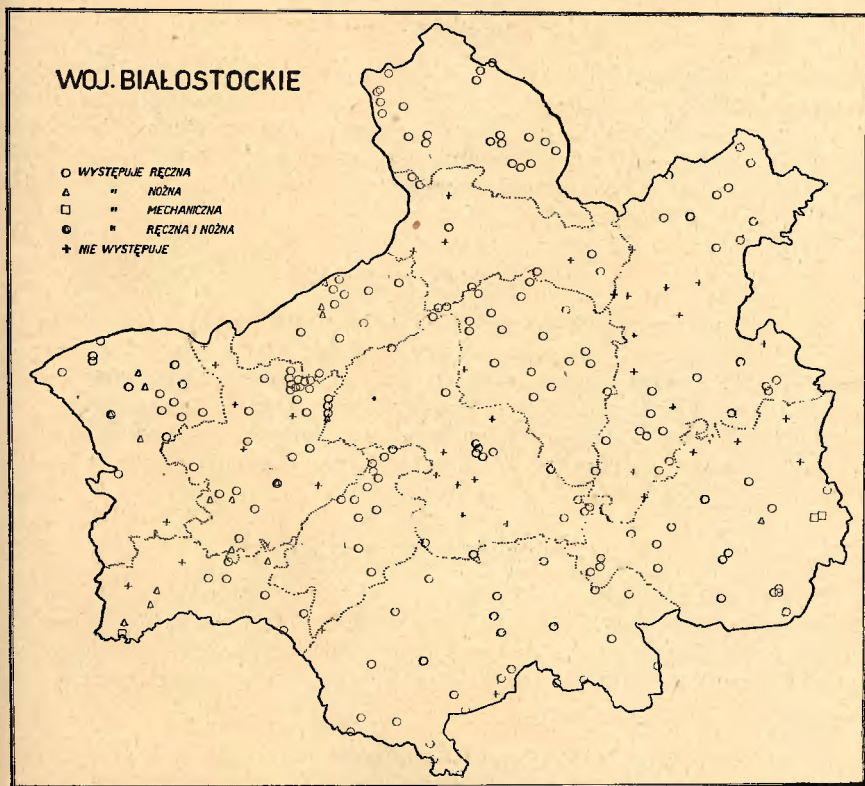
¹⁰⁾ E. Romer: „Atlas konturowy Polski“. Polska polityczna. Wyd. Książnicy-Atlas. Lwów 1932.

Siemno, Rzecznów, Chotcza. — Powiat Jędrzejów: Jędrzejów, Brzegi, Małogoszcz, Lasochów, Wiśnicz, Góry-Lasochowskie, Nagłowice, Niegostawice, Oksa, Sobków, Warzyn, Wodzisław, Złotniki, Motkowice. — Powiat Kielce: Morawica, Chęciny, Niewachłów, Bodzentyn, Białogon, Piekoszów, Suchedniów. — Powiat Kozienice: Susko-Wola, Głowaczów, Zwoleń, Grabów n/Pilicą, Jedlnia. — Powiat Miechów: Słomniki, Raclawice, Proszowice, Pałecznicza, Michałowice, Miechów, Luborzycza, Książ Wielki, Igotomia, Charsznica, Brzesko-Nowe, Wielkanoc. — Powiat Olkusz: Olkusz, Bolesław, Sienicznio, Jangrot, Klucze, Ogrodzieniec, Żarnowiec, Pilica, Sławków, Skała, Sułoszowa, Wolbrom, Pradła, Zarzecze. — Powiat Opatów: Raków, Iwanice, Malkowice na Brzegach, Ostrowiec, Waśniów, Kunów. — Powiat Opoczno: Błogie, Kłwów, Odrzywół, Opoczno, Bukowiec, Gawrony, Paradyz, Wielka Wola, Niewierszyn, Poświętne, Przysucha, Skrzyńsko, Żarnów, Białaczów, Białobrzegi, Drzewica, Gielniów, Kołytków, Wąglany, Służno. — Powiat Pińczów: Chroberz, Działoszyce, Góry, Kazimierza Wielka, Kije, Kolosy, Koszyce, Kościelec, Opatowiec, Pińczów, Skalbmierz, Złota. — Powiat Radom: Radom, Białobrzegi, Firlej, Jedlińsk, Jedlnia, Jastrząb, Zakrzew (R), Orońsk (R), Przytyk, Potworów, Stromic, Skaryszew, Wyśmierzyce, Wieniawa, Wierzbica, Wolanów. — Powiat Sandomierz: Lipnik, Rytwiany, Jurkowiec, Sandomierz, Staszów, Połaniec, Bogorja, Klimontów, Zawichost, Obrazów, Osiek. — Powiat Włoszczowa: Secemin, Lelów, Włoszczowa, Słupia, Oleszno, Radków, Irządze, Szczekociny, Chrzastów. — Powiat Zawiercie: Zawiercie, Kromolów, Myszków, Poraj, Poręba, Siewierz, Żarki, Koziegłowy.

3. Województwo krakowskie.

Powiat Bochnia: Bochnia, Połom Duży, Kolanów, Kobyle, Cichawka. — Powiat Brzesko: Bieśnik, Biesiadki, Będziszyna (Będziszyna, R), Borowa, Czchów, Dzierżaniny, Drużków Pusty, Dobrociesz, Faściszowa, Gosprzydowa, Iwkowa, Gnojnik, Kąty, Kończyska, Lusławice, Miłówka, Okocim, Brzesko, Olszowa, Paleśnica, Piaski-Drużków, Ruda Kameralna, Stróże, Słona, Wola Stróżka, Zdonia, Uszew, Zawada Uszewska, Pojawie, Połom Mały, Porąbka Iwkowska, Tworkowa, Wojnicz, Wytrzyścza, Żerków. — Powiat Chrzanów: Krzeszowice, Dąbrowa, Szczakowa, Siersza, Nowa Góra, Chrzanów, Płaza, Myślachowice, Jaworzno, Libiąż, Lipowiec, Trzebinia, Chełmek, Dąb. — Powiat Kraków: Buków, Czulówek, Kościelniki, Koźmice Wielkie, Krzyszkowice, Gaj, Lusina, Olszanica, Piekary, Przeginia Duchowna, Prokocim, Przewóz, Roźnowa, Skawina, Sworzowice, Węgrzyce, Wola Justowska, Wołowice, Baczyn, Borek Szlachecki, Brzegi, Brzoskwinia, Grajów, Kamień, Suchoraba, Włosań, Modlniczka, Zborówek, Więckowice, Sławkowice, Radziszów, Opatkowice, Mogiła, Lednica Górna, Modlnica. — Powiat Limanowa: Bałazówka, Chyżówki, Dobra, Glisne, Góra Św. Jana, Jadamwola, Janowice, Jasna Podłopień, Jastrzębie, Jodłownik, Kamienica, Kamionka Mała, Kanina, Kasina Wielka, Kasinka (Mała), Kostrza, Koszary, Krasne-Lasocice, Krosna, Laskowa, Limanowa, Lipowe, Łętowa, Łostówka, Męcina, Młynczyńska, Młynne, Mordarka (Sarysz), Mstów, Mszana Dolna, Owieczka, Piekiełko, Pisarzowa, Podobin, Pogorzany, Półtrzczyki, Porąbka, Poręba Wielka, Przenosza, Przyszowa, Roztoka, Rupniów, Rybie Nowe, Rybie Stare, Rzeczek-Lipie-Sadki, Siekierzyna, Skrzydlna, Słomka, Słupia, Stara Wieś, Stróża,

Strzeszyce, Świdnik, Szczawa, Szczyrzyce, Tymbark, Szyk, Ujanowice, Wołowa Góra, Wilczyce, Wilkowisko, Wola Skrzydlańska, Wysokie, Zalesie, Zamięście, Zasadne, Zawada, Zawadka, Zbudza. — Powiat Mielec: Blizna, Błonie, Borki Nizińskie, Cyranka, Dąbrówka Wistocka, Dąbie, Gawłuszowice, Goleszów, Jamy, Mielec, Piechoty, Podleszany, Przeclaw, Roźniaty, Rzochów, Szydłowiec, Toporów, Tuszów Kolonja, Wola Chorzelowka, Wola Mielecka, Wola Otołęzka, Wola Wadowska, Zaduszniki, Złotniki. — Powiat Nowy Sącz: Nowy Sącz. — Powiat Nowy Targ: Jurgów, Raba Wyżna, Za-

1. Mapa różnych odmian stępy w województwie białostockiem. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Białystok.

kopane, Rabka, Chochołów, Czarny Dunajec, Szczawnica, Czorsztyn, Białka, Groń, Leśnica, Gronków, Czarna Góra. — Powiat Tarnów: Tuchów, Tarnów, Bogoniowice, Brzozowa, Bukowiec, Chyszów, Dąbrówka Tuchowska, Jamna, Janowice, Jastrzębia, Jodłówka Tuchowska, Joniny, Kąsna Górna, Koszyce Wielkie i Małe, Krzyż, Łowczów, Łowczówek, Meszna Opacka, Meszna Szlachecka, Piotrowice, Pleśna, Radlna, Siekierczyna, Świebodzin, Tarnowiec, Tursko, Wróblowice, Zabłędza, Zawada, Zbylitowska Góra, Zgłobiec. — Powiat Wadowice: Jachówka.

4. Województwo lubelskie.

Powiat Biała Podlaska: Łomazy, Rokitno. — Powiat Biłgoraj: Sól. — Powiat Chełm Lubelski: Kol. Leśniowice, Kukawka, Janówka, Kol. Wierzbica, Plisków, Kumów, Sielec. — Powiat Hrubieszów: Mieniany. — Powiat Krasnystaw: Wesołówka, Maciejów, Krynica, Ostrów Krupski, Krupe. — Powiat Lublin: Jakubowice Murowane, Brzeziny, Konopnica. — Powiat Radzyń Podlaski: Radzyń Podlaski, Wołyń, Kąkolewica. — Powiat Siedlce: Mokobory, Wodynie, Stara Wieś. — Powiat Węgrów: Węgrów i cały powiat.

5. Województwo lwowskie.

Powiat Bóbrka: Chlebowice Wielkie, Wybranówka. — Powiat Krosno: Cergowa, Dukla, Jasionka, Lipowica, Sulistrowa, Trzaczana, Miejsce Piastowe, Chorkówka. — Powiat Lwów: Rzęsna Polska, Rzęsna Ruska. — Powiat Lesko: Baligród. — Powiat Przemyśl: Niżankowice, Przemyśl. — Powiat Przeworsk: Mikulice, Krzeczowice, Siennów, Łopuszka Mała, Żuklin, Markowa. — Powiat Turka: Tarnawa Niżna.

6. Województwo łódzkie.

Powiat Brzeziny: Niebrów, Rochna. — Powiat Koło: Tury, Sompolno. — Powiat Konin: Konin, Tuliszków. — Powiat Łask: Drzewociny, Luciejów. — Powiat Łęczyca: Krasnodęby-Nowe, Ozorków. — Powiat Łódź: Łódź. — Powiat Piotrków: Sulejów, Apolinów, Wolbórz, Bogusławice, Golesze, Ostrów. — Powiat Radomsko: Pajęczno, Soborzyce, Sulmierzyce. — Powiat Sieradz: Brąszewice, Ligota, Złoczew. — Powiat Wieluń: Chotynin, Łubnice. — Powiat Turek: Turek.

7. Województwo nowogródzkie.

Powiat Baranowice: Żeleźnica. — Powiat Nowogródek: Nakryski, Niehrymowo, Lubcz (Sł. i R). — Powiat Słonim: Trybuszki, Rochotna, Kuryłowice, Kozłowszczyzna, Jeziernica (R), Sieńkowszczyzna (R), Hawinowice, Kościeniewo (R), Albertyn, Hołynka. — Powiat Szczuczyn: Kamionka, Ostryna.

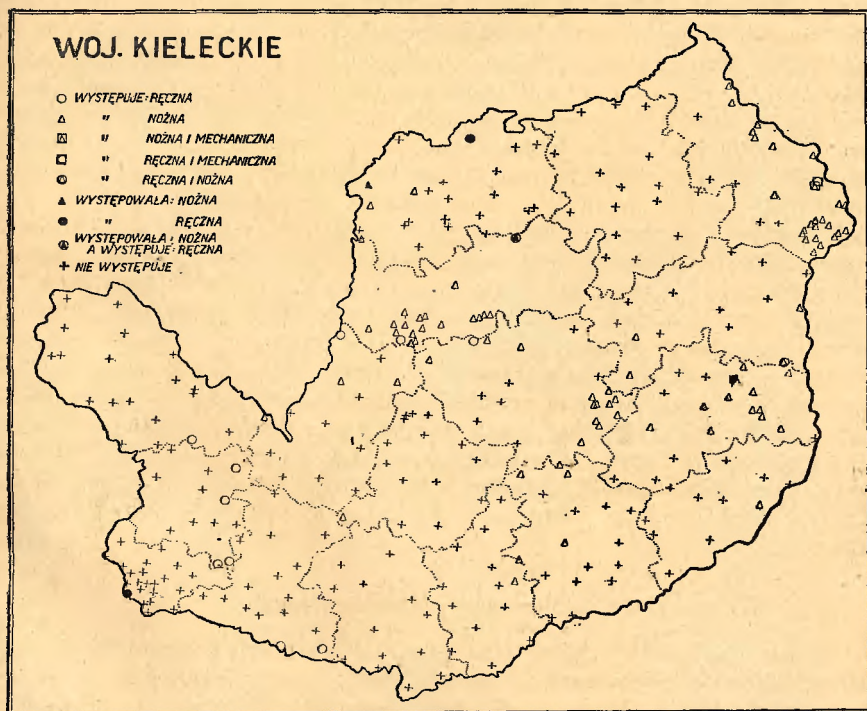
8. Województwo poleskie.

Powiat Kossów Poleski: Niechaczewo, Kossów. — Powiat Pruzana: Beza Kartuska. — Powiat Stolin: Kołodno.

9. Województwo pomorskie.

Powiat Brodnica: Kawki. — Powiat Chełmno: Chełmno i na terenie całego powiatu. — Powiat Chojnice: Brzeźno Szlacheckie, Łąkie, Ostrowite, Prądza, Borowy Młyn. — Powiat Działdowo: Hłowo, Koszelewy, Dębień, Działdowo. — Powiat Grudziądz: Grudziądz (miasto i powiat). — Powiat Kartuzy: Suleczyno, Szymbark, Steżycza, Żukowo, Przyjaźń, Łapin, Niestępowo, Sulmin, Wygoda, Kokoszki. — Powiat Kościerzyna: Skarszewy, Stara Kiszewa, Nowa Karczma. — Powiat Nowe Miasto: Wawrowice, Lubawa, Nowe

Miasto, Rodzone, Radomno. — Powiat Sępólno: Sępólno i na terenie całego powiatu. — Powiat Starogard: Skórcz (SŁ) Skurcz (R), Lubuchowo, Osieczno, Leśna Jania, Starogard, Zblewo. — Powiat Świecie: Lniano, Półwieś, Dąbrówka, Stary Młyn, Mała Karczma, Ostrowite. — Powiat Tczew: Gniew, Janowo, Miłobądz, Nowa Cerkiew, Pelplin, Gorzędziej, Suchostrzygi, Tczew, Turze, Czatkowy, Gołębiewko, Opalenie. — Powiat Tuchola: Tuchola, Śliwice, Gostyczyn (Gostycyn, R), Bysław. — Powiat Wejherowo: Strzepcz, Wielki Kack, Kolibki, Mały Kack, Orłowo Morskie, Hel, Puck, Rumja, Zagórze, Łebno.

2. Mapa różnych odmian stępy w województwie kieleckim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Kielce.

10. Województwo poznańskie.

Powiat Bydgoszcz: Nowawieś Wielka, Ślesin, Mąkowsko, Fordoń, Solec Kujawski, Koronowo, Bydgoszcz. — Powiat Chodzież: Chodzież, Margonin, Szamocin, Budzyń, Ujście. — Powiat Czarnków: Stępy Młyn, Czarnków, Sarbia, Lubasz, Drawsko. — Powiat Gniezno: Gniezno (miasto i powiat), Kłecko, Kiszkowo, Łubowo, Witkowo, Czarniejewo, Mielno. — Powiat Inowrocław: Inowrocław (miasto i powiat), Gniewkowo, Dąbrowa Biskupia, Złotniki Kujawskie, Rojewo, Kruszwica. — Powiat Jarocin: Mieszków, Chytrów, Skoraczew, Panienska, Góra, Łobzowiec, Wojciechowo, Kotlin, Żerków,

Pleszew, Nowe-Miasto, Robaków, Sobótka, Gołuchów, Jarocin. — Powiat Kępno: Kępno, Podzamcze, Opatów, Laski, Rychtal, Słupia, Ostrzeszów, Doruchów, Grabów, Kobyła Góra. — Powiat Kościan: Donatowo, Morowica, Kościan, Kiełczewo, Lubosz Stary, Śmigiel, Kamieniec, Wilanowo, Łęki Wielkie, Puszczycowo, Parzęczewo, Konojad, Maksymiljanowo, Jaskórki, Kotusz, Czempin, Wielichowo. — Powiat Leszno: Mórkowo (Morkowo, R), Osieczna, Krobia, Rokosowo, Pepowo, Piaski, Grotniki. — Powiat Międzychód: Ryżyn, Orzeszkowo, Międzychód, Sowią Góra, Lewice, Sieraków, Kwilcz. — Powiat Mogilno: Gębiec, Chełmec, Trzemeszno, Wójcin, Strzelno, Mogilno, Pakość. — Powiat Nowy Tomyśl: Nowy Tomyśl, Stefanowo, Nowawieś Zbąska, Perzyny, Grodzisk Wielkopolski, Buł, Miedzichowa, Lwówek, Chmielinko, Konin, Brody, Koślin, Opalenica, Granowo, Sątopy, Białawieś, Bukowiec, Głupoń. — Powiat Oborniki: Rogoźno, Połajewo, Ryczywół, Oborniki, Murowana-Goślina. — Powiat Ostrów Wielkopolski: Fabianów, Westrza. — Powiat Poznań: Poznań-miasto, Naramowice-Poznań, Główna-Poznań, Dębiec-Poznań, Starołęka-Poznań, Swarzędz, Owińska, Suchyłaś, Rokitnica, Tarnowo, Dopiewo, Fabianowo, Puszczycowo, Sęszew, Chomencice. — Powiat Rawicz: Zakrzewo. — Powiat Środa: Śrem, Międzychód, Bodzyniewo, Małpin, Mórka, Masłowo, Nowieczek, Ostrowieczno, Dolsk, Mosina, Środa, Witowo, Trzek, Kostrzyn, Nekla, Doliwiec Leśny, Zaniemyśl, Książ, Kórnik. — Powiat Szamotuły: Szamotuły, Pniewy, Kazimierz, Chojno, Obrzycko, Wronki, Ostróg, Duszniki, Sękowo, Podrzewie. — Powiat Szubin: Łabiszyn, Szubin, Kcynia. — Powiat Września: Powidz, Września, Strzałkowo, Miłostaw, Borzykowo. — Powiat Wągrowiec: Skoki, Mieścisko, Gołańcz. — Powiat Wyrzysk: Nakło; Sadki, Mrocza, Miasteczko, Wysoka, Łobżenica, Glešno. — Powiat Wolsztyn: Wolsztyn, Boruja Kościelna, Rakoniewice, Kaszczor, Dąbrowa Nowa, Solec, Wroniawy, Widzin Stary, Solec Nowy, Borki, Obra, Obra Nowa, Stradyn, Widzin Nowy, Kłębowo, Mochy, Łąkie. — Powiat Żnin: Rogowo, Janowiec, Żnin.

11. Województwo stanisławowskie.

Powiat Dolina: Wyszków, Osmołoda. — Powiat Kałusz: Niebyłów, Zawój, Krasna, Słoboda Niebyłowska, Jasień, Śliwki. — Powiat Kołomyja: Debsławce, Trościanka, Pilipy. — Powiat Kosów: Kuty, Kuty Stare, Słobódka, Tudiów, Rożen Mały, Pistryń. — Powiat Tlumacz: Lackie Szlacheckie, Worrna, Winograd, Markowce, Czarnołożce, Stryhańce.

12. Województwo śląskie.

Powiat Bielsko: Strumień, Zabłocie, Zbytków, Bąków, Dziedzice, Bielsko, Kamienica, Mikuszowice, Bystra. — Powiat Cieszyn: Cieszyn, Istebna, Kaczyce, Ogrodzona, Kisielów, Krasna, Gunna, Kostkowice, Łączka, Brzezówka, Pogwizdów, Hażlach, Puńców, Dziegielów, Leszna Górna, Mnisztwa. — Powiat Katowice: Katowice, Katowice-Ligota, Załęska-Hańda, Makoszowo, Michałkowice, Bańgów, Giszowice, Kończyce, Bielszowice, Wełnowiec, Mysłowice-Janów, Janów, Nowa Wieś, Bykowina, Maciejkowice, Siemianowice-Śląskie, Roździeń-Szopienice, Brzezinka, Brzęczkowice, Kochłowice, Hałęmba, Kłodnica, Dąbrówka Mała, Pawłów, Katowice-Lotnisko. — Powiat

Królewska Huta: Królewska Huta (Miasto), Pniaki, Klimzowiec, pozatem w całym powiecie. — Powiat Lubliniec: Lubliniec, Droniowiczki, Steblów, Wymysławcz, Kokotek, Pusta Kuźnica, Herby Śląskie, Olszyna, Kalina, Kalety, Drukarnia, Jędrysek, Truszczyce, Kuc (a mie Kuczow), Zielona, Miotek, Dyrdy, Mokrus, Sońnica, Kolonja Woźnicka, Sapota, Lubecko, Glinica, Kochanowice, Jawornica, Lisów, Chwostek, Hadra, Droniowice, Brusiek, Strzebień, Cieszowa, Koszęcin, Kolonja Strzebińska, Irki, Kamieńskie Młyny, Piasek, Psary, Babienica, Lubsza Śląska, Pawonków, Łagiewniki Wielkie, Dralin, Lisowicze, Kośmidry, Solarnia, Rusinowice, Wierzbie, Harbułtowice, Sądów, Bór, Dąbrowa Mała, Dąbrowa Wielka, Solarnia, Sulów, Łany, Łazówka, Sliwy, Ligota Woźnicka, Skrzyszówka, Pakuły, Górale, Czarny Las. — Po-

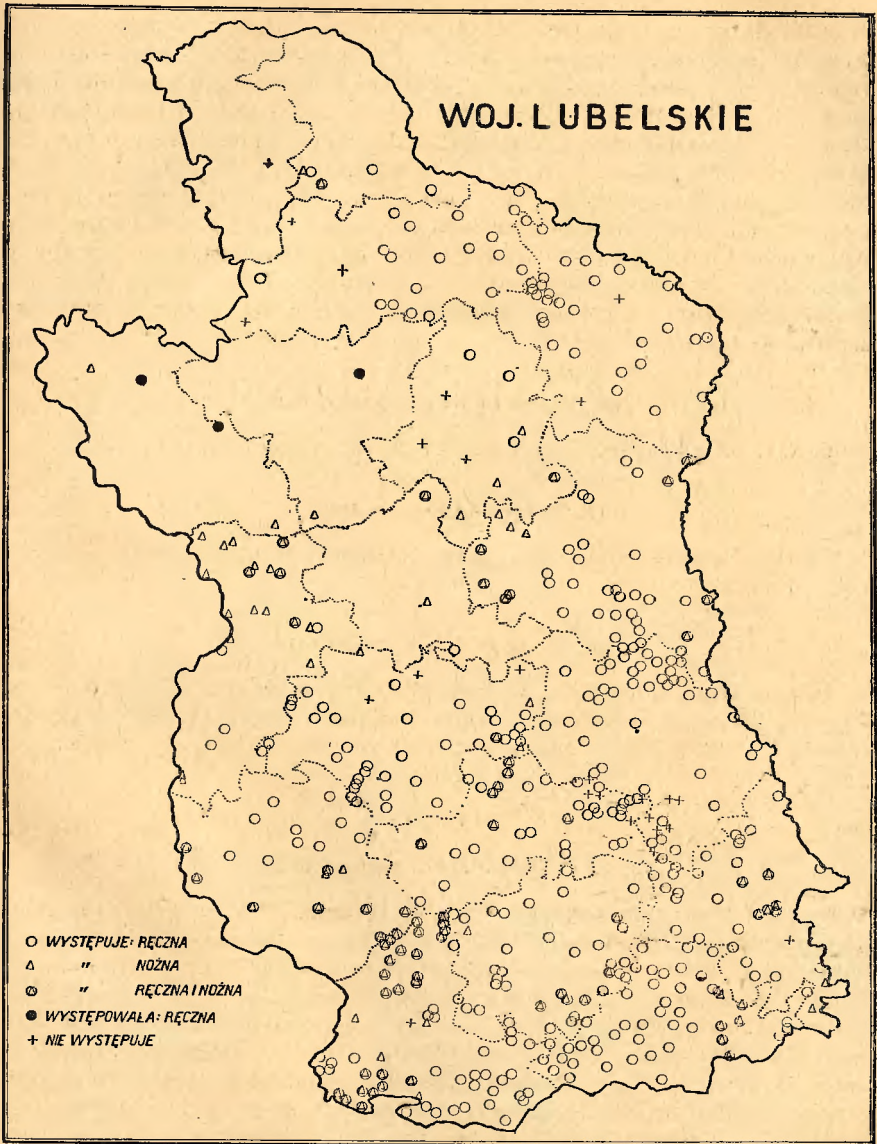
3. Mapa różnych odmian stępy w województwie krakowskiem. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Kraków.

wiat Pszczyna: Bieruń Stary, Goczałkowice-Zdrój, Rudołtowice, Gołasowice, Jarząbkowice, Pielgrzymowice, Bzie Górne, Bzie Dolne, Zameckie, Imienin, Hełm, Goławiec, Gać, Kosztowy, Krasowy, Dzieckowice, Smardzowice, Górki, Jarosowice, Łaziska-Górne, Miedźna, Mikołów, Mizerów, Kobielice, Wesoła, Orzesze, Paniowy, Borowa Wieś, Stara Kuźnica, Krzyżowice, Szeroka, Borynia, Warszowice, Pawłowice, Studzianka, Piotrowice, Bijasowice, Sciernie, Bieruń Nowy, Kopciowice, Pszczyna Miasto, Stara Wieś, Jankowice, Cwiklice, Piasek, Czarków, Studzienice, Łąka, Woszczyce, Zazdrość, Gardawice, Zgoń, Królówka, Wiry, Gostyń, Tychy, Paprocany, Wilkowyje. — Powiat Rybnik: Kobyla, Pogrzebień, Kornowac, Łajnec, Jankowice, Popielów, Boguszowice, Chwałowice, Belk, Stanowice, Czuchów, Leszczyny, Przegeża, Dębieńsko Stare, Dębieńsko Wielkie, Gierałtowice, Łaziska, Krostoszowice, Skrzyszów,

Podbucze, Skrbeńsko-Gołkowie, Gorzyce Śląskie, Gorzyczki, Uchylsko, Turza Śląska, Czyżowice, Jejkowice, Zebrzydowice, Gaszowice, (Przys. Pogwizdów), Szczerbice, (Przys. Solarnia), Chwałęcice, Jastrzębie-Zdrój, Jastrzębie Górne, Jastrzębie Dolne, Moszczenica, Gogołowa, Połomia, Mszana, Knurów, Nieboczóły, Syrynia, Niedobczyce, Zamysłów, Bujaków, Paniówki, Kokoszyce, Krzyszkowice, Zawada, Głózniny, Obszary, Kolonja Kopalni „Ema“, Adamowice, Dzimierz, Nowa Wieś, Żytna, Bogunice, Rybnik-Miasto, Orzepowice, Paruszowiec-Rybnik, Ligota-Rybnik, Gotartowice, Wielopol, Golejów, Kamień pod Rzędówką, Piece, Łuków, Pietrkowice, Sumina, Zwonowice, Szczygłowice, Świerklany Górne, Marklowice Górne, Kłokocin, Rój, Skrzczkowice, Wilcza Dolna, Wilcza Górna, Książenice, Ochojec, Marklowice Dolne, Marusze, Turzyczka, Wilchwa, Wodzisław, Jedłownik, Żory, Kleszczów, Baranowice, Osiny, Rogoźna, Fołwarki, Rówień, Szczejkowice, Palowice. — Powiat Świętochłowice: Wielkie Hajduki, Łagiewniki Śląskie, Kamień, Świętochłowice. Pozatem w całym powiecie. — Powiat Tarnowskie Góry: Sowice, Lasowice, Tarnowskie Góry, Radzionków, Miasteczko, Żyglin, Żyglinek, Brynica, Bibiela, Nakło, Świerkłaniec, Chechło Stare, Chechło Nowe, Ostroźnica, Bizja, Bobrowniki, Piekary Rudne, Sucha Góra, Błachówka, Lazarówka, Piaseczna, Rybna, Opatowice, Kolonja Repecko, Tarnowice Stare, Repty Nowe, Repty Stare, Mikołeska, Pniowiec, Borszowice.

13. Województwo tarnopolskie.

Powiat Borszczów: Nowosiółka, Słobódka, Turylcze, Podfilipie, Wierzbówka, Załucze, Kudryńce, Zawale, Michałówka, Dębówka, Zbryż, Babińce ad Krzywce, Bereżanka, Bielowce, Bilcze Złote, Borszczów, Boryszkowce, Cygany, Filipkowce, Głębozec, Gusztynek, Horoszowa, Iwanków, Jurjampol, Kapuścińce, Korolówka, Kozaczyzna, Łanowce, Monastyrzek, Michałków, Muszkatówka, Muszkarów, Piszczatyńce, Skała n/Zbruczem, Skowiatyn, Szerzeniowice, Szuparka, Szyszkowce, Trójca, Uście Biskupie, Wierzchniakowce, Wołkowce ad Borszczów, Wysuczka. — Powiat Brody: Podkamień, Maleniska, Wierzbowczyk, Orzechowczyk, Kutyszcze, Popowce, Nakwasza, Berlinie, Jazłowczyk. — Powiat Brzeżany: Kozowa, Kalne, Kozówka, Krzywe, Wiktorówka, Komarówka, Helenków, Budyłów, Horodyszcze, Płotycza, Słobódka, Teofilówka, Taurów, Dmuchaewiec, Kaplińce, Medowa, Wymysłówka, Paucza Wielka, Glinna, Złoczówka, Chorobród, Chorościec. — Powiat Buczacz: Podlesie, Dźwinoród, Buczacz, Jezierzany, Duliby, Dobropole, Kujdanów, Mateuszówka, Jazłowiec, Nowosiółka Jazłowiecka, Browary, Przedmieście, Zaleszczyki Małe, Rzepińce, Huta Nowa, Huta Stara, Hrehorów, Czechów, Słobódka Dolna, Potok Złoty, Sokołów, Rusiów, Sokulec, Hubin, Kościelniki, Snowidów, Wozilów, Cwitowa, Pyszkowce, Medwedowce, Nowostawce, Pilawa. — Powiat Kopyczyńce: Kotówka, Howilów Wielki, Howilów Mały, Samołuskowce, Raków-Kąt, Trybuchowce, Postołówka, Krogulec. — Powiat Kamionka Strumiłowa: Rzepniów, Milatyn Nowy, Milatyn Stary, Nieśluchów. — Powiat Podhajce: Sosnów, Bieniawa, Siemikowce, Rakowiec, Uhrymów, Mużyłów, Litwinów, Wołoszczyzna, Bożyków, Rudniki, Boków, Szumlany, Sławentyn, Panowice, Zaturzyn, Markowa, Nosów, Mądzelówka, Hajworonka, Wiśniowczyk, Sapowa, Zarwanica, Iszczów, Podhajce, Michałówka, Gniłowody. — Powiat Przemyślany: Nowosiółka. — Powiat Radzie-

4. Mapa różnych odmian stępy w województwie lubelskim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Lublin.

chów: Witków Nowy, Witków Stary, Suszno, Ordów, Wólka Suszańska. — Powiat Skalał: Kołodziejówka, Grzymałów, Okno, Sorocko, Mysłowa, Czerzyszówka, Mołczanówka, Rosochowaciec, Korszyłówka, Zarubińce, Krzywe, Rasztowce, Dubkowce, Bilitówka, Borki Małe, Nowosiółka Grzymałowska. — Powiat Tarnopol: Gaje Wielkie, Worobijówka, Seredyńce, Cebrów, Proniatyn,

Janówka, Kutkowce, Zagrobela (na przedmieściu), Hładki, Isypowce, Kokutkowce, Horodyszcze, Pleskowce, Obarzańce, Nastasów, Józefówka, Dubowce, Iwaczów Dolny, Iwaczów Górny. — Powiat Trembowla: Darachów, Dereńówka, Załawie, Małów, Ostrowczyk. — Powiat Zbaraż: Hnilice Wielkie, Medyń, Pieńkowce, Skoryki, Zbaraż, Zbaraż Stary, Załuże, Tarasówka, Łubianki Niżne, Terpiówka, Czerniczowce, Lisieczyńce, Maksymówka. — Powiat Zborów: Zborów, Meteniów, Tustogłowy, Presowce, Korszyłów, Młynowce, Zarudzie, Sławna, Beremowce, Brzowica, Białokiernica, Łopuszany, Trościaniec Wielki, Gontowa, Wołczkowce, Kabarowce, Serwery, Jackowce, Bogdanówka, Białkowce, Nesterowce. — Powiat Złoczów: Strutyn, Folwarki, Bieniów, Sobolówka, Ścianka, Trędowacz, Majdan Gołogórski, Kondratów, Zaszaków, Gołogóry, Gołogórki.

14. Województwo warszawskie.

Powiat Aleksandrów Kujawski: Jaranowo (Juranowo, R).

15. Województwo wileńskie.

Powiat Braclaw: Smoły. — Powiat Oszmiana: Granżyski. — Powiat Wilno: Landwarów.

16. Województwo wołyńskie.

Powiat Dubno: Perekale, Ochmatków, Krasne, Welnicze (R), Babołoki, Wojnica, Bokujma. — Powiat Łuck: Poddębce (Podębce, R), Łuck, Polonka. — Powiat Równo: Szpanów, Martynówka, Semigrany, Średni Gaj

II S T Ę P A R Ę C Z N A.

1. Województwo białostockie.

Powiat Augustów: Augustów, Sztabin, Dębowo, Sucha Wieś, Dowspuda, Wołowiczowce, Balla Wielka, Lipsk. — Powiat Białystok: Gródek, Nowosiółki, Mieszki, Bielewice, Wasilków, Dąbrówki, Wólka — Przedmieście, Woroszyły, Sochonie, Michałowo, Suraż, Kolonja — Kąty, Goniądz, Zajączki. — Powiat Bielsk Podlaski: Andryjanki, Narew, Narewka Mała, Nasiewo, Orla, Pasynki, Siemiatycze, Wyski, Hołody, Biała, Brańsk, Kiwaczyna, Białowieża, Sady, Drohiczyn, Górna, Grodzisk, Jelonka, Kleszczele, Niemirów n/Bugiem, Radziwiłłówka, Mielnik n/Bugiem, Nurzec, Mielejszyce, Panasiuki. — Powiat Grodno: Wołpa, Strzelce, Żukiewicze I, Żukiewicze II, Żukiewicze III, Brzostowica Mała, Koleśniki, Marcińkańce, Morgiewiczce, Szklary, Kaszety, Jeziorki, Porzecze, Ejminowce, Brzostowica Wielka, Stefaniszki Wielkie, Stefaniszki Małe, Mosty st. Kolejowa, Brzostowica (Berestowica, R), Berszty, Zasada, Nowa Ruda, Krynki, Saroczyce (Soroczyce, R), Nerowo (Nierowo, R). — Powiat Łomża: Stryjaki, Chyliń, Brzostowo, Kucze Małe, Mocarze-Budne, Szumowo, Gać — (Sokola Łąka), Zagroby — Zakrzewo, Janczewo, Wizna, Piątница, Doliwy, Kolonja, Przytuły-Las, Trzaski, Chrzanowo, Kubra, Borawskie, Romany, Romoty, Obrytki, Stawiski, Jemielite, Śniadowo, Tarnowo, Rogienice-Wielkie, Lipniki. — Powiat Ostrołęka:

Turośl, Dąbrowy, Myszyniec, Gawrychy, Wyk, Gontarze, Zbójna, Dębisko, Cieciorzy, Kuzie, Czarnia, Kadzidło, Myszyniec Stary, Olszewo-Borki. — Powiat Ostrów Mazowiecka: Guty-Bujno, Jasienica, Ugniewo, Nur, Boguty, Szulborze-Koty. — Powiat Sokółka: Kropiwna, Dąbrowa, Nowy-Dwór, Plebanowce, Wierzch-Jedlina, Sokółka, Nowodziel (R), Starowlany, Kuźnica, Domorady, Jagłowo, Jasionowo, Suchowola, Krzywa, Kopciówka, Pokośno, Odelsk, Janów, Sidra, Nieturpa. — Powiat Suwałki: Berzniki, Olszanka, Rospuda, Wólka, Filipów, Szafranki, Szkiłówka, Giby, Pogorzelec, Wierśnie, Krasnopol, Bursynowizna, Aleksandrowo (Aleksandrowski, R), Przerośl, Sejny, Szypliszki, Andrzejewo, Podwojponie, Kuków, Wychodne, Aleksandrowo (W. I. G. 1 : 300). — Powiat Grajewo: Wącosz, Białaszewo, Grajewo, Szymany, Łękowo, Toczyłowo, Radziłów, Pieńczykowo, Przechody, Woźna-Wieś. — Powiat Wysokie Mazowieckie: Piszczaty, Kapice, Kobylin, Grodzkie Stare, Wierchy, Piekuty, Jabłoń-Kościelna, Sierki, Łopuchowo, Tykocin, Jezewo, Jabłonowo-Kąty. — Powiat Wołkowysk: Świsłocz, Lichosielce, Izabellin, Porozów, Dobrowola, Łysków, Horodysko, Szybajły, Borysiki, Zelwa, Jałówka, Wołkowysk, Nowy Dwór, Łuka, Tarnopol, Lewkowo, Mścibór, Kusińce.

2. Województwo kieleckie.

Powiat Częstochowa: Biskupice. — Powiat Hżecki (Wierzbnik): Tarłów. — Powiat Kielce: Borki. — Powiat Końskie: Ruski-Bród, Wólka. — Powiat Kozienice: Granica. — Powiat Olkusz: Świńczów, Szklary. — Powiat Włoszczowa: Młynek gmina Dobromierz. — Powiat Zawiercie: Niegowonicki, Grabowa, Włodowice, Niegowa.

3. Województwo krakowskie.

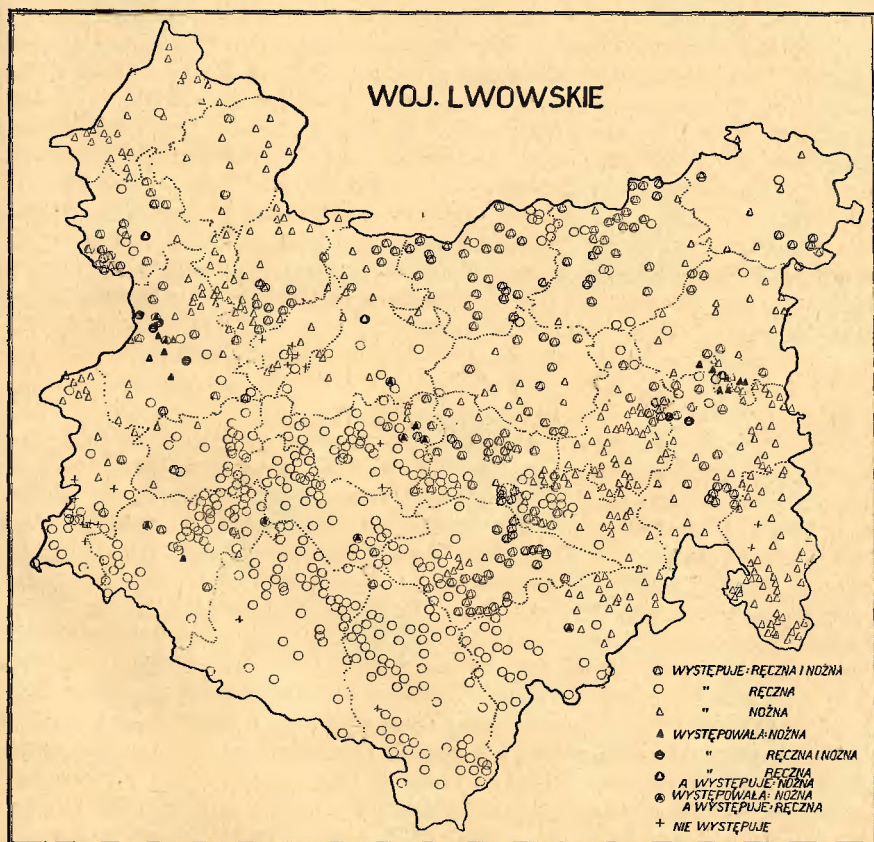
Powiat Bochnia: Rajbrot, Okulice, Lipnica Górna, Leszczyna. — Powiat Brzesko: Biskupice Melsztyńskie, Charzewice, Maszkienice, Zakliczyn, Wieckowice, Wola Dębińska. — Powiat Chrzanów: Siersza, Zalas, Tenczynek, Regulice, Nieporaz. — Powiat Dąbrowa: Radwan, Skrzynka, Wólka Mędzechowska, Wólka Grądzka, Dąbrówki Breńskie, Mędzechów, Kupienin, Laszkówka Delastowicka, Odmęt, Delastowice, Bolesław i okolicznych gminach, Grądy, Samocice, Zalipie, Podfilipie, Świebodzin. — Powiat Gorlice: Ropa, Klimkówka, Gładyszów, Konieczna, Ług, Regelów Niżny, Regelów Wyżny, Skwirnie, Smerekowiec, Wirczme, Zdynia, Uście Ruskie, Kwiatów, Kunkowa, Hańczowa, Ropki, Blechnarka, Wysowa, Brunary Wyżne, Rzepiennik Strzyżewski, Rozembark, Sękowa, Męcina Mała, Ropica Ruska, Małastów, Pętna, Bartne, Przegonin, Bodaki, Pstrążne, Moszczenica. — Powiat Jasło: Folsz, Wola Cieklińska, Kłopotnica, Pielgrzymka, Huta Samokłeska, Cieklin, Mrukowa, Samokłeski, Wrocanka, Nienaszów, Żmigród, Wola Dębowiecka, Dułębka, Majscowa, Skołyszyn, Lisów, Krępna i w reszcie gmin tego rejonu, Brzostek i w reszcie gmin tego rejonu, Sieklówka Górna, Lublica, Sowina, Nawsie Kołaczyckie, Krajowice, Jasło i w reszcie gmin tego rejonu. — Powiat Kraków: Morawica, Bugaj, Konary, Przegimia Narodowa, Rybna, Samborek, Zelków. — Powiat Limanowa: Gruszowiec, Jurków, Kisielówka, Lubomierz, Łukowica, Niedźwiedź, Olszówka, Raba Niżna, Słupnice, Sowliny, Stronie, Zagórów, Zmiąca. — Powiat Mielec: Biały Bór, Brzyście, Chorzewów, Czaj-

kowa, Czermin, Dobrynin, Dukcza Mała, Hyki (lub Hyjki), Dębiaki, Izbisko, Kawęczyn, Kielków, Krzemienica, Książnice, Łączki Brzeskie, Łysaków i Łysokówek, Piątkowice, Partynia, Pień, Pławo, Podole, Radomyśl Wielki, Ruda, Rzędzianowice, Rzemień, Szafranów, Trześń (Trześnia, R), Tuszymą, Wadowice Dolne i Górne, Wylów (Wylów, R). — Powiat Nowy Sącz: Gostwica. — Powiat Nowy Targ: Bańska, Łopuszna, Krościenko, Krośnica, Ochotnica, Podszkle, Podwilk, Zubrzyca Górna, Podsarnie, Harkabuz, Murzasichle, Piekelnik, Lipica Wielka, Lipica Mała, Frydman. — Powiat Tarnów: Ciężkowice, Jastrząbka (Jastrzębka, R), Kipszna, Lichwin, Żukowice Nowe. — Powiat Wadowice: Zachełmna, Budzów. — Powiat Ropczyce: Poręby Huciskie.

4. Województwo lubelskie.

Powiat Biela Podlaska: Porosiuki, Wólka Plebańska, Bohukały, Horoszki Wielkie, Hołowczyce, Klonowica-Mała, Werchliś (Wierzchlas, R), Pawłów-Nowy, Kodeń, Konstantynów, Leśna-Podlaska, Nosów, Bukowice, Kluczkowszczyzna, Droblin, Bordziłówka-Stara, Bordziłówka-Nowa, Witulin, Hrud, Janówka, Kościeniewiczze, Piszczac, Sitnik, Łukowce, Lachówka-Duża, Dobryń, Tucza, Polatycze, Kobylany. — Powiat Biłgoraj: Górecko, Brzeziny, Tarnowola, Józefów, Aleksandrów, Długi Kąt, Stanisławów, Zagrody, Goraj, Średniówka, Majdan, Hoźnia Szlachecka, Giłów-Ordyn, Księżpol, Krzeszów, Babice, Obsza, Biszczka, Zawada, Pisklaki, Szosiaki, Chmielnik, Osuchy, Łukowa, Bubiczka, Kozaki, Błonie, Borowiec, Lipiny Dolne, Sygiełki, Łazów, Kulno, Naklik, Zagrodki, Potok, Jedlinki, Biłgoraj, Bojary, Rożnówka, Frampol, Komodczianka, Kocudza Góra, Dzwola, Konstantów, Kocudza Dolna, Zdzisławice, Władysławów, Bukowa, Andrzejówka, Korytków Wielki, Korytków Mały. — Powiat Chełm Lubelski: Hruszów (Gruszów, W. I. G. 1 : 300.000), Rejowiec, Wojsławice, Siedliszcze, Chojno-Nowe, Łukówek, Bukowa Mała, Kol. Bukowa Mała, Kol. Mszanna, Bukowa Duża, Kol. Bachus, Radzanów, Petryłów, Kol. Tomaszówka, Kol. Podpahute, Mszanna, Chutcza, Serniawy, Sawin, Kol. Piaski, Świerże, Rudka, Ruda, Kol. Buza, Wiszniewice, (Cyców, R), Deputyckie Królewskie, Pawłów, Staw, Busowno, Olehowiec, Wierzbica, Dorohusk, Turka, Czerniejów, Leśniowice, Ostrów, Majdan Ostrowski, Żmudź, Tarnów, Wólka Tarnowska, Bezek. — Powiat Hrubieszów: Buśna, Kol. Zaniże, Raciborowice, Strzelce, Dubienka, Grabowiec, Góra Grabowiecka, Białowody, Tuczępy, Wólka Tuczępska, Osiczyna, Trościanka, Skomorochy Małe, Horodło, Hrubieszów, przedmieście Stawencin, przedmieście Pobereżany, Borodyca, Kryłów, Koniuchy, Zawaków, Mirze, Mołodjatycze, Moniatycze, Zadubce, Sahryń (Sachryn, R), Miętkie, Uchanie, Teratyn, Werbkowice. — Powiat Janów Lubelski (Kraśnik): Godziszów, Krzemień, Słodków, Kraśnik, Zaklików, Annopol, Kosin, Modliborzyce, Urzędów, Dzierzkowice, Kol. Lipno, Zakrzówek, Chrzanów, Gościeradów, Wilkołaz, Trzydnik Duży, Karpiówka, Brzozówka. — Powiat Krasnystaw: Krasnystaw i cała gmina, Wał, Izbica, Antoniówka, Żółkiewka, Huta Turobińska, Turobin, Huta, Kraśniczyn, Czajki, Gorzków, Wiśniów, Wysokie, Zdzanne, Zagroda, Wierzchowiny, Kozieniec, Wola Siennicka, Siennica Królewska I, Rudka, Siennica Królewska III, Siennica Różana, Siennica Nadolna, Kol. Czarnoziem, Bzite, Stryjna, Rybczewice, Rudnik, Łopiennik Lacki, Łopiennik Ruski, Ksawerówka, Siedliska, Suchodoły, Fajslawice. — Powiat Lu-

bartów: Czemierniki, Spiczyn. — Powiat Lublin: Babin, Chmielnik, Góra Chmielnicka, Matczyn, Belżyce, Wojciechów, Piaski Luterskie, Majdan Kawęczyński, Krzczonów, Jabłonna, Piotrków, Mełgiew, Niedzwica Duża, Niedzwica Mała, Gąteżów, Bychawa, Biskupice, Czemierniki, Pełczyn, Siostrzytów, Białka, Starościce, Stróża, Kol. Popławy, Głusk, Chodel, Piotrowice, Bystrzyca, Bychawka, Strzyżowice, Rechtów, Kielczewice Dolne, Borkowizna, Kielczewice Górne, Lublin przedmieście Czechówka —

5. Mapa różnych odmian stępy w województwie lwowskim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Lwów.

ul. Północna N-ry 99 i 105. — Powiat Puławy: Kurów, Markuszów, Bałtów, Zagrody, Kazimierz Dolny, Baranów, Ożarów, Opole, Godów. — Powiat Radzyń Podlaski: Międzyrzec, Komarówka, Jabłoń, Zerocin. — Powiat Siedlce: Paprotnia, Tarków, Płosodrze, Świniarów, Żeliszew Duży, Pióry, Królowa Niwa, Krzesk Stary, Łysów, Bużka (Buszka, W. I. G. 1 : 300.000), Sarnaki, Czeberaki, Górki, Huszlew, Kornica, Barbaryna, Stok Ruski, Karcze, Zbuczyn. — Powiat Sokołów Podlaski: Krasów, Kudelczyn,

Korczew, Repki. — Powiat Tomaszów Lubelski: Tomaszów Lubelski, Tyssowce, Dębina Przedmieście, Antoniówka Stara, Śniatycze, Komarów, Majdan Krynicki, Siemierz, Zwiartówek, Wożuczyn, Nabróż, Kmiczyn, Łaszczów, Zimno, Żerniki, Majdan Wielki, Zielone, Pańków, Huta Tarnowatska, Tarnawatka, Wieprzowe Jezioro, Łuszczacz, Ciotusza Stara, Majdan Sopocki, Hamernia, Oseredek, Susiec, Grabowica, Ulów, Cześniaki, Dub, Zubowice, Perespa, Honiatyczki, Malice, Kotlice, Podhorce, Majdan Górny, Przeorsk, Rachanie, Grodyślawice, Wólka Poturzyńska, Poturzyn, Suszów, Nowosiółki, Pasieki. — Powiat Włodawa: Uścimów Nowy, Uścimów Stary, Tyśmienica, Ostrów Podlaski, Sławatycze, Hanna, Wiryki-Połód, Krzywierzba, Wola Wereszczyńska, Wytyczno, Opole, Podedworze-Kolonja, Bruss Nowy, Sosnowica, Hola, Kropiwniki, Pieszowola, Górki, Romanów, Sosnowka, Wola Uhruska, Sobibór, Kossyń, Hańsk, Konstantynówka, Ostrówy Kolonja, Wojciechów, Kulczyn, Szczęśniki, Żdżarka, Starzyzna, Kol. Kratje, Lubowież, Kołaczce, Bruss, Żóbek. — Powiat Zamość: Wólka Łabuńska, Bródek (Brudek, W. I. G. 1 : 300.000), Barchaczów, Majdan Ruszowski, Ruszów, Wierzbie, Łabunie, Siłno, Nowa Osada, Kornelówka, Bondyrz, Suchowola, Adamów, Potoczek, Stary Zamość, Zapiaski, Krasnobród, Tworyczów, Sułów, Szczebreszyn, Terespol Bukownica, Jadwiczyn, Rutka, Wywłóczka, Turzyniec, Topolcze, Żurawnica, Nielisz, Zawada, Mokre, Howiec, Podlesie, Radecznicza, Krasne.

5. Województwo Iwowskie.

Powiat Brzozów: Brzozów, Dydnia, Bachórz, Jasienica, Rosielna, Siedliska, Dąbrówka Starzeńska, Dylągowa, Wara, Nozdrzec, Rzeki przys. Nozdrzec, Dynów, Wołodź, Wola przys. Wołodzi, Poręby-Huta, Jasionów przys. Poręb, Ulucz, Hroszówka, Jabłonica, Temeszów, Witryłów, Końskie, Gołcowa, przys. Jachonka, Izdebki. — Powiat Dobromil. Dobromil, Lacko, Pietnice, Tarnawa, Gołana, Nowosiółki Dydyńskie, Welykie, Krościenko, Starzawa, Łopusznica, Łopuszanka, Katyna, Smereczna, Maława, Leszczawa Dolna, Rudawka, Bireza Stara, Bircza, Korzeniec, Boguszkówka, Wola Korzeniecka, Brzuska, Huta Brzuska, Jesienica Sufczyńska, Sufczyzna, Kotów, Brzeżawa, Lipa, Kuźmina, Wojtkowa, Trójca, Jamna Dolna, Jamna Górna, Łomna, Łodzianka Dolna, Łodzianka Górna, Krajna. — Powiat Drohobycz: Drohobycz, Jasynów przys. ad Dołhe Podbuskie, Majdan, Popiele, Bronica, Delawa, Bystrzyca, Kropiwnik Nowy, Kropiwnik Stary, Łastówki, Schnodnica, Gassendorf, Uliczno, Dobrohostów, Orów, Borysław, Podbuż, Stronna, Opaka, Załokieć, Smólna, Zdzianna, Uroż, Winniki, Podmanasterek. — Powiat Gródek Jagielloński: Janów k/Lwowa, Wiszenka, Majdan, Wałddorf, Łozina, Domażyż, Jamelna, Zielów, Karaczynów, Wroców, Żorniska. — Powiat Jarosław: Jarosław, Ostrów, Zamojsce, Majdan Sieniawski, Krasne, Pawkowa, Dobcza, Laszki, Świebodna, Skołoszów, Piskorowice, Dybków, Kisielów. — Powiat Jaworów: Drohomysł, Hruszów, Jaworów, Jazów Stary, Wierzbiany, Trościaniec, Zawadów, Budzyń, Rogóžno, Ożomla, Nowosiółki, Laszki. — Powiat Kolbuszowa: Kolbuszowa Dolna, Okolice Kolbuszowy, Cmolas, Zarębki, Kolbuszowa Górna, Przedbórz, Krzątka, Majdan, Widełka, Kopcie, Rusinów, Wilcza Wola, Siedlanka, Niviska, Leszcze, Poręby Huciskie, Zapole, Trześć, Huta Przedborska, Hucisko. — Powiat Krosno: Draganowa, Głojsce, Hyrowa,

Iwła, Nadole, Widacz, Równie, Teodorówka, Zboiska, Stępina, Korczyn, Potok, Barwinek, Polany, Myscowa, Olchowiec, Cieciania, Lubatowa, Lubatówka. — Powiat Lesko: Cisna, Kalnica, Wołosate, Żernica Wyżna, Krzywe ad Dwernik, Ustrzyki Dolne, Zadwórze, Rabe, Żołabek, Czarna, Rosolin, Polana, Serednie Małe, Bóbrka, Zwierzyń, Uherce, Myszkowce, Bereźnica Niżna, Rudenka, Stefkowa, Zabrodzie, Lesko, Wańkowa, Paszowa, Stańkowa, Zawadka, Leszczowate, Ropienka, Balnica, Bandrów, Moczary, Hoszów, Hoszowczyk, Równia, Ustjanowa, Łodyna, Dźwiniacz Dolny, Strwiążyk, Olchowa, Dziurdziów, Studenne, Lutowiska, Teleśnica Sanna, Stuposiany. — Powiat Lubaczów: Naroł-Miasto, Naroł-Wieś, Kałużiska, Chlewiska, Lipsko, Łukawica, Wola Wielka, Huta Stara, Łukawiec, Horyniec, Krowica Hołodowska, Szczutków i Sysaki, grupa domów w Szczutkowie, Felsendorf części wsi Opaka, Lubaczów, Borowa Góra, Basznia Dolna, Basznia Górna, Sieniawka, Załuże, Dzików Stary, Dzików Nowy, Moszczanica, Mitków, Cewków, Ułazów, Żuków, Niemstów, Lubliniec Nowy, Płazów, Łowcza, Huta Rożaniecka, Ruda Rożaniecka, Gorajec, Dachmów. — Powiat Lwów: Dublany, Siedliska, Tołszczów, Miłatycze, Wołków, Zagórze, Kuhajów, Podciemne, Zaszków, Zarudce, Kościejów, Koźce, Sichów, Porszna, Rokitno Wielkie, Rokitno Małe, Sołonka, Grzybowice Małe, Brzuchowice. — Powiat Łańcut: Zmysłówka, Opaleniska (Opaleńsko [Si]), Budy Łańcuckie, Korniaktów, Żołyńia, Albigowa, Białobrzegi, Dębina, Kosina, Wola Dalsza. — Powiat Mościska: Balice koło Medyki, Dydjątycze, Szeszerowice, Bolanowice, Husaków, Horyslawice, Jordanówka, Lutków, Radochońce, Tamanowice, Złotkowice, Kalników, Krukienice przs. Radjówka, Czyszki, Sądowa Wisznia, Starzawa, Chrośnica, Laszki Gościńcowe, Królin, Stojańce, Słabasz, Słomianka, Twierdza, Wojkowice, Zawadów, Rudniki, Pnikut, Trzcieniec, Lacka Wola. — Powiat Nisko: Pysznic, Jezowe. — Powiat Przemysł: Medyka, Buców, Torki, Szechynia, Hurko, Rożubowice, Cyków, Byków, Nowosiółki, Chodnowice, Tyszkowice, Bolestraszyce, Żurawica, Małkowice, Duńkowiczki, Babice n/Sanem, Bachów, Iłskañ, Skopów, Kuńkowce, Wapowce, Łętownia, Ostrów, Stubno, Wola Krzywiecka, Koniuszki (Koniuchy [Si]), Nienadowa, Korytniki, Krasieczyn, Krasice, Mielnów, Śliwica, Załesie, Małkowice, Olszany, Przekopana, Miżyniec, Tarnawce, Kruhel Wielki, Prałkowce, Kruhel Mały, Drohojów. — Powiat Przeworsk: Pantalowice, Kańczuga. — Powiat Rawa Ruska: Kamionka Wołoska, Warchrata przs. Zawałyl i Watuszcząki, Belzec, Teniatyska, Kniazie, Sołtysy część Lubyczy Królewskiej, Uhnów, Karów, Rawa Ruska, Rata część Rawy Ruskiej, Ryczki, Wierzbieca, Machnów, Nowosiółki Przednie, Nowosiółki Kardynalskie, Poddębce, Potylicz, Ulicko-Seredkiewicz, Podlesie część Białej Piaskowej, Magierów, Hujcze, Dyniska, Rzeczyca, Ułchówek, Tarnoszyn, Hubinek, Hrebenne, Kornie, Mosty Małe, Siedliska, Ulicko Zarębane. — Powiat Rudki: Milczyce, Uherce Wieniawskie, Kościelniki, Kropielniki, Laszki Związane, Nichowce, Kniyhnicze, Kanafosty, Błazew Dolna, Koniuszki Siemianowskie, Chłopczyce, Dołobów, Zagórze, Ostrów, Nowosiółki Gościńnicowe, Kołbajowice, Podhajczyki, Bieńkowa Wisznia, Jaremków, Wistowice, Michalewice, Szeptyce, Susułów. — Powiat Rzeszów: Hadle Szklarskie, Jawornik Pol. przedm. Górny Koniec, Zabojski (koto Rudy), Chmielnik, Hyżne, Piątkowa, Raclawówka, Konieczkowa, Niebylec, Bratkowice, Świbca, Zgłobień, Słocina, Drabinianka. — Powiat Sambor: Suszyca Wielka, Straszewice, Baczywa, Sozań, Końbo

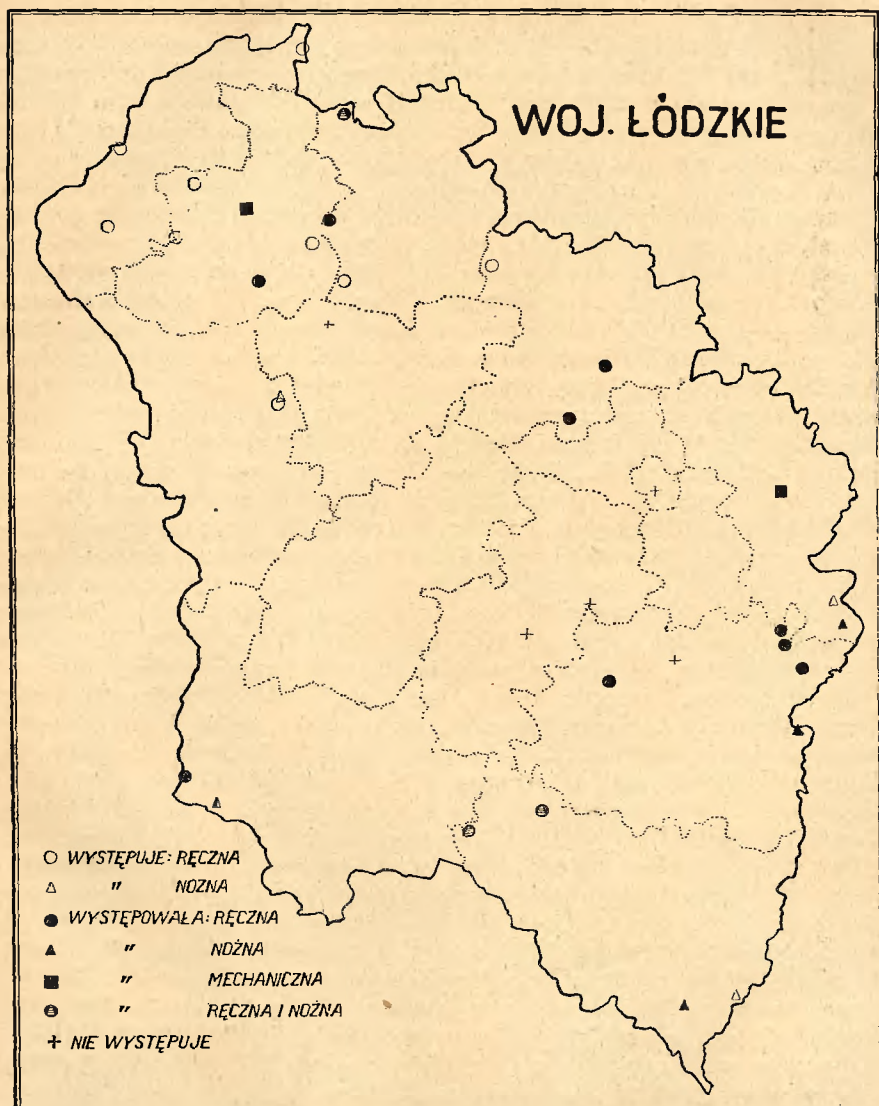
Stare, Wola Koblowska, Suszyca-Rykowa, Stary Sambor, Wojutycze, Bereznica, Czulkiew, Radłowice, Kulczyce, Uherce Zapłatyńskie, Stara Sól, Stara Ropa, Strzelbice, Szumina, Wola Rajnowa, Rosochy, Czaple, Rajtarowice, Dublany, Hordynia, Siekierzyce, Bilinka Mała, Błazów, Czerchawa, Łopuszna, Łukawica, Manasterzec, Sprynia Wola Błazowska, Zwór, Babina, Brzegi, Krużyki, Kornalowice, Piniany, Zarájko, Mokrzany, Łanowice, Dorozów, Chyrów, Posada Chyrowska, — Powiat Sanok: Nagórzany, Nowotaniec, Sękowa Wola, Szklary, Dalijowa, Jaśliska, Posada Jaśliska, Wola Wyżna, Wola Niżna, Lipowiec, Czeremcha, Jurowce, Strachocina, Kostarowice, Pakoszówka, Lalin, Rączkowa, Falejówka, Srogów Górny, Srogów Dolny, Czerież, Prełuki, Królik Polski, Łodzina, Mrzygłód, Hłomoza, Dobra Szlachecka, Liszna, Dębna, Międzybrodzie (Sł. [Międzybródz]), Pisarowce, Samoczek, Prusiek, Pobiedno, Pielnia, Dudyńce, Jędruszkowce, Nowosielec, Markowce, Sieniawa, Olchowce, Sanok, Kulaszne, Tyrawa Wołoska, Wola Krecowska, Surowica, Odrzechowa, Wujskie, Tyrawa Solna, Niebieszczany, Zagórz. — Powiat Sokal: Sokal, Jastrzębica (Jastrzębia [Sł. i R]), Wołswin, Hohołów, Korczyn, Radwańce, Tyszyca, Żniatyn. — Powiat Turka: Hołowsko, Jasionka Masiowa, Mszaniec, Bystre, Gałówka, Płoskie, Wiciów, Grąziowa, Hołowiecko, Krywka, Sianki, Jaworów, Butelka Wyżna, Butelka Niżna, Butla, Hnyła, Turze, Niedzielna, Topolnica Szlachecka i Ostykolna, Busowisko, Łużek Górny, Łopuszanka Chomina, Tysowica, Strzyżki, Jabłonów, Turka Dolna, Wysocko Wyżne, Tycha, Beniowa, Bukowiec, Sokołniki Górskie, Tarnawa Wyżna, Tureczki Wyżne, Wołcze, Żukotyn, Bereżek, Dniestrzyk Dębowy, Przysłup, Szumiacz, Łomna, Chaszczów, Łopuszanka Lechniowa, Michniowiec, Lipie, Boberka, Dniestrzyk Hołowiecki, Zawadka, Zadzielsko, Ryków, Mokławsko, Bachnowate, Krywe, Dołżki, Rosochacz, Myta, Suchy Potok, Rozłucz, Jasienica Zamkowa. — Powiat Żółkiew: Butyny, Przyszań, Lubela, Błyszczwydó, Żółtańce, Bór Kumiński przys. Kumin, Mosty Wielkie, Soposzyn.

6. Województwo łódzkie.

Powiat Kalisz: Pyczek. — Powiat Koło: Chrząblice (Chrząblin [Sł.]). — Powiat Konin: Grądzień, Rzgów, Kuny, Słupca, Gołina, Mielnica Duża. — Powiat Łęczyca: Stanisławów.

7. Województwo nowogródzkie.

Powiat Baranowicze: Dobryniewo, Czemioly, Domanowo, Dobromyśl, Łotwicze, Jełowo, Luszniowo, Mołczadz, Dziedzin, Huta, Leśna, Skorynki, Podlisiejki (R), Jatwież (R), Swojatyce, Nowosiółki, Domasze, Łazowicze (R), Zadwórze (R), Olchowce, Podjarowie, Podborocze, Tuchowicze, Rochacze. — Powiat Lida: Lida, Bielica, Ogrodniki, Hancewicze, Bieniewicze, Hończary, Bieniakonie, Woronów, Ejszyski. — Powiat Nieśwież: Soltanowszczyzna, Nieśwież, Simiawka, Orda. — Powiat Nowogródek: Zbójsk, Ochonowo, Jatra, Zasiecie. — Powiat Słonim: Ruda Jaworska, Derewna (R), Byteń, Ścieniewicze. — Powiat Stołpce: Litwa, Mieszyce, Chołów (R), Łubień, Słobódka, Zuchowicze, Szeremowicze (R), Derewna (R). — Powiat Szczuczyn: Szczuczyn, Wasiliszki, Żołudek (R), Skrzybowce, Orla. — Powiat Wołożyn: Pierszaje (R), Wołożyn, Wołma.

6. Mapa różnych odmian stępy w województwie łódzkim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïevodie de Łódź.

8. Województwo poleskie.

Powiat Brześć n/Bugiem: Gusak (R), Łanka, Ołtus, Motykały, Dmitrowicze, Wołczyn, Czerkawczyce, Bielowa, Piliszcz, Chlewiszcz, Wierchowicze, Niechołsty, Małoryła, Zburaż, Wysokie Litewskie, Chmiele, Miedna, Be-rezówka, Radziez, Nawlesie (R), Mokran, Czernie (R), Oczki, Zalesie, Kol.

Kruszyna, Domaczów, Komarówka, Sielachy (R), Przyborowo (R), Kamienia-Zur (R), Ratajczyce. — Powiat Drohiczyń: Opol, Ładowicze, Tulatycze, Mikick, Biała, Bezdzieź, Sorocnie, Weremiejowce, Braszewicze, Szyrajewicze, Chomsk, Burmaki, Czerniewicze, Gnilec, Hoszewo, Rolniki, Perespa, Leśniki, Skrzypiele, Staromłynny, Sukacze, Symonowicze, Okropno, Osowlany, Markowicze, Wólka, Zatocze, Zajelenie, Zabierz (R), Nowiki, Drohiczyń, Drużyłowice, Tryliski (R), Bereźlany, Kulaki, Krzywica, Wierzchuście, Szczekock, Łysucha, Nowołuczki, Zastruże, Zarudzie, Smierdziacze, Zamosze, Łuczki, Waratyck, Tyszkowicze Bussa, Odryżyn, Mukoszyn, Bałandycze, Osowce, Wołowiel (R), Osada Kozioł, Wschody, Soczewki, Zarudzie II, Niemierza. — Powiat Kamień Koszyrski: Dalmiki, Toboły, Karpilówka, Lutno, Kaczyn, Nujno. — Powiat Kobryń: Lelików, Działkowicze, Filipowicze, Żabinka, Kobryń, Nowosiółki, Dywin, Ruchowicze, Tewle, Antopol, Jaremicze, Horodec, Mechwedowicze, Oziaty, Podolecie. — Powiat Kossów Poleski: Różana, Stajki, Ołsto (R), Lubiszczyce, Iwacewicze, Żytlin (R), Woroniłowicze, Piaski Stare (R), Św. Wola, Rzeczeki, Rudnia, Hortoł, Hutka, Kraje, Wygonoszcza, Hołowick, Sporów, Dołki, Kozłki. — Powiat Łuniniec: Łuniniec, Łachwa, Łoktysze, Bostyń, Działkowicze, Kupowce, Zamosze, Białe Jezioro (Mazury, Sł), Wołuta (R), Hancewicze; Czudzin, Rożan Wielki, Rożan, Pierwołok, Łunin, Łowcza (R), Dubówka, Mieleśnicze, Wólka, Malkowicze, Futory Ośnica, Hawrylczyce (R), Kruhowicze, Chorostów, Czółowiec, Puzicze, Sowa, Rachowicze, Lusino, Czuczewicze Wielkie, Czuczewicze Małe, Bereźniaki, Krasna wola, Brodnica, Morszczyńowicze, Mikaszewicze, Kożangródek, Wiczyn (R), Lenin, Tymoszewicze, Chotynicze, Cna, Luboń, Deniskiewicze. — Powiat Pińsk: Sosnowka, Żabczyce, Noweł, Miastkowicze, Wólka Wielka (R), Żytnowicze, Horynicze, Łohiszyn, Stoszany, Brodnica, Wiczówka, Serniki, Botowo, Kamień, Pohost Zahorodny, KucHECKA-Wola (Sł), Porzecze, Dobrosławka, Dubnowicze, Lemieszewicze, Czarnowo, Moroczna (Sł), Młynek, Ciołkowicze Wielkie. — Powiat Prużana: Linowo, Szakuny, Malecz, Laskowicze Wielkie, Laskowicze Małe, Pieszki, Międzylesie Wielkie, Jastrzab, Moszkowicze, Siehnewicze (R), Prużana, Rudniki, Rewiatycze, Szereszów, Sielec, Suchopol, Radeck, Lichosielce, Horodeczno, Wielkolas (R), Bateria. — Powiat Stolin: Zamorocz, Oziersk, Złote, Ludynie (R), Płotnica, Holce, Kupiel, Wojtkowicze, Słobódka Sobiczynska (R), Przerody (R), Budymle, Ohmany, Terebieżów, Tumień, Buchliszcze, Stare Sioło, Drozyń, Wieżyce, Perechodzicze (R), Woronie, Rzeczyca, Otwierzyce, Futor Kurhan, Futory Mielnińskie, Kołek (R), Rubryń, Jezioro, Bereźce (R), Dubieniec, Chotomla (R), Bór Dubieniecki, Kuble, Uholec (R), Orły Małe, Orły Duże, Bieżowo (R), Radczysk, Kostrów, Owsiemierów, Teodory (R), Nieczatów, Ruchcza, Ćmień (R), Horodno, Ozdamicze, Maleszewo Duże (Maleszewo Polskie Wielkie, R), Wysock, Rzeczyca, Łutyńsk (R), Wieluń, Biała, Młacz, Żadyń (R), Udryck, Olszany, Ćmień II, Ruchcza II.

9. Województwo pomorskie.

Powiat Brodnica: Dworska Nowa Wieś Szlachecka, Górale, Górzno, Bartniki, Karbowo. — Powiat Chojnice: Łąg-Kolonja, Wiele, Czyczkowy, Jarczewo, Głowczewice, Górki. — Powiat Działdowo: Boleszyn. — Powiat Kartuzy: Mojuszewska-Huta, Zakrzewo, Brzeziny, Żukowo, Ręboszewo, Chmiel-

no, Dzierżążno, Borzestowo, Gołubie, Warzno, Ostrzyce, Lipowiec, Mezowo, Garcz. — Powiat Kościerzyna: Sycowahuta (Zycowahuta [St. i R]), Lizaki, Wąglkowice, Dziemiąny, Tuszkowy. — Powiat Nowe Miasto: Rywałdzik. — Powiat Wąbrzeźno: Borówno. — Powiat Wejherowo: Goszczyno, Wiczlino, Strzebielino, Domatówko, Kielno.

7. Mapa różnych odmian stępy w województwie nowogródzkim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïevodie de Nowogródek.

10. Województwo poznańskie.

Powiat Chodzież: Równopole. — Powiat Środa (Śrem): Żabno. — Powiat Września: Nowawieś Podgórna.

11. Województwo stanisławowskie.

Powiat Dołina: Bolechów, Brzaza, Sukiel, Polanica, Bubnászcze, Łużki, Lipa, Słoboda Bolechowska, Perehińsko i okolica, Łopianka, Spas, Podsu-

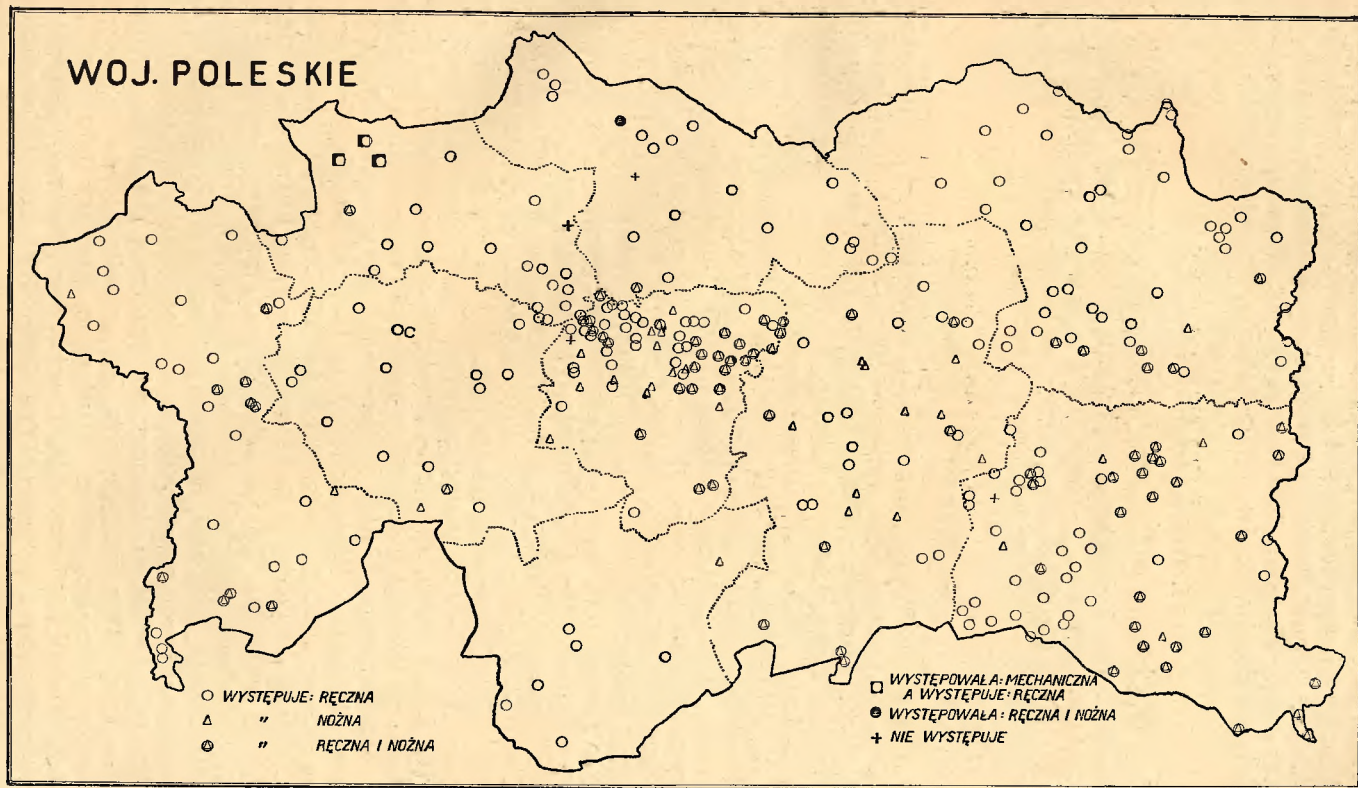
che, Pohorylec, Łuhy, Suchodół, Lipowica, Wyhadówka, Wütwica, Stańkowce, Cerkowna, Kalna, Roztoczki. — Powiat Kołomyja: Kamionki Małe, Kulaczkowce, Balińce, Trofanówka, Buczaczki, Gwoździec Mały, Słobódka Leśna, Św. Stanisław, Załucze, Kosmacz. — Powiat Kosów: Białoberezka, Uścierki, Riczka. — Powiat Nadwórna: Biłków. — Powiat Rohatyn: Bołszowce, Słobódka Bołszowiecka, Bouszów, Herburtów, Żelibory, Popławniki, Hanowce, Demeszkwce, Niemszyn, Ruzdwiány, Kunaszów. — Powiat Stapiśławów: Delejów i cały rejon, Prz. Zabłocie ad Delejów. — Powiat Stryj: Klimiec, Karlsdorf, Wyżków, Żupanie, Koziowa, Orawa, Pohar, Orawczyk, Tysowiec, Tarnawka, Podhorodce, Urycz, Sopot, Jamielnica, Kruszelnica, Pobuk, Międzybrody, Truchanów, Synowódzko Wyżne, Tuchla, Pławie I, Pławie II, Tucholka, Smorze Dolne, Wołosianka, Hołowiecko. — Powiat Tłumacz: Kol. Trojan ad Jezierzany, Hostów, Winograd, Piławszczyzna. — Powiat Żydaczów: Rozdół.

12. Województwo śląskie.

Powiat Bielsko: Międzyrzecze Dolne, Wapienica, Aleksandrowice, Stare Bielsko, Biery, Grodziec, Drogomyśl, Renardowice, Zebracza, Grabowice, Czechowice, Komorowice, Ligota, Oblask. — Powiat Cieszyn: Brenna, Małe Górki, Zamarski, Godziszów, Kozakowice Dolne, Cisownica, Wiślica, Skoczów, Ustroń, (Jaszowiec) Wiśla, Zebrzydowice Górne i Dolne, Markłowice Górne, Kończyce Małe. — Powiat Katowice: Chorzów. — Powiat Lubliniec: Boronów, Doły, Zumpy, Dębowa Góra, Niwy, Grójec, Hucisko, Pietruszowice. — Powiat Pszczyna: Czarnuchowice, Kopaniny, Łędziny, Hołdunów, Wiśla Mała, Wiśla Wielka. — Powiat Rybnik: Brzezie n/Odrą, Stanowice, Czerwionka, Godów przys. Olszyna, Olza, Ruptawa, Cisówka, Lubomia, Ligota Tworkowska, Niewiadom kol. Burowice, Chudów, Pszów, Rzuchów, Radlin, Biertułtowy, Raszczyce, Rogów, Bełznica, Odra, Kamień n/Odrą, Buków, Błuszczów, Rydułtowy, Czernica, Świerklany Dolne, Baranowice, Osiny.

13. Województwo tarnopolskie.

Powiat Borszczów: Konstancja, Zwiachel, Zielińce, Piłatkowce, Jezierzany, Turyłcze. — Powiat Brody: Ponikowica, Stanisławczyk, Manasterek, Ruda Brodzka, Bordulaki. — Powiat Brzeżany: Brzeżany, Narajów Miasto. — Powiat Buczacz: Zalesie Koropieckie, Berezówka ad Monasterek, Zubrzec, Porchowa, Leszczańce, Soroki, Późniki. — Powiat Czortków: Bartoszkówka, Kolędziany, Bazar. — Powiat Kopyczyńce: Chorostków, Liczkowce, Niźborg Nowy, Niźborg Stary, Myszkowce, Zabińce, Tłusteńkie, Probuźna. — Powiat Kamionka Strumiłowa: Kamionka Strumiłowa, Ruda Sielecka, Dziedziców, Horpin, Streptów, Jamne, Żelechów, Sokole, Wolica Derewlańska, Derwłany, Spas, Tyszca. — Powiat Podhajce: Siółko, Stare Miasto. — Powiat Przemysłany: Halków ad Korzelice, Hanaczówka, Hanaczów, Uniów, Słowita, Łonie. — Powiat Radziechów: Stojanów, Łopatyn, Toporów, Stołpin, Turze, Hucisko Turzańskie, Trójca, Ohładów, Mukanie. — Powiat Skalał: Dorofjówka, Staromiejszczyzna, Zadniszówka, Podwołoczyka, Kąt Tousteczeki. — Powiat Tarnopol: Toustoług, Kipiaczka, Zaścianka, Borki Wielkie, Czołhańszczyzna, Petryków, Marjanka, Czartorja, Kozłów. — Powiat Trem-

8. Mapa różnych odmian stępy w województwie poleskim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Polesie.

bowła: Plebanówka, Janów, Iwanówka, Mławce, Hleszczawa, Krowinka. — Powiat Zaleszczyki: Burakówka, Sinków. — Powiat Zbaraż: Hołutki, Nowe Sioło, Toki. — Powiat Zborów: Wołosówka ad Podhajczyki, Jezierna. — Powiat Złoczów: Złoczów, Białykamień, Bużek, Rozwał, Czeremosznia, Usznia, Olesko, Sassów (Sasów [R]), Sokołówka, Przewłoczna, Bołożynów.

14. Województwo warszawskie.

Powiat Aleksandrów (Nieszawski): Radziejów Kujawski, Osiećiny, Świniki. — Powiat Lipno: Kol. Zębowo. — Powiat Łowicz: Sobota, Czerniew. — Powiat Maków: Sypniewo. — Powiat Mława: Osówka. — Powiat Płock: Murzynowo. — Powiat Przasnysz: Zaręby. — Powiat Radzymin: Woła Raszłowska, Kłębów. — Powiat Włocławek: Chodecz.

15. Województwo wileńskie.

Powiat Braclaw: Widze, Karczmiszki, Grusztaliszki, Jody, Hawryłowce (1 : 300 W. I. G.), Leonpol, Opsa, Rusaczki, Miory, Bohin, Usiany, Rymszany, Bohinka, Druja, Przebrodzie, Plusy, Nowy Pohost, Turmont, Braclaw, Dryświaty, Czeress, Wefuny (Wieluny [W. I. G. 1 : 300, R]). — Powiat Dziśnieński: Dzisna, Łużki, Głębokie, Szarkowszczyzna, Ponory, Hołubicze, Ledniki, Porpliszcze, Prozoroki, Ziabki, Sloboda, Jazno, Hermanowicze, Dokszyce, Mościszce, Babicze, Kutry, Szaragi, Sierhiejuwka, Podberozie, Hnieżdżilowo (W. I. G. 1 : 300 [R]), Miereckie (R). — Powiat Mołodeczno: Gródek, Kaszewszczyzna, Raków, Samale, Hurnowicze, Radoszkowicze, Lebidzew, Dziublewszczyzna, Olechowicze, Krasne, Bienica, Połoczany, Jarszewicze, Adamowce, Zarzeczce, Zalesie. — Powiat Oszmiana: Dziertniki, Drahłowce (R), Holszany, Oszmianka, Oszmianka-Murowana, Dziewieniszki, Kucewicze, Polany, Krewa, Kowale, Soły, Gancewicze (R), Żuprany, Przewóz, Hudogaje, Miłszany, Ostejkiszki, Dębina, Boruny, Wasiuki, Szaciły, Jakielowszczyzna (W. I. G. 1 : 300), Powiaże (Powiazie [R]). — Powiat Postawy: Połów, Chrystowo, Brówki, Zanarocze, Postawy, Myszki, Lembówka, Duniłowicze, Małkowicze (W. I. G. 1 : 300), Sierhiejuwice (R), Nowosiółki, Ażuny (R) (Ożuny [W. I. G. 1 : 300]), Wołkołata, Łuczaj, Hruzdowo, Kunickie, Kozłowskie, Kuropole, Nowy Mładzioł, Mochowicze, Kozłowszczyzna, Kupa, Ściepieniewo. — Powiat Święciany: Świr, Muncewicze, Mackowicze (W. I. G. 1 : 300), Dziawguny, Piotrowicze, Wirszyły (W. I. G. 1 : 300), Łodosie, Siereńczany, Skarpowce, Nowosiółki, Popowce, Daniewce (W. I. G. 1 : 300), Łowce, Koniabiczce, Jodowce, Filipowce, Olechniszki, Bucewicze, Biełaniszki, Łyntupy, Raubiszki (Paubiszki [W. I. G. 1 : 300]), Dukszty, Antesory, Bielkiszki, Kiemieliszki, Hoduciszki, Smilginie, Werekale, Mielegiany, Twerecz, Żukojnie, Stara Wieś, Narejsze, Bobaćki, Kołtyniany, Boczkieniki, Daugieliszki, Baławiewieckie, Szemietowszczyzna, Aleksandrowo, Szytejkiszki, Józefinowo, Celinowo, Zalesie, Mikołajewo, Andruszyski, Karolewce, Rusaliszki, Orniany, Komaje. — Powiat Wilejka: Syczynięta (R), Kołowicze, Krzywicze, Załocki, Olkowicze, Dziadziec, Chomińce, Harydowicze, Litwinki, Wiszniew, Jelażycze (Jelażycze [R]), Wiazyń, Ilja, Chocieńczyce, Baturyn, Szymonowo, Dołhinów, Budslaw, Iża. — Powiat Wilno: Wilno, Bieniakonie, Woronów (R), Ejszyski, Soleczniki, Góry, Worniany, Nowa-Wieś, Turgiele, Mejszagoła,

Gierwiaty, Zawielce (R), Bezdany, Ryndziuny, Knistuski, Gierażery, Orany, Nacza, Jagiełłowice, Niemenczyn, Rudomino, Olkieniiki, Zaprzekopy, Zwirble-Dolne, Mickuny, Nowo-Wilejka, Żudziszki (W. I. G. 1 : 300), Troki-Nowe, Rudziszki, Ostrowiec k/Wilna, Bryże, Wielkie Sołeczniiki, Ławaryszki, Żarnele, Widzeniańce, Szumsk, Rudniki k/Jaszuny, Podberezie, Burkita, Równopole, Stare Mecie, Gudzie, Michałówka, Jurczuki, Pirciupie, Jęczmieniczki, Stare Sioło, Mieszkańce, Padziuny.

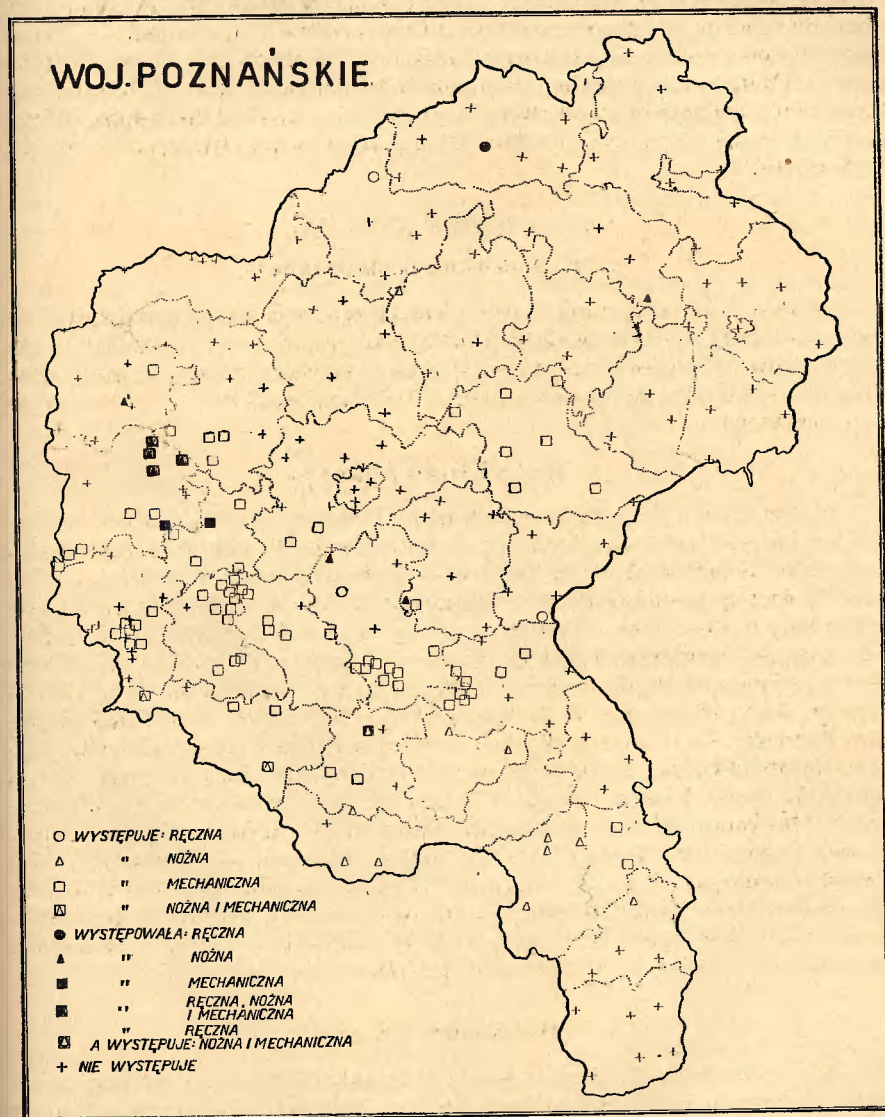
9. Mapa różnych odmian stępy w województwie pomorskiem. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Poméranie.

16. Województwo wołyńskie.

Powiat Dubno: Perewerédów, Targowica, Stawrów, Ulbarów, Demidówka, Jarosławicze, Warkowicze, Dobratyn, Buderaż, Peratyn (Piratyn [R]), Pełcza, Rudlewo (Sl.), Kniahinin. — Powiat Horochów: Chołoniów, Boro-

czyce, Cechów, Zwiniacze, Drużkopol, Kisielin, Hubin, Wojnica, Pawłowicze, Podberezie, Koziatyn, Lemieszów, Pieczychwosty, Świniuchy, Zamlicze, Ujma Łokacka, Łokacze, Cewelicze, Zajęczyce, Tumin. — Powiat Kostopol: Stepań, Kryczyłsk, Korost, Werbce Małe, Werbce Duże, Butejki, Mielnica, Kómarówka, Kol. Stepań, Małyńsk, Kol. Ubereż, Moczulanka, Stara Huta, Mokre, Brónisławka, Lewacze, Siwki, Podłużne, Stydyń Wielki, Stydyń Mały, Huta Stepańska, Ludwipol, Berezne, Mokwin, Kostopol, Chmyzopol, Woronówka, Koziarnik Chotyński, Łęczyn, Białoszówka, Witkowicze, Rudnia Łęczyńska, Książ-Sioło, Derażne, Bystrzyce, Pohorełówka, Druchowia, Chotyń, Wilja, Jackowicze, Podrałowka, Peresieki, Chołupy, Wólka Chołupochowska, Berestowiec, Małe Siedliszcze (Siedliszcze [R]), Ujście. — Powiat Kowel: Krymno, Hołoby, Obłapy, Uchowick, Kupiczów, Maniewicz, Uhły, Siedliszcze, Dorotyższe, Serechowicze, Boża Wola, Sołowjewe, Nieci, Kowel (przedm. Mokre Niwki), Lubitów, Wołoszki, Kołodeżno, Budyszcze, Worona (Woronna [R]), Białoszew (Białaszów [R]), Rokitnica, Perkowce (Perkowicze [R]), Wólka Lubitowska, Zastawie, Drozdne, Karasin, Maniewicz, Gródek, Liszniówka (R), Turzysk, Bobły, Powórsk, Smolary, Zarzecze, Lubarka, Hrywiatki, Koźmicze, Szkurat, Piaseczno, Kol. Cegielnia, Dubniki (Dębniaki [R]), Sitowicze, Hulewicze, Jeziorne, Zajączówka, Czeremoszno, Górno, Łomaczanka, Mielnica, Kortelisy, Śmidyń, Hodowicze, Ratno, Górniki, Horodelec, Nowe Koszary, Szajno, Kruhel (R), Perewisy (R), Dołgonosy, Mszczona, Czerkasy, Różyn (Kol. Różyn [R]), Kaszówka, Zabłocie, Trojanówka, Dubeczka (R). — Powiat Krzemieniec: Szumbar, Wyszogródek, Katrynburg (R), Wiśniowiec, Wiśniowiec Stary, Białazórka, Łosiatyn, Hryńkowce. — Powiat Luboml: Stara Huta, Jawornik, Sukacze, Halinowola, Hołowno, Leśniaki, Borki, Koszary, Pulmo, Grabów (R), Zalesie, Olszanka, Pulemiec, Maszów, Skiby, Wiszniów (R), Kocury, Radziechów, Czmiłkos (R), Wólka Chrypska, Perespa, Kamionka, Zaczisze, Piszcz, Ostrowie, Chrypsk, Szack, Rymacze, Zgorany, Humieńce, Kruszyniec, Nudysze (R), Kuśniszcze, Połapy, Sokół, Hupały, Perespa (R), Huszcza, Zabuże, Horodno, Skrzypica (R), Ruda, Boremszczyzna, Podhorodno, Wysock, Binduha, Jagodzin, Świtaż (R). — Powiat Łuck: Szepel, Torczyn, Ułaniki, Ordeniż, Zabłotce, Serniki, Olszany, Friedrichthal, Krasnowola, Ołyka, Czemyryn, Żorniszcz, Czartorysk, Trościaniec, Miłusze, Kol. Peretoki, Radomyśl, Ławrów, Bakowce, Werbojew (R), Pałhanów, Ozdów, Ratniów, Anatolja, Korszów, Mstyszyn, Nawóz, Borowicze, Hruziatyn, Duchcze, Miłsk (Śl.), Pożarki, Kozin, Rudka Koziatyńska, Perespa, Smerdyń, Kołki, Jasionówka (R), Krowatka, Rajmiasto, Tychotyń, Berezolupy Wielkie, Kijaz (R), Witoniż (R), Babie, Niemir (R), Lubcze, Wiczyny (R), Sapohów (Śl.), Siekierzyce, Wólka Siekierzyńska, Bodiaczów (R), Hawczyce, Rafałówka, Żabka, Aleksandrja, Żołobów, Nieświcz, Chołoniewicze, Zofjówka, Majdan Lipieński, Wilcze. — Powiat Równo: Charońb (R), Kołowerta, Majków, Kobyła (R), Storożów, Rzeczki, Kozak, Hołyczówka, Morozówka, Działkowicze (R), Miłostów, Korzec, Międzyrzecz, Moszczany, Buhryń (R), Kryłów, Czernica, Bryków, Tudorów, Hoszcza, Basów Kat (R), Klewań, Aleksandrja, Samostrzały, Glińsk, Arestów, Bohdaszów (R), Hruszwica (R), Tuczn. — Powiat Sarny: Tutowicze (R), Kidry, Bereźnica, Bielska Wola, Chinocz, Dąbrowica, Orwianica, Bereście, Pracuki, Niweck, Sochy, Jasieniec, Sielec, Ostrowce, Moczuliszcze, Krupowie, Zaleszczany, Jacule, Krzywica, Litwica (Litwsk [R]), Hryčki, Kisorycze, Klesów, Tedo-

rówka, Kamienne (R), Niemowicze, Snowidowicze, Rafałówka, Masiewiczze (R), Rokitno, Rudnia-Staryki (R), Rudnia-Lwa, Dorotycze, Tomaszgród,

10. Mapa różnych odmian stępy w województwie poznańskim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Poznań.

Kręta-Słoboda, Ośnick, Lądy (R), Jelno, Długowola, Włodzimierzec, Rudnia Załawie, Peresieczno i Duków. — Powiat Włodzimierz: Staweczki, Owłóczyn, Stawki, Olesk, Władynopol, Pustynka, Zabołotce (R), Bilicze (R), Litowiz

(R), Molników, Zdziary, Przewały, Zaszkwicze (R), Zabłocie, Stężarycze, Nikitycze, Chmielówka, Chmielów, Podhajce, Chobułtów (R), Jakowicze, Babicze, Berezowicze, Biskupicze, Włodzimierz, Piatydni (R), Werba, Markosław, Kohilno (R), Swojczówka (R), Grzybowice (R), Iwanicze. — Powiat Zdołbunów: Zdołbunów, Ostróg u/Horyniem, Bielmaż (R), Nowa-Moszczanica (Mała [R]), Nowomalin, Buderaż, Wielbowno, Tesów (R), Boczanica, Chreniów, Zawizów, Michałkowce, Mizocz, Tajkury, Milatyn-Buryny, Wierzychów, Chorów, Zdołbica, Płoska, Ożenin, Dermań, Międzyrzec Ostrowski, Eljaszówka.

III. STĘPA NOŻNA.

1. Województwo białostockie.

Powiat Łomża: Burzyn, Wyszomierz, Gać (Sokola-Łąka), Olszewo, Jakać-Borowa, Dawja. — Powiat Ostrołęka: Szafarczyska, Łyse, Kadzidło. — Powiat Ostrów Mazowiecka: Niemiry, Osuchowa-Stara, Przyjmy, Przeddziecko-Grzymki. — Powiat Grajewo: Konopki, Dybła, Wierzbowo. — Powiat Wołkowsk: Płosa.

2. Województwo kieleckie.

Powiat Busko (stopnicki): Biniontki, Podstoła, Osiny, Grabowiec, Kołaczkowice. — Powiat Częstochowa: Bolesławów. — Powiat Łęka (Wierzbnik): Jadowniki, Solec, Wierzbnik, Tarłów. — Powiat Jędrzejów: Przelaj. — Powiat Kielce: Samsonów, Mniów, Makoszyn, Kakonin, Huta-Połysica, Huta-Szklanna, Bartoszwiny, Bieliny, Łopuszno, Belno, Dębno, Cisów, Bieliny Kościelne. — Powiat Końskie: Suche Góry, Adamów, Przys. Znajoma, Przyłogi, Kamienna Wola, Biały Ług, Pilczyca, Skąpe, Radwanów, Mokre, Jakąmowice, Mnin, Czerwona Wola, Grodzisko, Wilczkowice, Kopałów, Dziebałtów, Szarbsko. — Powiat Kozienice: Ławeczko Stare, Ławeczko Nowe, Ignaców, Mszadła Stara, Mszadła Nowa, Helenów, Janowiec, Baryczka Stara, Rudki, Wojszyn, Kieszek, Brzeście (R), Lucynia (R), Oblasy Księżę, Zajeziere, Michałówka, Kłoda, Kozienice, Brzeźnica, Stara Wieś, Cudów, Regów Nowy, Świetlikowa Wola, Góra Puławska, Klikowa. — Powiat Opatów: Prusy, Obręczna, Borja, Mikułowice, Jasice, Juljanów, Piórków Górny, Brzostowa, Koryczna, Opatów, Bidziny. — Powiat Opoczno: Sławno, Jaksonek. — Powiat Pińczów: Kobyliniki Zagościańskie. — Powiat Sandomierz: Skotniki. — Powiat Włoszczowa: Kurzelów, Krasocin.

3. Województwo krakowskie.

Powiat Bochnia: Zabierzów, Wola Batorska, Wiśnicz Nowy, Wiatowice, Szarów, Świniarów, Stanisławice, Siedlec, Rzezawa, Proszówki, Okulice, Majkowice, Łapczyca, Leszczyna, Leksandrowa, Krzczów, Kolanów, Damienice, Bytomsko, Bieńkowice, Barczków. — Powiat Brzesko: Bogumiłowice, Biskupice Radłowskie, Bielcza, Biadoliny Radłowskie, Biskupice Melsztyńskie, Biadoliny Szlacheckie, Łęki, Przyborów, Wokowice, Księżę-Kopacze, Bucze, Charzewice, Borzęcin, Dąbrówka Morska, Górka, Dębno, Doły, Dołęga, Filipowice, Grabno, Gwoździec, Jasień, Jastew, Jaworsko, Jurków, Kwików, Lewniowa, Łętowice, Łoniowa (Łoniowy [R]), Łysa Góra, Marcin-

kowice, Maszkienice, Sterkowiec, Perła, Słotwina-Brzezowiec, Mokrzyńska, Niedźwiedza, Niwka, Niedzielska, Olszyny, Sukmamię, Poręba Spytkowska, Szczurowa, Zawada Lanckorońska, Łopon (Łopañ [R]), Łukanowice, Jadowniki, Rozłoka, Wesolów, Porąbka Uszewska, Przybysławice, Radłów, Zdrochec, Zabawa, Wał Ruda, Wola Radłowska, Rajsko, Ruda-Rysie, Ryłowa, Rząchowa, Strzelce Wielkie, Szczepanów, Sufczyn, Tymowa, Więckowice, Wielka Wieś, Wola Dębińska, Wola Przemyskowska, Zaborów, Zakrzów, Złota. — Powiat Dąbrowa: Radwan, Skrzyńka, Wólka Mędzychowska, Wólka Grądzka, Dąbrówki Breńskie, Mędzechów, Kupienin, Laskówka Delastowicka, Odmęt, Delastowice, Bolesław i okolice, Grądy, Samocice, Zaliwie, Podfilipie, Świebodzin, Szczucin i okolice, Grębonów, Wietrzychowice, Wola Rogowska, Siedliszowice, Jagodniki, Miechowice, Mokre, Żabno, Czyzów, Radgoszcz, Smyków, Luszowice, Małec, Zdzary. — Powiat Gorlice: Wójtowa, Męcina Wielka, Zdunia, Łuzna i w 8-miu wsiach tego rejonu, Kwiaton, Rzepiennik Strzyżewski, Rozembark, Ropica Ruska, Małastów, Pętna, Bartne, Przegonin, Pstrążne, Klęczany, Zagórzany, Podlesie, Moszczenica. — Powiat Jasło: Fohusz, Wola Cieklińska, Pielgrzymka, Umieszcz, Szerzyny i okolica, Toki, Zmigród, Osobnica, Zarzecze, Załęże, Wola Dębowiecka, Bajdy, Skołoszyn, Lisów, Kotań i okolica, Jodłowa, Błażkowa, Dębowa, Skurowa, Dęborzyn, Siedliska Bogusz, Smarzowa, Bączalka, Kamienna, Grudna Dolna, Grudna Górna, Brzostek i okolica, Sieklówka Dolna, Lublica, Sowina, Jasło i okolice. — Powiat Kraków: Bugaj, Mała Wieś, Prusy, Samborek, Przebieczany. — Powiat Limanowa: Łukowica, Olszówka. — Powiat Mielec: Biały Bór, Babule, Borowa, Breń Osachowski, Brzyście, Chorzelów, Chrzastków, Czajkowa, Czermn, Dulcza Wielka, Dulcza Mała, Gliny Małe, Gliny Wielkie, Grochowe, Górki, Grzybów, Izbisko, Jaślany, Józefów, Kawęczyn, Kęblów, Kiełków, Kliszów, Krzemienica, Łysaków i Łysakówek, Młodochów, Ostrówek, Otałęż, Padew Narodowa, Padew Kolonja, Piątkowiec, Partynia, Pień, Płuty, Pławo, Podborze, Przykop (Przykóp [R]), Ruda, Rydzów, Rzędzianowice, Rzemień, Sadekowe Góra, Schönanger, Surowa, Szafranów, Trzciana, Trześń, (Trześnia [R]), Tuszów Narodowa, Tuszyna, Wadowice Górne i Dolne, Wampierzów, Wojków, Wola Pławska, Wólka Dulecka, Zachwiejów, Zarównie, Ziempińów, Zdziarzec, Żarówka, Czekał. — Powiat Nowy Targ: Bańska, Łopuszna, Krońnica, Nowy Targ, Zubrzyca Dolna, Frydman. — Powiat Tarnów: Ciężkowice, Biała, Bistuszowa, Bobrowniki Małe, Bobrowniki Wielkie, Bruśnik, Burzyn, Chojnik, Dąbrówka Szczepanowska, Grabek, Golonka, Gromnik, Ilkowice, Głowa, Jastrząbka, (Jastrzębka [R]), Karwodrza, Kielanowice, Kipszna, Kłikowa, Kobierzyn, Komorów, Kowalowy, Lichwin, Lisia Góra, Lubinka, Lęg ad Partyń, Łekawica, Łukowa, Mikołajowice, Mościce, Niedomice, Ostrów, Pawężów, Pogórska Wola, Rudka, Ryglice, Rzędzin, Rzuchowa, Siedlec, Siemiechów, Skrzyszów, Szczepanowice, Szywnańd, Uniszowa, Wierzchosławice, Wola Rędzińska, Zaczarnie, Zalasowa, Żukowice Nowe, Żukowice Stare. — Powiat Ropczyce: Ropczyce.

4. Województwo lubelskie.

Powiat Biłgoraj: Zagrody, Goraj, Średniówka, Majdan, Hoźnia Szlacheczka, Gilów-Ordyn, Różaniec, Wola Różaniecka, Łuchów Górny, Łuchów Dolny,

Jamieńszczyzna, Podolszynka Plebańska, Krzeszów Górny, Jasiennik Stary, Kamionka Górna, Huta Stara, Biszczka, Goździe-Lipniki, Bukowina, Puszcza Solska, Lipiny Dolne, Sygiełki, Łazów, Kulno, Nakłik, Zagrodki, Potok, Jedlinki, Frampol, Kocudza Górna, Zdzisławice, Władysławów, Bukowa, Andrzejówka, Korytków Wielki, Korytków Mały. — Powiat Garwoлін: Uleż Górny, Natolin. — Powiat Hrubieszów: Dołhobyczów, Hołubie, Hrubieszów, przedmieście Sławencin, przedmieście Pobereżany, Borodyca, Moniatyce, Zadubce. — Powiat Janów Lubelski: Godziszów, Krzemień, Zaklików, Annpol, Kosin, Modliborzyce, Chrzazanów, Polichwa Górna, Brzozówka, Polichwa Dolna. — Powiat Krasnystaw: Krasnystaw i cała gmina, Antoniówka, Wysokie Ksawerówka, Siedliska, Suchodoły, Fajstawice. — Powiat Lubartów: Czemnierniki, Serniki (Syrniki [R]). — Powiat Lublin: Piotrowin, Trawniki, Wola Białecka, Stróża. — Powiat Łuków: Wola Bliżocka. — Powiat Puławy: Kurów, Łany, Borysów, Bałtów, Żyrzyn, Zagrody, Bochothnica, Włastowice, Końskowola, Witowice, Józefów, Rybitwy, Gołęb, Irena, Podwierzbie, Sądowice, Cynków, Baramów. — Powiat Radzyń Podlaski: Wólka Komarowska, Jabłoń, Siemień, Milanów. — Powiat Sokołów Podlaski: Kudelczyn, Dolne Pole. — Powiat Tomaszów Lubelski: Tyszowce, Zamłynie Przedmieście, Nabróż, Kmiczyn, Łaszczów, Zimno, Zenniki. — Powiat Włodawa: Uścimów Nowy, Uścimów Stary, Tyśmienica, Ostrów Podlaski, Sławatycze, Hapna, Parczew, Stępków, Dębowa Kłoda, Sobibór, Kossyń. — Powiat Zamość: Ruszów, Kornelówka, Bondyrz, Suchowola, Adamów, Potoczek, Latyczyn.

5. Województwo Iwowskie.

Powiat Bóbrka: Bóbrka ul. Kopernika, Sokołówka, Chodorów, Horodyszczce, Cetnarskie, Horodyszczce Królewskie, Ottyniowice, Wierzbica, Sucharów, Dobrowlany, Zagóreczki, Wołczatycze, Bortniki, Bukawina, Mołodyńcze, Czeremchów, Demidów, Nowosielce, Podliski, Borynicze, Ostrów, Drochowycze, Juszkowce, Hołdowice, Łuczany, Borusów, Czyzyce, Laszki Dolne, Laszki Górne, Podhorodyszczce, Podsosnów, Podjarków, Stare Sioło, Szołomyja, Wodniki, Podmonasterz, Budków, Łopuszna, Bakowce, Strzeliska Stare, Trybuchowce, Hrusiatycze, Oryszkowce, Lubeszka, Kniesioło, Strzeliska Nowe, Brzozdowce, Hrańki-Kuty, Podhorce, Stańkowce, Turzanowce, Czartorja, Sarniki. — Powiat Brzozów: Trześniów, Domaradz, Wesola, Brzozów. — Powiat Dobromil: Starzawa. — Powiat Drohobycz: Rychcice, Baniowice, Hruszów, Dobrowlany, Wola Jakubowa, Tynów, Rołów, Litynia, Wróblowice, Dołhe Medenickie, Gaje Niżne, Gaje Wyżne, Medenice, Horucko, Radelicz, Lipice, Rabczyce, Opary, Letnia, Biłcze, Krynica. — Powiat Gródek Jagielloński: Janów k/Lwowa, Stradcz, Rottenhan, Porzecze, Wielkopole, Wereszyca, Lelechówka, Majdan, Czerlany, Stodółki, Ebenau, Uherce Niezabitowskie, Zawidowice, Zaszkowice, Rodatycze, Mszana, Malczyce, Suchowola, Powitno, Zuszyce, Stronna, Załuże, Lubień Wielki, Lubień Mały, Małkowice, Kosowiec, Porzecze Lubienieckie, Bartatów, Obroszyn, Stawczany, Łozina, Dobrostany, Kamieniobród, Cuniów, Wola Dobrostańska, Artyszczów, Drozdowice, Kiernica, Gródek Jagielloński, Domażyry, Jamelna, Zielów, Karaczynów, Wroców, Żorniska, Haliczanów, Dobrzany. — Powiat Jarosław: Wólka Pełkińska, Majdan Siemiawski, Krasne, Pawłowa, Dobicza,

Łowce (Podgaj), Cieplice, Bystrowice, Radawa, Wylewa, Dobra, Piskorowice, Leżachów, Dybków, Wiązownica, Zarzecze, Łapajówka. — Powiat Jaworów: Bonów, Siedliska, Porudno, Lubienie, Sarny, Drohomysł, Jaworów, Jazów Stary, Wierzbiany, Trościaniec, Zawadów, Budzyń, Nakoneczna, Rogózno, Ożomla, Nowosiółki, Laszki, Bruchnał, Szkło, Żmijowska. — Powiat Kolbuszowa: Kolbuszowa Dolna, Cmołas, Sokółów, Nienadówka, Trzeboś, Górno, Turza, Raniżów, Krzątka, Dzikowiec, Widelka, Kopicie, Rusinów, Wilcza Wola, Siedlanka, Niwiska, Leszcze, Poręby Huciskie, Zapole, Trześć, Huta Przedborska, Hucisko. — Powiat Krosno: Głowienka, Cieszyna, Korczyzna, Krasna przysiółek Mała Krasna, Wiśniowa, Jaszczurowa, Pstrągówka, Jazowa, Szufnarowa, Różanka, Bratkówka, Glinnik Średni, Lubatówka. — Powiat Lubaczów: Łukawiec, Horyniec, Krowica Hołodowska, Stare Sioło, Lubaczów, Boro-wa Góra, Basznia Dolna, Basznia Górna, Sieniawka, Załuże, Dzików Stary, Dzików Nowy, Moszczanica, Miłków, Cewków, Ułazów, Lubliniec Stary, Żuków, Niemstów, Płazów, Łowcza, Huta Rożaniecka, Ruda Rożaniecka, Gorajec, Dachmów, Zapałów, Wólka Zapałowska, Szczutków (Sysaki grupa domów w Szczutkowie), Felsendorf część wsi Opała. — Powiat Lwów: Mikłaszów, Biłka Szlachecka, Siemianówka, Dublany, Brodki, Siedliska, Tołszczów, Miłatycze, Wołków, Zagórze, Kuhajów, Podciemne, Mostki, Czerkasy, Zaszków, Barszczowice, Pikułowice, Kamienopol, Kozice, Sichów, Dawidów, Żyrawka, Czerepin, Porszna, Rudańce, Kukizów, Cep-rów, Jaryczów Nowy, Jaryczów Stary, Podliski Wielkie, Czyżki, Dmytro-

11. Mapa różnych odmian stępy w województwie śląskiem. — Carte des variantes de mortier à pignon dans la voïevodie de Silésie.

wice, Gaje, Głuchowice, Dobrzany, Zimna Woda, Remenów, Rokitno Wielkie, Rokitno Małe, Sołonka, Sokolniki, Brzechowice, Stroniatyn, Podliski Małe, Młynowce część Winnik [R]. — Powiat Łańcut: Kuryłówka, Zmysłówka, Opaleniska (Opaleńsko [Sł.]), Budy Łańcuckie, Korniaktów, Medynia Łańcucka, Medynia Głogowska, Pogwizdów, Zalesie, Węgliska, Czarna, Żołynia, Brzoza Stadnicka, Rakszawa, Smołarzyny, Dąbrówki, Jelna, Przychojec, Łukowa, Ruda, Szarżyna, Wola Zarczycka, Albigowa, Brzyska Wola, Łańcut Przedmieście, Sołna, Głuchów, Wola Bliższa, Podzwierzyniec, Kąty, Biało-brzezi, Dębina, Kosina, Rogóżno, Wola Dalsza. — Powiat Mościska: Balice k/Medyki, Bojowice, Małnow, Krukienice przys. Radjówka, Czystki, Nikłowice, Orchowice, Hołodówka, Makuniów, Wiszenka, Sądowa Wisznia, Sokoła, Starzawa, Chorośnica, Laszki Gościńcowe, Królín, Stojańce, Słabas, Słomianka, Twierdza, Wojtkowice, Zawadów, Rudniki, Strzelczycka, Trzecie-niec, Łacka Wola. — Powiat Nisko: Łapówka ad Przyszów Szlachecki przys. Stany, Nowosielec, Prusin gm. Kamień, Barce ad Nisko, Pysznic, Jarocin, Dąbrówka, Wymysłów ad Wólka Tanewska, Huta Deręgowska, Dąbrowica, Jeżowe, Bieliny. — Powiat Przemysł: Medyka, Buców, Wyszatyce, Waława, Dusowce, Żurawica, Stubło, Miżyniec. — Powiat Przeworsk: Tryn-cza, Siedlecza, Urzejowice, Niżatyce (Niżiatycze [Sł.]), Medynia Kańczucka, Manasterz, Przeworsk. — Powiat Rawa Ruska: Kamionka Wołoska, Warch-rata przys. Zawałyl i Hałuszczaki, Żurawce, Bełzec, Teniatyska, Karów, Ryczki, Wierzbica, Machnów, Nowosiółki Przednie, Nowosiółki Kardynał-skie, Poddebce, Potylicz, Ulicko-Seredkiewicz, Korczynin, Hujcze, Dyniska, Rzeczyc, Ulchówek, Tarnoszyn, Hubinek, Skalskie część Niemirowa, Hre-benne, Kornie, Mosty Małe, Siedliska, Chlewczyany, Ulicko Zarębane, Pod-douthe. — Powiat Rudki: Miłczyce, Szolomienice, Jatwigi, Dubaniowice, Uherce Wieniawskie, Pohorce, Kościelniki, Kropielniki, Laszki Zawiazane, Nichowice, Kniyhynice, Horożanna Wielka, Koropuz, Kupnowice Stare, Ko-miuszki Siemianowskie, Chłopczyce, Dołobów, Zagórze, Ostrów, Porceze Zadworne, Kołodrubry, Komarno, Klicko, Jakimczyce, Andrjanów, Brzeziec, Nowa Wieś i przys. Świniusza, Tuligłowy, Chłopy, Nowosiółki Gościńnicowe. — Powiat Rzeszów: Jasionka, Łukowiec, Terliczka, Stobierna, Nowa Wieś, Wysoka Rzeszowska, Wólka pod Lasem, Hadle Szklarskie, Zabożki (koło Budy), Wola Rafajłowska, Bonarówka, Zaborów, Piątkowa, Trzebowisko, Przybyszówka, Żarnowa, Kraczkowa przys. Floki, Kraczkowa, Konieczkowa, Bratkowice, Zgłobień, Wola Zgłobieńska, Słocina. — Powiat Sambor: Sam-bor, Straszewice, Stary Sambor, Bereźnica, Czukiew, Rańlowice, Kulczyce, Uherce Zapłatyńskie, Dąbrówka, Humieniec, Mrazowiec, Torczynowice, Wa-niowice, Strzałkowice, Rosochy, Dublany, Hordynia, Siekierzyc, Bilinka Mała, Błażów, Czerchawa, Łopuszna, Łukawica, Manasterzec, Sprynia, Wola Błażowska, Zwór, Babina, Brzezi, Krużyki, Kornalowice, Piniany, Zarajsko, Mokrzany, Łanowice, Dorozów. — Powiat Sanok: Olechowce, Kulaszne, Odrze-chowa, Bykowce, Wielopole. — Powiat Sokal: Steniatyn, Sielec, Kuliczków, Parhacz, Uhrynów, Poturzyca, Jastrzębica (Jastrzębia [Sł. R]), Wołswin, Ho-hołów, Korczyn, Radwańce, Tyszyca, Ostrów, Żniatyn. — Powiat Tarno-brzeg: Antoniów, Baranów, Cygany, Chmielów, Dąbrowica, Jadachy, Sie-dleszczany, Nagnajów, Kał, Jastkowice, Nadbrzezie, Nowiny, Żabno, Wola Rzeczycka, Dąbrowa z Kępą, Rzeczyc Okrągła, Chorzewice, (Charzewice [R]), Sobów, Stale, Machów, Alfredówka, Dęba, Rozalin, Tarnowska Wola,

12. Mapa różnych odmian stępy w województwie stanisławowskim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Stanisławów.

Giosy, Poręby Dębskie, Majdan Zbydniowski. — Powiat Żółkiew: Polany, Butyny, Przysań, Lubela, Smereków, Błyszczwydy, Żółtańce, Krechów, Dobrosin, Dziubki, Derewnia, Turynka, Przemiwółki, Hrebeńce, Nowe Sioło, Kulików, Koszelów, Kupiczwoła, Reklinięc, Sopaszyn, Batiatycze, Zubomosty, Różanka, Konstamtynówka.

6. Województwo łódzkie.

Powiat Brzeziny: Przesiadłów. Powiat Kalisz: Kol. Zalesie. — Powiat Radomsko: Pukarczów.

7. Województwo poleskie.

Powiat Brześć n/Bugiem: Oltusz, Wólka, Piłiszcze, Radzież, Nawlesie (R), Sołodkie, Czernie (R), Oczki, Zalesie, Kol. Kruszyna, Domaczów. — Powiat

Drohiczyn: Kremno, Wawulicze, Pańcowce, Syczewo, Zastawie, Zakletenie, Bezdzież, Bielinek, Leśniki, Skrzypiele, Symonowicze, Okropno, Osowlany, Słarosiele, Drużyłowice, Tryliski (R), Bereżlany, Kulaki, Krzywica, Wierzchuście, Szczekpok, Łysucha, Nowołuczki, Zastruże, Zarudzie, Smierdziacze (R), Zamoszé, Łuczki, Waratyck, Mohilna, Odryżyn, Bałandyce, Osowce, Peganowicze, Perkowice, Zalesie, Skibicze, Soczewki, Zarudzie II, Niemierza. — Powiat Kamień Koszyrski: Fut, Kisiele. — Powiat Kobryń: Dywin, Ossa. — Powiat Kossów Poleski: Hołowick. — Powiat Łuniniec: Łuniniec, Łachwa, Wólka, Futory (R) (Andruszkowo), Kożangródek, Tymoszewicze, Cna. — Powiat Pińsk: Stajki, Komory, Pary, Łobiszyn, Brodnica, Kamień, KucHECKA-Wola (R), Sosno, Lemieszewicze, Kołby, Moroczna (R), Pińkowicze, Wólka, Młynek, Ciołkowicze Wielkie, Dubaj, Krzywczyce, Podbłocie. — Powiat Prużana: Szereszów. — Powiat Stolin: Kupiel, Wojtkowicze, Słobódka Sobicyńska (R), Dawidgródek, Przebrody (R), Budymlé, Koszary, Turmień, Stare Sioło, Drozdyń, Wierzyce, Perechodzicze, Otwierzyce, Duboj, Futory Mielnińskie, Jezioro, Bereżce (R), Dubieniec, Chotomla (R), Bór Dubieniecki, Kuble, Uholec (R), Orły Małe, Orły Duże, Bleżowo (R), Ruchcza, Cmień (R), Derewnia, Ozadmicze, Maleszewo Duże (Maleszewo Polskie Wielkie [R]).

8. Województwo pomorskie.

Powiat Brodnica: Czyste Błoto. — Powiat: Chojnice: Władysławek. — Powiat Toruń: Łążyn.

9. Województwo poznańskie.

Powiat Kępno: Mikstat. — Powiat Krotoszyn: Sapieżyn, Bolesławów. — Powiat Leszno: Brenno, Radzyna, Gostyń. — Powiat Ostrów: Wierzbno, Zacharzew, Łąkociny, Młynik. — Powiat Rawicz: Gostkowo, Pomocno, Zawady. — Powiat Szubin: Barcin. — Powiat Wągrowiec: Brzeźno Nowe.

10. Województwo stanisławowskie.

Powiat Dolina: Bolechów, Cisów, Hudziejów Stary, Podberez, Tiapcze, Hoszów, Gerynia, Brzaża, Sukiel, Polanica, Bubniszcze, Łużki, Lipa, Słoboda Bolechowska, Dolina, Książołuka, Rachin, Jaworów, Nadziejów, Raków, Krechowice, Broszniów, Lisowice, Mizuń Stary i okolica, Perehińsko i okolica, Roźniatów, Łopianka, Spas, Podsuche, Pohorylec, Łuhy, Suchodół, Lipowica, Turza Wielka, Befejów, Trościaniec, Słoboda Doliniańska, Jakubów, Sotuków, Grabów. — Powiat Horodenka: Sieżwiska, Harasymów, Łuka, Umż, Rakowiec, Semenówka, Dąbki, Okno, Siekierczyn, Dżurków, Korniów, Strzylce, Horodnica, Potoczyska, Siemiakowce, Michałcze, Dalesszowa, Kolancki. — Powiat Kałusz: Babin, Babin Zarzeczny, Dołpotów, Medynia, Przewoziec, Studzianka, Hołyń, Dołhe Kałuskie, Kadobna, Siwka Kałuska, Kropiwnik, Tużyłów, Wistowa, Nowica, Bereżnica Szlachecka, Podmichałe, Dobrowlany, Uhrynów Średni, Uhrynów Stary, Berłoby, Kamień, Łdziany, Petranka, Równia, Słoboda Równiańska, Topolsko, Wierchnia, Zawadka, Bolechów, Zbora, Stańkowa, Dołha Wojniłowska, Nięgowce, Humenów, Kopanka, Mościska, Wojniłów, Dubowica, Tomaszowce, Pawłkówka, Dąbrowa, Dołżka, Perekosy, Cwitowa, Seredne, Siwka Wojniłowska, Łuka, Mosz-

kowce. — Powiat Kołomyja: Gody, Gwoździec Mały, Ispas, Kropiwiszczce, Tracz ad Debestawce, Szeparowce, Korszów, Myszyn, Peczeniżyn, Mołodiatyn, Markówka, Nazurna, Słobódka Leśna, Św. Stanisław, Rungury, Książdwór, Tłumaczyk, Kujdańce. — Powiat Kosów: Babin, Jabłonica, Kosów-Manastersko, Krzywopole, Białoberezka, Roztok (Roztoki [R]), Roztok przys. Babiniec, Roztok przys. Podpasiki, Białoberezka przys. Morylewaz, Białoberezka przys. Pasieczny, Rożen Wielki przys. Nyżne, Rożen Wielki, Kobaki, Uścieryki, Żelena, Żabie-Puszkar, Jasieniów Górny, Żabie. — Powiat Nádwórna: Porohy, Mołotków, Kosmacz, Dźwiniacz, Majdan Górny, Mikuliczyn przys. Kraiszczce, Rafajłowa, Rosulnia, Wołosów, Przerośl, Cucytów, Grabowiec, Fitków, Kamienna, Tarnowica Leśna, Mamiawa. — Powiat Rohatyn: Bołszowce, Słobódka Bołszowiecka, Bouszów, Herburtów, Żelibory, Popławniki, Hanowce, Demeszkwowce, Niemszyn, Ruzdwiany, Kunaszów, Żurawienko, Bursztyn, Ludwikówka, Sarniki Dolne, Demianów, Kniyhynicze, Zagórze Kniyhynickie, Jawcze, Wasieczyn, Oskrzeseńce, Pomonięta, Dołniany, Psary, Dehowa, Babuchów, Obelnica, Skoromochoy Nowe, Podszumlańce, Skomorochy Stare, Konkolnicki, Bybło, Zagórze Konkolnickie, Dytiatyn, Chochomiów, Jabłonów, Słobódka Konkolnicka, Lipica Dolna, Przys. Wygoda ad Lipica Dolna, Lipica Górna i Przys. Ciuchów, Przys. Zieleniów ad Lipica Górna, Łopuszna, Sarniki Górne, Przys. Zaliwki ad Sarniki Górne, Świsłelniki, Przys. Bojki ad Świsłelniki, Kol. Stefanówka ad Świsłelniki, Podkamień, Mełna, Fraga, Potok, Czerce, Załuże, Wierzbołowce, Kutce, Podwimie, Pełenówka, Ruda, Strażyn, Dubryniów, Honoratówka, Zolczów, Puków, Ujazd, Cześniki, Żurów, Kołokolin. — Powiat Śniatyn: Dżurów, Nowosielica, Ilińce, Rusów, Stecowa, Śniatyn, Uście, Mikulińce, Widyńów, Wołczkowce, Oleszków, Bełejuja (Bełetyja [R]), Załucze, Książce, Zawale, Drahasymów. — Powiat Stanisławów.: Błudniki, Pukasowce, Kurypów, Temerowce, Siedliśka, Bohorodczany, Bohorodczany Stare, Lachowce, Sadržawa, Chlebówka, Chmielówka, Czerniejów, Delejów i okolica, Przys. Zabłocie ad Delejów, Halicz, Załukiew, Święty Stanisław, Horocholina, Pochówka, Zabereże, Ciężów, Pobereże, Hanusowce, Kozima, Pitrycz, Jezupol, Kołodziejów i Przys. Zarzecze, Przys. Wygoda ad Kołodziejów, Dorohów, Przys. Herble ad Dorohów, Subotów (W. I. G. 1:100), Perłowce, Ostrów, Krechowce, Iwanikówka, Stebnik, Bednarów, Bryń, Majdan, Wysoczanka, Marjampol, Meducha, Głębokie, Łesiówka, Hryniówka, Niewoczyn, Łysiec Stary, Uhryńów, Górny, Stanisławów przedm. Knihinin, Mykietyńce, Wiktorów, Komarów, Sapahów, Kryłos, Wołczyniec, Kołodziejówka, Dobrowłany, Uzin, Uhorniki, Podłuże. — Powiat Stryj: Daszawa, Lisiatyze, Lubieńce, Morszyn, Dothe, Stańków, Falisz, Strzałków, Bereźnica, Dzieduszyce Małe, Dzieduszyce Wielkie, Uhelma, Łotańniki, Siechów, Łany Sokołowskie, Dobrowłany, Dobrzany, Stryj przedm. Łany, Pobuk, Międzybrody, Truchanów, Synowódzko Wyżne, Niezuchów, Kawsko, Hołobotów, Kłodnica, Zawadów, Żulin, Miertuki. — Powiat Tłumacz: Chocimierz, Bortniki, Hostów, Wimograd, Niżniów, Okniany, Kutyska, Horyhlady, Olesza, Ostrynia, Ottynia, Tłumacz, Tyśmienica, Jackówka, Słobódka. — Powiat Żydaczów: Iwanowce, Turady, Cucułowce, Wolica Hnizdyczowska, Pczany, Tejsarów, Kochawina, Lachowice Zarzecze, Lachowice Podróźne, Dubrawka, Lutynka, Bujanów, Tarnawka, Czerteż, Łysków, Korczówka, Mielnicz, Mikołajów n/Dniestrem, Piaseczna, Czernica, Derzów, Rudniki, Nadiatyze, Rozdół, Brzezina, Kijowiec, Stulsko, Hów, Wola Wielka,

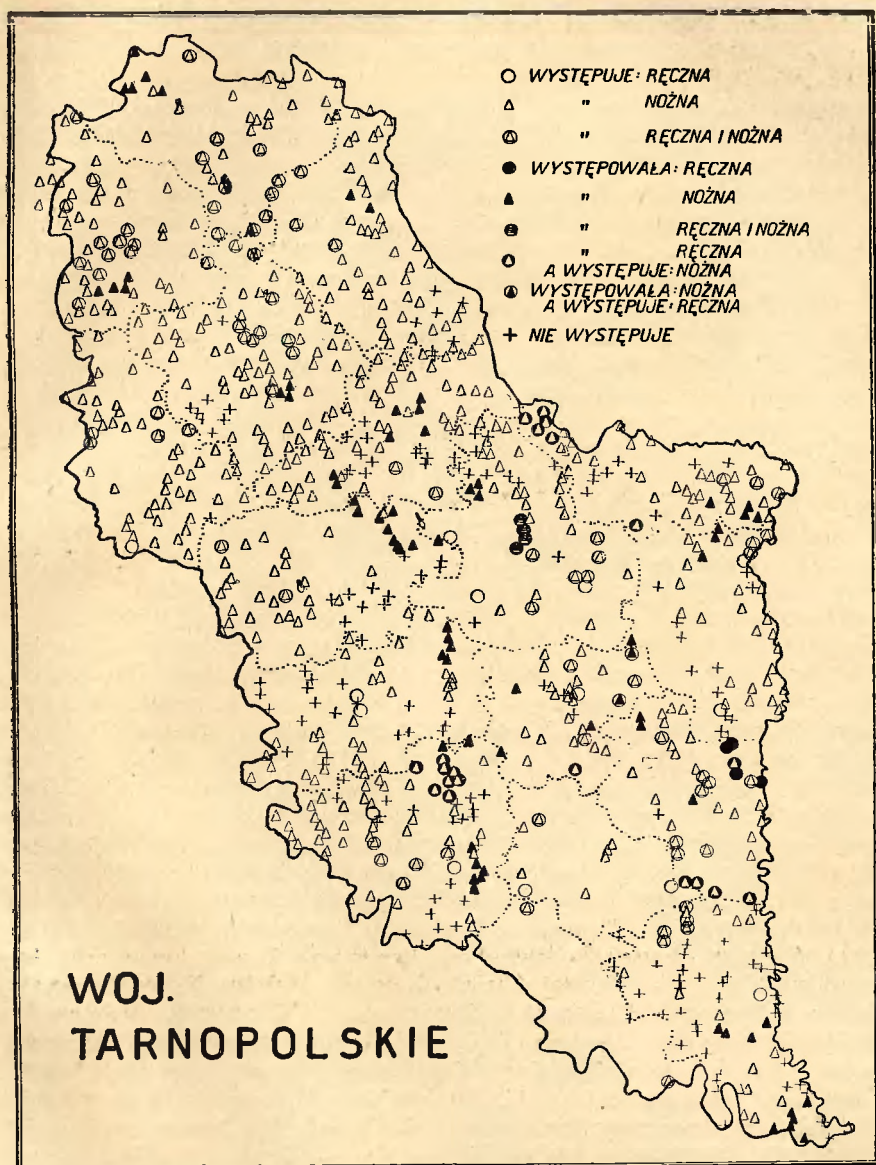
Sulatyce, Izydorówka, Krechów, Żurawno, Włodzimirce, Monasterzec, Protesy, Stara Wieś ad Monasterzec, Kotoryny, Lubsza, Mazurówka, Smuchów, Młyniska, Holeszów, Nowoszyony, Żydaczów, Hnizdyczów, Zabłotkowce, Beżnica, Demnia.

11. Województwo śląskie.

Powiat Bielsko: Chybie. — Powiat Lubliniec: Boronów, Doły, Zurnpy, Dębowa Góra, Niwy, Grójec, Hucisko, Kochcice (Przysiółek Paryż), Woźniki. — Powiat Pszczyna: Kobiór. — Powiat Tarnowskie Góry: Osiek.

12. Województwo tarnopolskie.

Powiat Borszczów: Oleksińce, Tarnawka, Konstancja, Zwiabel, Zielńce, Piłatkowce, Jezierzany, Olchowiec, Chudykowce, Mielnica, Zielona Olchowicka, Okopy Św. Trójcy, Dźwiniaczka, Iwanie Puste, Zalesie, Łosiacz, Gusztyn, Burdiakowce, Strzałkowce. — Powiat Brody: Smólno, Gaje Smoleńskie, Stare Brody, Dytkowce, Folwarki Wielkie Ponikowica, Suchodoły, Hołoskowice, Dubie, Kadłubiska, Jasionów, Wołochy, Ponikwa, Bóratyn, Lasowilki, Szyszkowce, Zwyżyn (R), Hołubica, Czepiele, Litowisko, Majdan Pieniacki, Hucisko Brodzkie, Pieniaki, Pałikrowy, Pańkowce, Niemiacz, Dudyn, Styberówka, Jaśniszcze, Suchowola, Czernica, Gaje Starobrodzkie, Gaje Dytkowieckie, Buczyna, Klekotów, Bołdury, Bielawce, Szynrów, Łahodów, Koniarszków, Lesznięw, Korsów, Komarówka, Grzymałówka, Piaski, Korolówka, Kizia, Mytnica, Stanisławczyk, Manasterek, Ruda Brodzka, Bordulaki. — Powiat Brzeżany: Bucze, Brzeżany, Hinowice, Żuków, Łapszyn, Baranówka, Szybalin, Kurzany, Wulka, Rohaczyn Wieś, Nadoroźniów, Demnia, Podwysokie, Olesin, Dubszcze, Słoboda Żłota, Koniuchy, Narajów Miasto, Narajów Wieś, Rohaczyn Miasto, Wierzbów, Mieczyszczów, Sarańczuki, Potutory, Żolnówka, Olchowiec, Raj, Leśniki, Posuchów, Płauca Mała. — Powiat Buczac: Żyznomierz, Podzameczek, Wierzbiatyn, Barysz, Gańczarki ad Dubienko, Beremiany, Żmibrody, Przewłoka, Żurawńce, Zielona, Petlikowce Stare, Bielawńce, Osowce, Bodulińce, Kurdwanówka, Petlikowce Nowe, Pomorce, Zalesie Koropieckie, Bobrowniki, Komarówka, Dubrowica ad Monasterzyska, Korościatyn, Weleśniów, Lackie, Koropiec, przys. Łęgi i Wagnarówka, Ostra, Ścianka, Kowalówka, Olesza, Suwałuski, Słobódka Górna, Wyczółki, Folwarki ad Monasterzyska, Trybuchowce, Trościańce, Niskołyzy, Międzygórze, Łuka, Uście Zielone, Zadarów, Krasiejów, Łazarówka, Jarhorów, Baranów, Zuhrzec, Porchowa, Soroki, Puźniki. — Powiat Czortków: Wawrynów ad Czortków, Sieniakowa grupa domów w Wagnance, Bartoszkówka, Słobódka Dżuryńska, Pauszówka, Stary Czortków, Jagielnica. — Powiat Kopyczyńce: Kopyczyńce przys. Kutec, Suchostaw, Chorostków, Karazyńce, Peremiów, Wierzbowce, Kluwińce, Uwiśa, Chłopówka, Celejów, Soroka, Liczkowce, Horodnica, Niżborg Nowy, Myszkowce, Wasylkowce, Czabarówka, Husiatyn, Olchowczyk, Suchodół, Sidorów, Czarnokońce Wielkie, Czarnokońce Małe, Woła Czarnokoniecka, Bosyry, Żabińce, Tusteńkie, Probużna, Kociubińce. — Powiat Kamionka Strumiłowa: Kamionka Strumiłowa, Łany Polskie, Jazienica Ruska, Jazienica Polska, Dernów, Sapieżanka, Krzywolańka, Tadanie (St.), Dobrotwór, Sielec Bieńków, Stryhanka, Ruda

13. Mapa różnych odmian stępy w województwie tarnobrzegim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Tarnopol.

Sielecka, Berbeki, Budki Nieznanowskie, Połoniczka, Adamy, Czanyż, Ma-
 ziarnia Wawrzkowa, Grabowa, Busk, Ostapkowce ad Lanerówka, Nowo-
 siółki, Kozłów, Lisko, Chreniów, Jakimów, Sokołów, Dziedzików, Banunia,
 Ubin, Łodyna Nowa, Horpin, Streptów, Jamme, Nahorce Małe, Żelechów, So-

kole, Wolica Derewłańska, Derewłany, Spas, Batiatyce, Obydów, Zubo-
 mosty, Różanka, Konstantynówka, Podliski Wielkie, Tyszyca. — Powiat
 Podhajce: Bohatkowce, Rosochowaciec, Nowosiółka, Justynówka, Telacze,
 Szczepanów, Uwsie, Seredne, Zastawce ad Zawalów, Złotniki, Sokolniki,
 Sokółów, Chatki, Burkanów, Horożanka, Byszów, Dryszczów, Hnilcze, Tou-
 stobaby, Korżowa (Korżowa [St.]), Białokiernica (a też Białokrynica [St.]),
 Beckersdorf, Zawalów, Zawadówka, Wolica, Hołhocze, Wierzbów, Zastawce
 ad Hołhocze, Szwejków, Dobrowody, Czeremchów ad Szwejków. — Powiat
 Przemysłany: Dunajów, Biała, Podusów, Ciemierzyce, Gliniany, Baczów,
 Biłka, Błotnia, Brzechowice, Dobrzanica, Dusanów, Janczyn, Korzelice, Ko-
 steniów, Podusiłna, Wojeichowice, Kurowice, Hanaczówka, Hanaczów,
 Wyżniany, Sołowa, Peczenia, Stanimierz, Turkocin, Alfredówka, Podho-
 rylce, Podhajczyki, Łachodów, Uniów, Priatyn, Wypyski, Ładańce, Brykoń,
 Pletanice, Poluchów Mały, Pleników, Wiśniowczyk, Słowita, Jaktorów, Krzy-
 wice, Łonie, Lipowice, Majdan Lipowiecki, Połonice, Laszki Królewskie,
 Żadwórze, Świrz, Niedzieliska. — Powiat Radziechów: Radziechów, Choł-
 jów, Płowe, Stojanów, Sieńków, Uwin, Baryłów, Zawidcze, Batyjów, Miko-
 łajów, Smarżów, Strzemilcze, Szczurówice, Łopatyn, Chmielno, Rudeńko
 Lackie, Rudeńko Ruskie, Kustyń, Toporów, Stołpin, Turze, Hucisko Turzań-
 skie, Trójca, Majdan Stary, Manastyrek Ohładowski, Oplucko, Ohładów, Ni-
 wica, Mukanie. — Powiat Skalał: Kaczanówka, Orzechowiec, Iwanówka,
 Kałaharówka, Kozina, Wolica, Sądzawki, Stawki, Krasne, Zielona, Łuka
 Mała, Paszczówka, Rożyska, Turówka, Kokorzyńce, Bogdanówka, Chmieli-
 ska, Supranówka, Kamionki, Horodnica, Połupanówka, Skalał, Dorofjówka,
 Staromiejszczyzna, Podwołoczyska, Touste. — Powiat Tarnopol: Czystylów,
 Biała, Płotycz, Toustoług, Kipiaczka, Boraki Wielkie, Chodaczków Mały,
 Czołhańszczyzna, Kurowce, Hłuboczek Wielki, Petryków, Jankowce, Czer-
 niechów, Nosowce, Małaszowce, Zarudzie, Nastasów, Bajkowce, Szlachcińce,
 Łozowa, Kurniki Szlachcinnieckie, Stechnikowce, Łuka Wielka, Czartorja,
 Throwica, Mszaniec, Diłkowce, Skomorochy. — Powiat Trembowla: Sady
 przedm. Trembowli, Wolica, Strusów, Ruzdwiany, Romanówka, Mogielnica,
 Laskowce, Budzanów, Janów, Dołhe, Podhajczyki, Słobódka Janowska, Ko-
 byłowlaki, Młyniska, Hleszczawa, Krowinka, Łozniów, Boryczówka, Podgó-
 rzany, Zieleńce, Semenów, Humniska, Zaścincze. Powiat Zaleszczyki: Bu-
 rakówka, Sinków. — Powiat Zbaraż: Koszlaki, Hołotki, Białozórka przys.
 Pałczyc, Sieniawa, Zarudeczka, Roznoszyńce, Klimkowce, Dobromirka,
 Huszczaki, Łozówka, Obodówka, Łubianki Wyżne, Bazarzyńce, Klebanówka,
 Jacowce, Iwaszkowce, Zarubińce, Opryłowce, Czumałe, Neteba, Nowiki,
 Nowe Sióło, Suchowce, Szelpaki, Hnilice Małe, Hołoszyńce, Koziary, Toki,
 Worobijówka, Proslowce, Berezowica Mała, Kobyla (R), Iwanczany, Kurniki,
 Dobrowody, Stryjówka, Czahary Zbarazkie. — Powiat Zborów: Cecowa,
 Grabkowce przys. Młynowce, Wołosówka ad Podhajczyki, Jezierna, Bohu-
 tyn, Torhów, Machnowce, Kalne, Hodów, Rozwadów, Bubszczany, Pomo-
 rzany, Żabin, Urlów, Plesniany, Trawołoki, Jezierzanka, Olejów, Biało-
 głowy, Reniów, Czystopady, Neterpińce, Założce, Batków, Manajów, Łuka-
 wiec, Makopol, Hnidawa, Ratyszczce, Wertelka, Blich, Milno, Podbereźce,
 Zagórze, Panasówka, Seretec, Iwaczów, Nuszcze, Perepelniki, Hukałowce,
 Harbuzów, Jarosławice, Moniłówka, Kudobińce. — Powiat Złoczów: Złoczów,
 Zarzeczce, Woroniaki, Białykamień, Bużek, Rozwał, Czeremosznia, Usznia,

Krasne, Kutkorz, Bałuczyn, Bezbrudy, Olszanka Mała, Firlejówka, Stronni-baby (R), Uciszków, Rusiłów, Ostrów grupa domów w Skwarzawie, Skwarzawa, Kołków, Zazule, Chmielowa, Ruda Kottłowska, Opaki, Werchobuż, Kruków, Lackie Wielkie, Lackie Małe, Zalesie, Jasionowce, Boniszyn, Chilce, Podlesie, Ożydów, Zakomarze, Zahorce, Podhorce, Hucisko Oleskie, Hucisko Werchobuskie, Podfilipie, Pluhów, Sasów (Sassów [R]), Pobocz, Jelechowice, Horodyłów, Żulice, Betzec, Poczapy, Ostrowczyk Polny, Pietrycze, Sokołówka, Przewłoczna, Bokożynów, Snowicz, Remizowce, Szpikłoso, Czyżów, Krasnosielce, Ryków, Wicyń, Koropiec, Uhorce, Żuków, Kropiwna.

13. Województwo warszawskie.

Powiat Płock: Bromierz. — Powiat Radzymin: Dąbrówka, Kowalicha, Sulejów.

14. Województwo wileńskie.

Powiat Świąciany: Hoduciszki.

15. Województwo wołyńskie.

Powiat Dubno: Tarnawka (Sl.), Szepetyń, Stawrów,, Sady Małe, Sady Duże (Wielkie [R]), Zahorce Duże (Wielkie [R]), Krzywucha, Górnik, Wygnanka, Straków, Demidówka, Krupiec, Siestratyn, Pełcza. — Powiat Horochów: Chołoniów, Boroczycze, Cechów, Zwiniacze, Drużkopól, Błudów, Podberezie, Koziatyn, Pieczychwosty, Wierchosław, Strzelce, Mirków, Łobaczówka, Rzynczów, Kołmów, Wolica, Burkacze, Kwasów. — Powiat Kostopol, Jarymówka, Stepań, Kraczyłsk, Korost, Werbce Małe, Werbce Duże, Butejki, Mielnica, Komarówka, Kol. Stepań, Małyńsk, Zulnia, Ludwipól, Berezne, Mokwiń, Woronówka, Koziarnik Chotyński, Łęczyn, Białoszówka, Witkowicze, Rudnia, Bobrowska, Rudnia Łęczyńska, Bystrzyce, Pohorełkowa, Peresiaki, Chołupy, Wólka Chołupochowska, Ujście, Bielczaki. — Powiat Kowel: — Hołoby, Obłapy, Uchowieck, Siedliszcze, Dorotyszczce, Se-rechowicze, Boża Woła, Sołowjewo, Nieci, Karasin, Maniewiczze, Gródek Liszniówka (R), Smolary, Łomaczanka, Horodelec, Nowe Koszary, Szajno, Kruhel (R), Perewisy (R), Dołgonosy, Moszczowa, Czerkasy, Różyn (Kol. Różyn [R]). — Powiat Krzemieniec: Pieczorna, Wyszogródek, Dworzec, Bogdanówka, Dumajów, Sawczyce, Popowce, Kokorów Nowy, Żołoby, Rudka, Wilja, Tetyłkowce, Nowosiółki, Jankowce, Podhajce, Kudłajówka, Folwarki Małe, Folwarki Duże, Rybca, Temnohajce (R), Rześniówka, Trychuby ad Krzyże, Wesołówka, Horynka, Kuszlin, Kuniniec Mały, Kuniniec Duży, Kołosowa, Szpikłoso, Białazórka, Hnidawa, Kochanówka, Czajczyńce, Orysz-kowce, Karnaczówka, Pachinia, Mosiurówce, Wierzbowiec, Łopuszno, Mar-tyszkwowce, Waśkowce, Onyszkwowce, Załuże, Sadeczki Małe (R), Nowy Taraż, Stary Taraż, Komaryń, Leduchów, Stary Poczajów, Borszczówka, Ło-siatyn, Roślówka (R), Krutniów, Budki, Jarydynka, Lewkowce, Rydoml, Zahajce Wielkie (R), Tatarzyńce, Świniuchy. — Powiat Luboml: Kuczany, Leśniaki, Borki, Maszów, Wiszniów (R), Kocury, Rymacze, Wysock, Bin-duha, Jagodzin, Świtaz (R). — Powiat Łuck: Suchowoła, Ławrów, Bakowce, Werbojew (R), Pałhanów, Ozdów, Rałniów, Anatolija, Korszów, Mstyszyn,

Kołki, Uhrynów. — Powiat Równe: Klecka Wielka, Majków, Kobyła (R), Storożów, Rzeczki, Kozak, Hołyczówka, Morozówka, Korzec, Międzyrzecz, Moszczany, Kryłów, Czernica, Bogdanówka, Bryków, Tudorów, Szpanów, Samostrzał, — Powiat Sarny: Jarynówka, Chinocz, Dąbrowica, Orwianica, Bereście, Pracuki, Níweck, Sochy, Jasieniec, Sielec, Ostrowce, Moczuliszcze, Krupowie, Zaleszczany, Jacule, Krzywica, Litwica, (Litwsk [R]), Hryćki, Kisorczyce, Klesów, Tedorówka, Libikowicze, Kamienne (R), Niemowicze, Masiewiczze (R), Rokítno, Rudnia-Staryki (R), Rudnia-Lwa, Luchcze (R), Rudnia-Załawie (R), Wiry (R), Remczyce. — Powiat Włodzimierz: Łudzin (R), Zabotce (R), Bilibcze (R), Litowiz (R), Molników, Zdziary, Przewały. — Powiat Zdołbunów: Wielbowno, Badówka, Tesów (R), Boczanica, Chreniów, Zawiszów, Michałkowce, Wólja.

IV. STĘPA MECHANICZNA.

1. Województwo białostockie.

Powiat: Ostrów Mazowiecki: Brańszczyk. — Powiat Wołkowysk: Międzyrzecz, Szyjki.

2. Województwo kieleckie.

Powiat Kozienice: Regów Nowy, Granica.

3. Województwo poleskie.

Powiat Drohiczyn: Aleksiejewicze.

4. Województwo poznańskie.

Powiat Gniezno: Gniezno miasto i powiat, Klecko, Kiszkowo, Lubowo, Witkowo, Czarniejewo, Mielno. — Powiat Jarocin: Mieszków, Chytrów, Skoraczew, Pamienka, Góra, Łobzowiec, Wojciechowo, Żerków. — Powiat Kościan: Donatowo, Morowica, Kościan, Kiełczewo, Lubosz Stary, Śmigiel, Kamieniec, Wilanowo, Łęki Wielkie, Puszczykowo, Parzęczewo, Konojad, Maksymilianowo, Jaskółki, Kotusz, Lubiechowo, Koszanowo. — Powiat Leszno: Mórkowo, Osieczna, Brenno, Radzyna, Gostyń, Krobia, Rokosowo. — Powiat Międzychód: Ryżyn. — Powiat Nowy Tomyśl: Nowy Tomyśl, Stefanowo, Nowa Wieś Zbąska, Perzyny, Grodzisk Wielkopolski, Buk Granowo, Sątopy, Białawieś. — Powiat Ostrów: Fabianów, Westrza. — Powiat Poznań: Sęszew, Chomencice. — Powiat Środa: Międzychód, Bodzyniewo, Małpin, Mórka, Masłowo, Nowieczerk, Ostrowieczno, Dolsk, Zaniemyśl, Książ. — Powiat Szamotuły: Pniewy, Duszniki, Sękowo, Podrzewie. — Powiat Wolsztyn: Dąbrowa Nowa, Sołec, Wroniawy, Widzim Stary, Sołec Nowy, Kłębowo, Łąkie.

5. Województwo wołyńskie.

Powiat Dubno: Sudobicze. — Powiat Horochów: Rzyszczów. — Powiat Krzemieńiec: Ludwiszcze, Sosnowka, Borki, Cecyniówka, Nowystaw, Borsulki, Właszczyńce, Wiśniowiec Stary, Wanżułów, Martyszkowce, Domaninka (R), Łanowce, Krasnołuka. — Powiat Łuck: Tychotyń, Babie. — Powiat Równe: Korzec, Klewań.

V. STĘPA RĘCZNA.

(Występująca dawniej)

1. Województwo kieleckie.

Powiat Będzin: Miłowice. — Powiat Opoczno: Poświętne.

2. Województwo krakowskie.

Powiat Brzesko: Maszkienice, Olszowa. — Powiat Chrzanów: Dąbrowa, Chełmek, Dąb. — Powiat Gorlice: Rzepiennik Strzyżewski. — Powiat Bochnia: Bochnia, — Powiat Grybów: Zborowice, Pławna. — Powiat Kraków: Czukówek, Lusina, Piekary, Przegonia Duchowna, Roźnowa, Skawina, Sworzowice, Węgrzyce, Wola Justowska, Modlniczka, Radziszów, Opatkowice, Tonie. — Powiat Limanowa: Chyżówki, Dobra, Głisne, Kostrza, Lipowe, Łętowa, Pisarzowa, Pótrzczyki, Porąbka, Poręba Wielka, Przyszowa, Słupnice, Stronie, Ujanowice. — Powiat Mielec: Dąbie, Przecław, Żarówka. — Powiat Biała: Salmopol. — Powiat Nowy Targ: Czarny Dunajec, Białka, Groń, Leśnica, Gronków, Czarna Góra, Lasek, Gubałówka, Knurów. — Powiat Maków: Skomielna. — Powiat Myślenice: Pcim. — Powiat Tarnów: Janowice, Uniszowa. — Powiat Żywiec: Jeleśnia (Jeleśnia [Sl., R]).

3. Województwo lubelskie.

Powiat Garwolin: Garwolin, Żelechów. — Powiat Łuków: Łuków.

4. Województwo lwowskie.

Powiat Jarosław: Skołoszów. — Powiat Kolbuszowa. — Dziłkowice. — Powiat Lwów: Rzęsna Polska, Rzęsna Ruska. — Powiat Rzeszów: Tyczyn, Bzianka, Trzciana, Woliczka. — Powiat Żółkiew: Kulików.

5. Województwo łódzkie.

Powiat Koło: Tury, Sompolno. — Powiat Konin: Tuliszków. — Powiat Łęczyca: Krasnodęby Nowe, Ozorków. — Powiat Piotrków: Apolinów, Wolbórz, Bogusławice, Golesze. — Powiat Radomsko: Pajęczno, Sulmierzyce. — Powiat Wieluń: Chotynin.

6. Województwo nowogródzkie.

Powiat Nowogródek: Nalkryszki. — Powiat Sionim: Żyrowicze.

7. Województwo poleskie.

Powiat Kossów Poleski: Kossów.

8. Województwo pomorskie.

Powiat Brodnica: Karbowo. — Powiat Chojnice: Brzeźno Szlacheckie, Łąkie, Ostrowite, Prądzona, Borowy Młyn, Jarcewo, Głowczewice. — Powiat Działdowo: Szenkowo. — Powiat Kartuzy: Wygoda, Smołdzino. — Powiat

Kościierzyna: Wdzydze. — Powiat Starogard: Skórcz (Sl.) Skurcz (R). — Powiat Świecie: Lniano, Półwieś, Dąbrówka, Stary Młyn, Mała Karczma, Ostrowite. — Powiat Tczew: Gorzędziej. — Powiat Wąbrzeźno: Golub. — Powiat Wejherowo: Goszczyno, Wielki Kack, Koliłki, Mały Kack, Orłowo Morskie, Rumja, Zagórze.

9. Województwo poznańskie.

Powiat Leszno: Gostyń. — Powiat Nowy Tomyśl: Lwówek, Chmielinko, Konin, Brody. — Powiat Wyrzysk: Glešno.

10. Województwo stanisławowskie.

Powiat Rohatyn: Knihynicze, Potok, Czercze, Załuże, Wierzbołowce, Kutce, Podwinie, Perenówka. — Powiat Tłumacz: Lackie Szlacheckie, Wrona, Markowce, Czarnołożce.

11. Województwo śląskie.

Powiat Bielsko: Strumień, Zabłocie, Zbytków, Bąków, Zarzecze. — Powiat Cieszyn: Wielkie Górkki, Lipowiec, Goleiszów, Kozakowice Górne, Bażanowice, Istebna, Ogrodzona, Kisielów, Krasna, Gumna, Kostkowice, Łączka, Brzezówka, Pogwizdów, Międzywieć. — Powiat Katowice: Katowice, Kłodnica, Dąbrówka Mała. — Powiat Lubliniec: Brusiek, Strzebin, Cieszowa, Koszęcin, Kolonja Strzebińska, Irki, Kamieńskie Myny, Pawonków, Woźniki, Bór, Dąbrowa Mała, Dąbrowa Wielka, Solarnia, Sulów, Łany, Głazówka, Sliwy, Ligota Woźnicka, Skrzyszówka, Pakuły, Górale, Czarny Las. — Powiat Pszczyna: Goczałkowice-Zdrój, Rudolłowice, Golasowice, Kosztowy, Dziekowice, Smardzowice, Górkki, Jaroszowice, Wesola, Orzesze, Paniowy, Krzyżowice, Szeroka, Borynia, Pawłowice, Stara Wieś, Jankowice, Łąka, Tychy, Paprocany, Wilkowyje, Międzyrzecz. — Powiat Rybnik: Pogrzebień, Bełk, Czuchów, Leszczyny, Przegęda, Dębieńsko Stare, Dębieńsko Wielkie, Gierałowice, Gorzyce Śląskie, Gorzyczki, Uchylsko, Turza Śląska, Czyżowice, Jejkowice, Zebrzydowice, Gaszowice przys. Pogwizdów, Szczerbice przys. Solarnia, Chwałęcice, Pstrążnia (Szulczyk), Knurów, Nieboczowy, Syrynia, Bujaków, Paniówki, Głozyny, Obszary, Adamowice, Dzimierz, Nowa Wieś, Żytna, Bogumice, Ligota-Rybnik, Piecie, Łuków, Pietrzkowice, Książenice, Markłowice Dolne, Marusze, Turzyczka, Wilchwa, Wodzisław, Jedłownik, Żory, Kleszczów, Rogoźna, Fołwarki, Rówień, Szczejkowice, Palowice. — Powiat Świętochłowice: Wielkie Hajduki, Łagiewniki Śląskie, Kamień. — Powiat Tarnowskie Góry: Tarnowice Stare, Repty Nowe, Repty Stare.

12. Województwo tarnopolskie.

Powiat Buczac: Przewłoka, Żurawinice, Zielona, Petlikowce Stare, Bielawinice, Osowce, Bodulińce, Kurdwanówka. — Powiat Kopyczyńce: Horodnica, Samołuskowce, Raków-Kąt, Trybuchowce, Postolówka, Czarnokonicze Wielkie, Czarnokonicze Małe, Wola Czarnokoniecka, Borysz. — Powiat Tarnopol: Proniatyn, Janówka, Kutkowce, Zagrobela (na przedmieściu) Trembowa, Budzanów. — Powiat Zbaraż: Berezowica Mała, Kobyła (R), Iwaniczany, Kurniki, Dobrowody, Stryjówka.

13. Województwo warszawskie.

Powiat Aleksandrów Kujawski: Jaranowo (Juranowo [R]). — Powiat Mińsk Mazowiecki: Mińsk Mazowiecki.

14. Mapa różnych odmian stępy w województwie warszawkiem. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Warszawa.

VI. STĘPA NOŻNA.

(Występująca dawniej)

1. Województwo kieleckie.

Powiat Końskie: Ruská-Bród. — Powiat Opoczno: Błogie.

2. Województwo krakowskie.

Powiat Brzesko: Olszowa. — Powiat Grybów: Pławna. — Powiat Kraków: Buków, Kościelniki, Krzyszkowice, Gaj, Lusina, Olszanica, Prokocim, Przewóz, Skawina, Węgrzyce, Wołowice, Borek Szlachecki, Opatkowice, Mogiła, Lednica Górna, Rzozów, Modlnica. — Powiat Limanowa: Laskowa, Olszówka, Słopnice, Stronie. — Powiat Mielec: Dąbie, Radomyśl Wielki. — Powiat Nowy Targ: Czarny Dunajec. — Powiat Tarnów: Janowice, Jodłówka Tuchowska, Meszna Opacka, Meszna Szlachecka, Pleśna.

3. Województwo lwowskie.

Powiat Dobromił: Wetykie. — Powiat Drohobycz: Drohobycz. — Powiat Jarosław: Skołoszów. — Powiat Lwów: Rzęsna Polska, Rzęsna Ruska. — Powiat Przemyśl: Torcki, Szechynia, Hurko. — Powiat Rzeszów: Lubenia, Tyczyn, Boguchwała, Lutoryż, Raclawówka, Kielanówka, Zwiężyca, Bzianka, Trzciana, Świleza, Wołiczka. — Powiat Sanok: Sieniawa, Tyrawa Wołoska, Bukowsko. — Powiat Żółkiew: Sulimów, Uhnów, Nadycze, Doroszów Wielki, Doroszów Mały, Mierzwica, Wiesenberg.

4. Województwo łódzkie.

Powiat Brzeziny: Niebrów. — Powiat Koło: Sompolno. — Powiat Piotrków: — Sulejów. — Powiat Radomsko: Pajęczno, Soborzyce, Sulmierzyce. — Powiat Wieluń: Łubnice.

5. Województwo poleskie.

Powiat Kossów Poleski: Kossów.

6. Województwo pomorskie.

Powiat Tczew: Janowo.

7. Województwo poznańskie.

Powiat Międzychód: Kwilcz. — Powiat Nowy Tomyśl: Lwówek, Chmielinko, Konin, Brody. — Powiat Środa: Mosina, Doliwiec Leśny.

8. Województwo stanisławowskie.

Powiat Kołomyja: Diatkowce, Oskrześnice, Ceniawa, Korolówka.

9. Województwo śląskie.

Powiat Bielsko: Strumień. — Powiat Katowice: Katowice, Maciejkowice, Kochłowice, Dąbrówka Mała. — Powiat Lubliniec: Kalety, Drutarnia, Jędrzysek, Truszczyce, Kuc, (a nie Kuczów), Zielona, Miotek, Dyrdy, Mokrus, Sośnica, Kolonja Woźnicka, Sapota, Brusiek, Strzebin, Cieszowa, Koszęcin, Kolonja Strzebińska, Irki, Kamieńskie Młyny, Bór, Dąbrowa Mała, Dąbrowa Wielka, Solarnia, Sulów, Łany, Głazówka, Śliwy, Ligota Woźnicka, Skrzyszówka, Pakuły, Górale, Czarny Las. — Powiat Pszczyna: Krasowy, Wisła Mała, Tychy, Paprocany, Wilkowyje. — Powiat Rybnik: Gierałtówce, Krurow, Chudów, Bujaków, Paniówki. — Powiat Świętochłowice: Wielkie Hajduki, Kamień. — Powiat Tarnowskie Góry: Repty Stare, Mikołeska, Pniowiec, Boruszowice.

10. Województwo tarnopolskie.

Powiat Borszczów: Gernakówka, Krzywce Górne, Krzywce Dolne, Sapochów, Niwra, Babińce ad Dźwinogród, Dźwinogród, Łatkowce, Paniowce, Trubczyn, Wałkowce. — Powiat Brody: Berlinie, Jazłowczyk. — Powiat Brzeżany: Taurów, Dmuchawiec, Kaplińce, Medowa, Wymysłówka, Płaucza

Wielka, Glinna, Złoczówka, Chorobów, Chorościec. — Powiat Buczac: Dobropole, Kujdanów, Mateuszkówka, Jazłowiec, Nowosiółka Jazłowiecka, Browary, Przedmieście, Zaleszczyki Małe, Rzepińce. — Powiat Kopyczyńce: Howiów Wielki, Howiów Mały, Krogulec. — Powiat Kamionka Strumiłowa: Rzepińów, Milatyn Nowy, Milatyn Stary, Niesłuchów. — Powiat Podhajce: Sosnów, Bieniawa, Siemikowce, Rałowice. — Powiat Radziechów: Witków Nowy, Witków Stary, Suszno, Ordów, Wulka Suszańska. — Powiat Skalat: Sorocko, Mołczanówka, Rosochowaciec, Korszyłówka. — Powiat Tarnopol: Worobjówka, Seredyńce, Cebrów, Proniatyn, Jamówka, Kutkowce, Zagrobela (na przedmieściu). — Powiat Trembowla: Darachów, Dereniówka, Iwanówka, Hawcze. — Powiat Zbaraż: Medyń, Pieńkowce, Skoryki, Terpilówka. — Powiat Zborów: Zarudzie, Sławna, Beremowce, Brzowica, Białokiernica, Łopuszany, Trościaniec Wielki. — Powiat Złoczów: Strutyń, Folwarki, Bieniów.

VII. STĘPA MECHANICZNA.

(Występująca dawniej)

1. Województwo łódzkie.

Powiat Brzeziny: Niebrów. — Powiat Konin: Konin.

2. Województwo poleskie.

Powiat Prużana: Suchopol, Radeck, Lichosielce.

3. Województwo poznańskie.

Powiat Nowy Tomyśl: Lwówek, Chmielinko, Konin, Brody, Opalenica, Bukowiec.

5. Omówienie map.

A. Mapy analityczne województw.

Województwo białostockie. Obszar województwa białostockiego w przeważającej części przedstawia obraz jednolity. Cała połać wschodnia jest domeną występowania stępy ręcznej, której formy nawiązują do obszaru województw: wileńskiego, nowogródzkiego i poleskiego. W części zachodniej występują nawiązania z południowym wschodem, przez występowanie tu stępy nożnej. Część ta znacznie mniejsza, obejmuje powiaty: Ostrołęka, Łomża, Grajewo i Ostrów Mazowiecka, czyli obszar obejmujący mniejwięcej terytorjum, zamieszkałe przez Kurpiów. Środkiem, obszaru województwa białostockiego, w kierunku od południowego-zachodu ku północnemu-wschodowi, przebiega pas, w którym brak jest stępy, przerywany tu i ówdzie, przytem nierównomiernie poszarpany na całej swej szerokości. Łączność z zachodnią częścią Polski, objawia się w istnieniu stępy mechanicznej, występującej w powiecie Ostrów Mazowiecka i Wołkowysk. Punkty rozprzestrzenienia geograficznego rozsiane są bardzo nierównomiernie i w każdym powiecie występują duże luki terenowe. Szczególnie, w powiatach Suwałki, Augustów, Białystok i Grodno. Materiał naogół wykazuje wartość mierną, gdyż podawany przeważnie

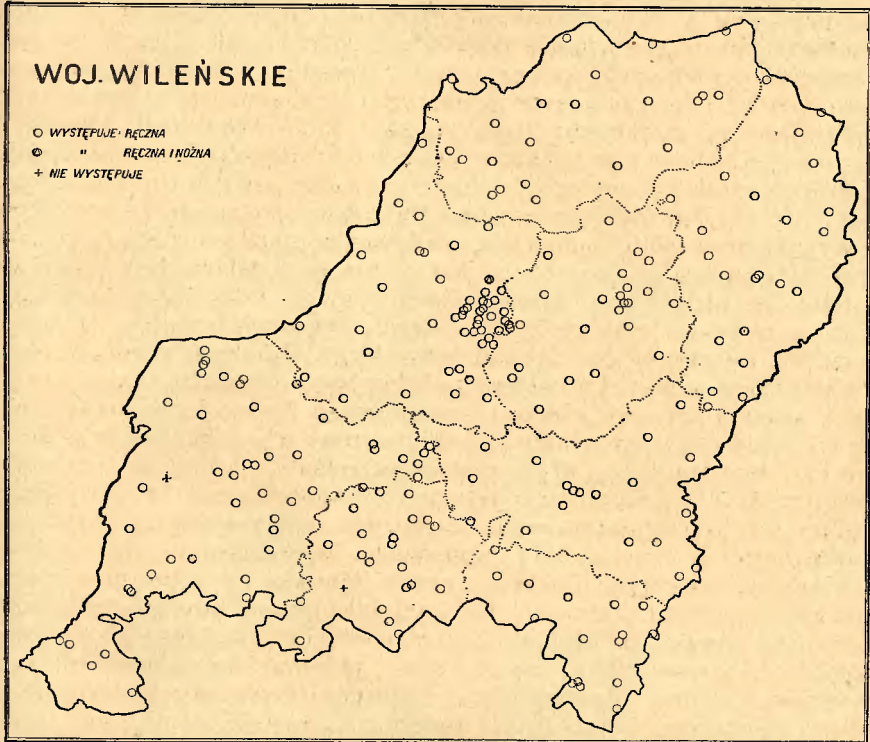
z zasięgu gminy zbiorowej, nie uwzględnia dostatecznie szeregu pomniejszych miejscowości, w których stępy znajdować się mogą. Na podstawie relacji, z jednej, lub paru miejscowości nie można wydawać ścisłego sądu o stanie faktycznym, jaki istnieje w całej gminie. Materiał kontrolny bardzo nikły.

Województwo kieleckie. Cały obszar tego województwa, charakteryzuje prawie zupełny brak stępy. Narzędzie to zajmuje nie-liczne już skupienia w powiatach: kozienickim, koneckim, kieleckim, i opatowskim. W innych, stępę spotyka się w zupełnie nielicznych wypadkach. Stępa ręczna, występuje naogół w powiatach zachodnich, jak: Częstochowa, Zawiercie, Będzin i Olkusz. W pozostałych, przeważa stępa nożna. Stępa mechaniczna, znajdująca się we wschodniej części powiatu kozienickiego, wskazuje na łączność z obszarami zachodnimi Polski. Wisła, jako granica południowa powiatu tworzy tu silną zapórę dla wpływów idących z południa. Pewną rolę, odegrała również niegdyś przebiegająca tu granica b. zaboru rosyjskiego i austriackiego. Luki, szczególnie uderzające, na terenie powiatu Koneckiego i Kieleckiego. Materiał kontrolny, słaby. — Informacje materiałowe podawane przeważnie z zasięgu gminy zbiorowej, typowane na podstawie skontrolowania miejsca siedziby gminy, bądź jednej, lub dwu innych sąsiadujących wsi, czy osad. Narzędzie, to występowało jeszcze dość licznie na tymże obszarze, do czasu wielkiej wojny, mniejwięcej od trzydziści do pięćdziesiąt lat temu. Na zupełny zanik stępy wpływa tu niewątpliwie sąsiedztwo zachodnich okręgów przemysłowych.

Województwo krakowskie. Materiał, przeważnie z całego terytorjum województwa, został zebrany przez Urzędy Gminne, dlatego nie przedstawia się zbyt precyzyjnie. Na skutek tego uwidoczniają się tu silne kontrasty w rozmieszczeniu punktów informacyjnych. W jednych powiatach znajduje się bardzo duże ich zagęszczenie, w drugich brak ich prawie zupełny. Najsilniejsze zagęszczenie punktów informacyjnych, znajduje się w powiatach brzeskim, tarnowskim i mieleckim. Prawie najzupełniejszy ich brak, występuje w powiatach: Ropczyce, Nowy Sącz, Żywiec, Wadowice i Biała. Stępa ręczna, występuje przeważnie w powiatach południowych górskich i w zachodnich. Pozatem, w mniejszej ilości, w pasie środkowym i północno-wschodnim, mieszając się tu ze znajduwaną w przewodzie stępą nożną. Narzędzie to, w części zachodniej województwa ulega zanikowi, na całej szerokości obszaru, mniejwięcej po zachodnią granicę powiatu nowosądeckiego. Na całym obszarze zanikania stępy, zauważyć też można jednocześnie dużą ilość miejscowości, w których stwierdzono zupełny brak tego narzędzia. W części południowej, szczególnie południowo-zachodniej, stępa bywa używana, dzięki dogodnym warunkom geograficznym, t. j. terenom górzystym. Materiał kontrolny, niezbyt liczny. Stępa, do połowy ubiegłego wieku, występowała bardzo licznie na całym obszarze województwa krakowskiego i to zarówno w postaci ręcznej jak i nożnej. Obszar ten wiąże się ze względu na występujące tu formy stęp, na północ z obszarem województwa kieleckiego, na wschodzie z pozostałą częścią Małopolski.

Województwo lubelskie. Lubelskie, to obszar przytłaczającej ilości stępy ręcznej, która rozsiąta jest równomiernie prawie we

wszystkich tutejszych powiatach. Stępa nożna występuje w drobnych pozostałościach na zachodzie i południu województwa, pozatem pojawia się pojedynczo. Przeważnie, znajduje się w miejscowościach, gdzie równocześnie występuje stępa ręczna. Miejscowości, w których używają tylko stępy nożnej istnieje stosunkowo znikoma liczba, w części zachodniej i środkowej omawianego obszaru. Miejscowości, w których stwierdzono brak stępy, też niezbyt dużo, zaledwie w kilkudziesięciu wypadkach. Znajdują się one, mniejwięcej rozrzucone przeważnie w pasie środkowym,

15. Mapa różnych odmian stępy w województwie wileńskim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïévodie de Wilno.

przebiegającym od południowego wschodu ku północnemu zachodowi. Województwo lubelskie zajmując położenie centralne na obszarze Polski, skupia na swem terytorjum węzły wiążące południowy-wschód z północnym-zachodem i południowy-zachód z północnym-wschodem. Krzyżujące się tu powiązania, dotyczą głównych form narzędzia. Stępa nożna, na obszarze Lubelskim to element względnie młody, nie rzadko wprowadzony w użycie już po wojnie, przez powracającą z niewoli rosyjskiej, tamtejszą ludność. Informacyj dostarczono z zasięgu gmin zbiorowych, podobnie jak zaznaczono wyżej. Brak wiadomości z niektórych powiatów — prawie zupełny. Np. z powiatu sokołowskiego, węgrowskiego, gar-

wolińskiego, łukowskiego i lubartowskiego. Mniejsze luki, znajdują się w powiatach: Puławy, Janów, Chełm, Włodawa, Radzyń, Biała Podlaska i Siedlce. Materiał kontrolny niezbyt liczny.

W o j e w ó d z t w o l w o w s k i e. Materiał z tego województwa zebrano najdokładniej, w stosunku do całości obszaru Polski, dorównuje mu, pod tym względem, tylko materiał pochodzący z województwa śląskiego, ale z obszaru prawie pięciokrotnie mniejszego. Zbiór danych z obszaru województwa lwowskiego, dotyczący stępy, może najlepiej zobrazować imponująca cyfra ponad dwa tysiące punktów materiałowych, pochodzących z około tysiąca miejscowości. Stępę ręczną spotyka się, prawie na całym terytorjum województwa. Najsilniejszą jej bazą, to część południowo-zachodnia województwa. Szczególnie obszar Podkarpacia i samych gór. Obszar prawie wyłącznego występowania stępy ręcznej, znajdujemy w powiatach: Turka, Lesko, Sanok, Dobromil, Przemyśl, Brzozów, południowo-zachodnia część powiatu drohobyckiego, zachodnia część powiatu samborskiego i południowa część powiatu krośnieńskiego. Pozatem, znajdujemy ją rozrzuconą na całym terytorjum województwa z wyjątkiem powiatu bóbreckiego. Obszar występowania stępy ręcznej porównać można do kształtu trójkąta, którego podstawą będzie cięciwa południowo-zachodnia, a wierzchołkiem powiat sokalski, bokami zaś, granica północna województwa i strona południowo-wschodnia województwa, z pominięciem powiatu bóbreckiego. Odmienne rozmieszczenie posiada stępa nożna. Ośrodkiem najsilniejszego występowania tej ostatniej, to północna część obszaru województwa. Zasięg jej rozprzestrzenia się od południowego-wschodu ku północnemu-zachodowi, i na wysokości powiatu jarosławskiego, część zasięgu przechodzi ukośnie ku południowemu-zachodowi, w połowie powiatu brzozowskiego i krośnieńskiego. Ogólnie na całym omawianym obszarze stępa nożna występuje w zasadzie w towarzystwie stępy ręcznej. Samodzielne występowanie stępy nożnej, znajduje się na całym obszarze powiatu bóbreckiego, północno-wschodniej części powiatu drohobyckiego, wschodniej części powiatu rudeckiego i w całym powiecie gródeckim, dalej w powiecie lwowskim, żółkiewskim, sokalskim, jaworowskim, jarosławskim, przeworskim, łańcuckim, rzeszowskim, niskim, tarnobrzeskim i północnej części powiatu krośnieńskiego. Miejscowości, w których brak stępy znajduje się niewiele na terenie województwa. Miejscowości te rozrzucone bardzo luźnie nie dają żadnej podstawy do robienia jakichś spostrzeżeń, ani wysnuwania jakichkolwiek wniosków. Dwa większe skupienia miejscowości, w których brak stępy znajdują się: jedno w powiecie krośnieńskim, drugie w powiecie przeworskim. Brak stępy w tych dwóch skupieniach, tłumaczy się niewątpliwie, istniejącymi tam ośrodkami przemysłowymi. W jednym nafta, w drugim cukier. Luki terenowe, t. zn. obszary co do których, nie otrzymano żadnych informacji w sprawie stępy, stosunkowo nieduże, chociaż dość liczne. Luki te, znajdują się prawie w każdym powiecie. Szczególnie zasługujące na uzupełnienie są w powiecie sokalskim, żółkiewskim, jarosławskim, niskim, tarnobrzeskim, kolbuszowskim, rzeszowskim, sanockim, leskim, turczańskim, drohobyckim, rudeckim, samborskim, brzozowskim, łańcuckim, przeworskim, jaworowskim i rawskim. Zanik narzędzia, występuje przeważnie w okolicy miast. Stępa, przechowująca się jeszcze

w tradycji ludowej znajduje się prawie w pasie środkowym obszaru wojewódzkiego, rzucona fragmentarycznie tu i ówdzie, nie świadczy o niczym istotnym. Trzy większe skupienia miejscowości, w których stępa przechowała się jedynie w pamięci mieszkańców, znajdują się: jedno w powiecie rzeszowskim, drugie w przemyskim, trzecie na pograniczu powiatu lwowskiego i żółkiewskiego. Skupienia te świadczą o wyniszczeniu stępy w tych miejscach, na skutek działań wojennych w okresie wielkiej wojny — gdzie niejednokrotnie całe wsie i osady, uległy zupełnej

16. Mapa różnych odmian stępy w województwie wołyńskim. — Carte des variantes de mortier à pilon dans la voïevodie de Wolhynie.

zagładzie. Materiał kontrolny do obszaru tego województwa dość wystarczający.

W o j e w ó d z t w o ł ó d z k i e. Dane z obszaru województwa łódzkiego, przedstawiają się w szacie, więcej jak skromnej. To co zdołano zebrać, prawie w całości zawdzięczać należy p. inspektorowi dr. Łozińskiemu i p. dyr. Jakubskiemu, którzy niezwykle uprzejmie odnieśli się do prośby o pomoc w sprawie zebrania materiału. Materiał ten w ilości ponad sześćdziesiąt punktów (informacji), pochodzący z trzydziestu ośmiu miejscowości nie może dać żadnych właściwych podstaw do zobrazowania procesów kulturowych stępy, jak i rozprzestrzenienia geograficznego

tego narzędzia, na obszarze omawianego województwa. Mimo wyraźnie podkreślonej prośby w rozestanym kwestjonariuszu, o ścisłe i wyraźne zaznaczenie, w których miejscowościach brak stępy — nie otrzymano na to odpowiedzi w tej formie, jak została sprecyzowana. Ogólnikowa odpowiedź, że poza nadesłanym materiałem gdzieindziej stępa się nie znajduje, nie może być wystarczająca dla opracowania konstruowanego w tym typie, który tylko na podstawie ścisłego materiału ma zobrazować zagadnienia dotyczące stępy. Odpowiedź tego rodzaju nie daje tej stuprocentowej pewności, czy istotnie na badanym obszarze nie ma stępy, czy dla jakichś powodów nie przeprowadzono wogóle wywiadów. Nie mniej, wartość tych nielicznych zebranych informacji przedstawia bardzo dużą wartość orjentacyjną. Więcej to zawsze, jak zupełnie biała plama. Te nieliczne wiadomości umożliwiają skontrolowanie pewnych nawiązań i wyjaśnienie kwestji, które nawet może ważniejsze znaczenie posiadają, poza tym obszarem niedostatecznie zbadanym. Stępa ręczna rozrzucona była, prawie na terenie całego województwa. Obecnie, zachowała się jeszcze w powiatach: północno-zachodnich, jak Konin, Koło, Łęczyca i Kalisz. Stępa nożna miała i ma kierunek rozprzestrzeniania się od południowego-wschodu, ku północnemu-zachodowi. Zaobserwowano ją w powiatach: Radom, Piotrków, Brzeziny, Wieluń, Kalisz i Koło. Większą tendencję do zanikania, wykazuje stępa ręczna. Do czasu wielkiej wojny, stępa spotykana tu była prawie na całym obszarze bardzo licznie. Występowała też stępa mechaniczna, co dowodzi związku z obszarem zachodnim Polski i migracji wpływów kulturowych Wielkopolski na ten obszar, a stąd dalej na wschód. Stępa mechaniczna występowała na terenie powiatu konińskiego i brzezińskiego. Zupełny brak wiadomości, dotyczy powiatu sieradzkiego. Materiału kontrolnego nie ma żadnego.

W o j e w ó d z t w o n o w o g r ó d z k i e. Do czasu wielkiej wojny stępa występowała na całym obszarze województwa nowogródzkiego. Jak poucza zgromadzony materiał, na całym tamtejszym terenie występowała i znajduje się tylko stępa ręczna. Obecnie, z powodu ostatnich sześćdziesięciu lat działań wojennych z okresu wielkiej wojny, narzędzie to zostało silnie przetrzebione, szczególnie na terenie powiatów zachodnich Ziemi Nowogródzkiej. Zestawiony tu materiał, wskazuje na zupełny prawie zanik stępy w powiecie słonimskim. Szkoda wielka, że materiał z całego obszaru tego województwa tak bardzo jest nikły — i dlatego nie można dokładnie zobrazować stanu faktycznego. Na mapie, z powodu braku materiału, przy jednoczesnym, niedostatecznym skontrolowaniu większej ilości miejscowości, powstała duża ilość rażących luk terenowych. Brak materiału daje się szczególnie odczuwać z tych miejscowości, które sąsiadują z łakami, gdzie stwierdzono brak materiału. Materiał zachowany w tradycji ludowej, ogranicza się zaledwie do dwóch miejscowości. Niewątpliwie, będzie to również wynik niedostatecznych badań terenowych. Zebranie dokładnego materiału z obszaru województwa nowogródzkiego, będzie najbliższem i najważniejszym zadaniem do spełnienia w łączności z tą pracą, ponieważ województwo nowogródzkie kontaktuje bezpośrednio z terenami, na których występuje stępa nożna, w powiatach północnych województwa Poleskiego. Materiał kontrolny bardzo słaby. — Cały ten obszar nawiązuje się bezpośrednio do północy

Polski, szczególnie do terytorjum województwa wileńskiego — tak pod względem form zewnętrznych narzędzia, jak i z uwagi na wiążące się z tym elementem liczne problemy.

Województwo poleskie. W przeciwieństwie do województwa nowogrodzkiego cały obszar województwa poleskiego wykazuje silnie

17. Mapa obecnego zasięgu stępy ręcznej w Polsce. — Carte de l'étendue présente du mortier à pilon à main en Pologne.

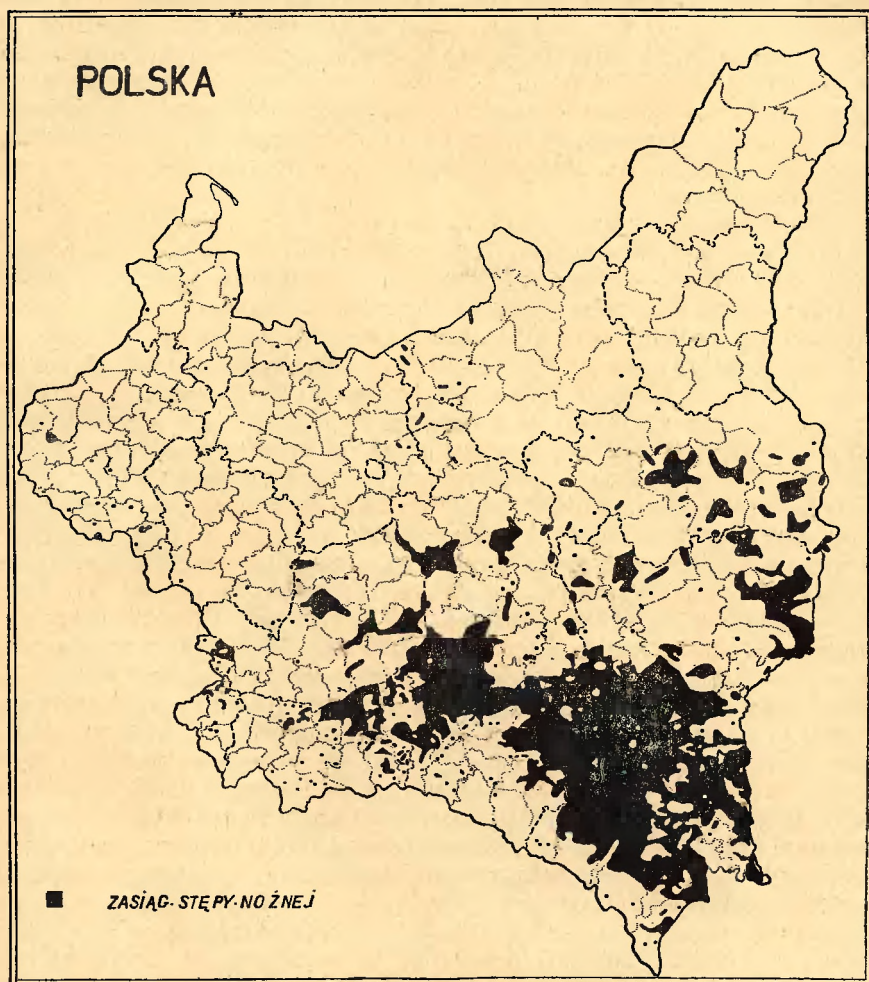
występujące zróżnicowanie form stępy ręcznej i nożnej. Niejednokrotnie, obydwa rodzaje stępy występują wspólnie, w punktach rozprzestrzenienia geograficznego. Wspólne występowanie najsilniejsze znajduje się na obszarze powiatu drohiczyńskiego, pozatem w powiecie stolińskim, pińskim, w południowej części powiatu łuninieckiego i brzeskim — zatem występo-

wanie wspólne stępy ręcznej i nożnej przeważa w części środkowej i południowej obszaru województwa. Część zachodnio-północna powiatu prużańskiego nawiązuje do zachodu Polski, przez występowanie tu dawniej — stępy mechanicznej. Część północna powiatów: kossowskiego i lumieckiego, wiąże się z województwem Nowogródzkiem — a stąd z północnym obszarem Polski. Większa część obszaru południowego, wykazuje silne związki z południem, szczególnie z województwem wołyńskim. Rozrzut punktów rozprzestrzenienia terytorjalnego, bardzo nierównomierny. Największe ich zagęszczenie znajduje się w północnej części powiatu drohiczyńskiego. Na obszarze innych powiatów, duże luki terytorjalne, szczególnie w powiecie koszyrskim — materiał reprezentowany zaledwie z siedmiu miejscowości. Ogólnie materiał podawany, również z zasięgu gmin zbiorowych. Materiał kontrolny też bardzo nieliczny. Brak stępy, zupełnie wyjątkowy.

Województwo pomorskie. Cały obszar województwa pomorskiego, to obszar wyłącznego występowania stępy ręcznej, o bardzo typowej formie stępora młotowego. Znaleziona w trzech miejscowościach stępa nożna ilustruje wpływy kulturowe najnowsze obszarów południowych Polski. Stępy te, to narzędzia osadników, przesiedlonych już w okresie powojennym z terenu Małopolski. Znajdują się one w powiecie brodnickim, chojnickim i toruńskim. Jedyna jeszcze stępa nożna zachowana w tradycji mieszkańców, a znaleziona w powiecie tczewskim, nie przedstawia żadnej wartości badawczej, ponieważ poza stwierdzeniem wspomnienia, że takie narzędzie niegdyś istniało, nic bliższego o tem narzędziu niewiadomo. — Poza tem w licznych miejscowościach stwierdzono brak stępy. Będzie to wynikiem niedostatecznych i nieściśłych badań. Na ten brak dokładności w przeprowadzanych badaniach, wskazuje także znikoma ilość zwróconych kwestjonariuszy i niezbyt przychylnie stanowisko informatorów, w stosunku do prośby o zebranie wiadomości o tem narzędziu. Ta niechęć w przyjęciu z pomocą, uzewnętrznia się w powstałych lukach na mapie, ilustrujących brak wiadomości w odniesieniu do obszarów stosunkowo dużych. — Materiał kontrolny dość nikły.

Województwo poznańskie. Obszar Wielkopolski wyodrębnia się bardzo wyraziście od całości obszaru Polski pod względem występujących tu form i rodzajów stępy. Zapewne sprawa ta musi się przedstawiać odmiennie, ale na stwierdzenie istotnego stanu rzeczy nie pozwala brak materiału z części niemieckiej Śląska i części niemieckiego Pomorza. Na terenie Poznańskiego, występuje w ogromnej przewadze stępa mechaniczna, która weszła w miejsce stępy ręcznej i nożnej, rugując tę ostatnią. Mimo wszystko pewne prawidłowości dają się zauważyć. Stępa ręczna, znajdowana jest w formie szczątkowej na północy, zachodzie i części środkowej województwa, w powiatach: Wyrzysk, Chodzież, Nowy Tomyśl, Leszno, Międzychód, Września i Środa. Stępa nożna przeważnie występuje w powiatach południowych, jak: Kępno, Ostrów Wielkopolski, Krotoszyn, Rawicz, Gostyń i Leszno. Zachowana w tradycji ludowej występowała w pasie środkowym i części zachodniej, w powiatach: Nowy Tomyśl, Środa, Śrem i Szubin. Stępa nożna, występująca na północy w jedynej tylko miejscowości powiatu wągrowieckiego, pochodzi z czasów już powojennych, przeniesiona tam przez osadnika

z obszarów południowych Polski. Obydwa te rodzaje stępy, występują tak nielicznie i w tak niewielkiej ilości miejscowości, że nawet nie można ustalić pewnych powiązań i nie ma się podstawy do wykazania pewnych ruchów terenowych tego narzędzia na obszarze omawianego wojewódz-

18. Mapa obecnego zasięgu stępy nożnej w Polsce. — Carte de l'étendue présente du mortier à pilon à pied en Pologne.

stwa. Tembardziej, że na obszarach sąsiadujących na północy i południu, z innymi obszarami Polski, stępa ręczna i nożna wogóle nie występuje. Podobnie przedstawia się sprawa i w części wschodniej, gdzie poza jedną lub paroma miejscowościami, w których stępa ręczna lub nożna występuje, na reszcie obszarów widać ich zupełny brak. Z tych powiatów gra-

nicznych należy wymienić: Kępno — na południu, Bydgoszcz, Wyrzysk, Szubin, Chodzież, Wągrowiec, Czarnków i Szamotuły — od północy Inowrocław, Mogilno, Gniezno, Września, Jarocin, i wschodnia część powiatu ostrowskiego — od wschodu. — Charakterystyczną formą występującą na obszarze Wielkopolski — to stępa mechaniczna. Tak zwana tu „na wiatraku“, znajduje się w części zachodniej, południowej i pasie środkowym. Ma tendencję migracyjną ku południowi i przez środek, ku wschodnim obszarom Państwa Polskiego. W części zachodniej Poznańskiego ulega i ona tu i ówdzie zanikowi, na skutek ulepszanej stale formy gospodarki, a zatem silnie zagospodarowanych młynów i usprawnianej przeróbki surowca konsumcyjnego. Materiału kontrolnego do tego obszaru, nie ma prawie żadnego.

Województwo stanisławowskie. Wyszczególnia się, wyłącznem prawie występowaniem stępy nożnej. Rozmieszczona równomiernie na całym obszarze, nie wkracza zbyt daleko w obszary górzyste. Znajduje się na wschodzie, północy i w pasie środkowym. Ku zachodowi zasięg stępy nożnej się kurczy, ustępując miejsca stępie ręcznej. Ta ostatnia, występuje zwarcie w południowej części powiatu Stryjskiego na wysokości Turki. Część tą, zaliczyć można na tej podstawie do kompleksu stępy ręcznej, znajdującego się w południowej części województwa Lwowskiego. Względnie silne jej wpływy mają miejsce w południowej części powiatu doliniańskiego, a pozatem w nieznacznej ilości ujawnia się w pasie środkowym województwa stanisławowskiego, przechodząc ku południowemu wschodowi, znajdująca w nielicznych miejscowościach powiatów: nadwórniańskiego, tłumackiego, kołomyjskiego i kosowskiego. Stępa ręczna znajdująca się w powiatach północnych, a więc w powiatach: Żydzaków, Rohatyn i północno wschodniej części powiatu Stanisławowskiego, ma znaczenie nieco odmienne, dla całości obszaru Stanisławowskiego, ponieważ znajduje się w posiadaniu ludności żydowskiej. Stępa, przechowana w tradycji mieszkańców, w nielicznych osadach powiatów: rohatyńskiego, tłumackiego i kołomyjskiego, była w użyciu jeszcze do czasu wielkiej wojny. — W okresie wojennym, została w tych miejscowościach zniszczona. Zaznaczony w niedużej ilości osad brak stępy, pochodzi również z czasu wojny, a w niektórych wypadkach, podawano to fałszywie. Tak np. nadesłano wiadomości o braku stępy, w powiecie kałuskim, z części południowej i wschodniej, tymczasem materiał kontrolny ostatnio zebrany przez Dr. J. Falkowskiego, wskazuje, że na obszarze tym stępa istnieje i to stępa nożna. Podobnie przedstawia się sprawa w powiecie doliniańskim, gdzie na skutek badań przeprowadzanych również przez Dr. J. Falkowskiego, w sierpniu br. (1936), zebrany materiał kontrolny ujawnił istnienie stępy nożnej, a też występowanie dawniej stępy ręcznej w południowej części tego powiatu, w samych górach, mimo, że zaznaczono tu na podstawie otrzymanych relacji — brak stępy. Luki terenowe największe pochodzą z powiatów południowych. stryjskiego, nadwórniańskiego, kałuskiego, doliniańskiego i kosowskiego. Te ostatnie, niejednokrotnie występują z powodu pokrywania się ich z zasięgiem obszarów górzystych, ale w dużej mierze białe plamy, jakie znajdują się na mapie, będą wynikiem niedokładnego zbierania materiałów i niedbałego traktowania rozesłanych kwestjonariuszy. To ostatnie odnosi

się również i do pomniejszych łuk, jakie znajdują się na terenie innych powiatów. Materiał kontrolny niezbyt duży i nie wystarczający. Obszar stanisławowski, posiada prawidłowe nawiązania do terenów sąsiadujących.

W o j e w ó d z t w o ś ł ą s k i e. Do jednego z nielicznych opracowanych poprawnie, tak pod względem materiału, jak punktów rozprze-

19. Mapa obecnego zasięgu stępy mechanicznej w Polsce. — Carte de l'étendue présente du mortier à pilon mécanique en Pologne.

strzenia geograficznego zebranego materiału, należy obszar województwa śląskiego. Obszar o przewadze występowania, także dawniej, stępy ręcznej. Używanie i istnienie stępy ręcznej miało miejsce w sporej ilości wypadków, około stu do pięćdziesięciu lat temu. Dziś znajduje się

w zasadzie jako zarzucony sprzęt, a wypadki używania bardzo nieliczne w powiatach raczej południowych i zachodnich. Na południe od powiatu Świętochłowice, występuje prawie wyłącznie stępa ręczna, na północ od tego powiatu stępa ręczna znajduje się naogół w towarzystwie stępy nożnej z nieznaczną przewagą tej ostatniej. Stępa nożna ma silniejszą tendencję do znikania. Występuje obecnie i dawniej, raczej w częściach wschodnich województwa. Brak stępy, okazuje się również silny na całym obszarze województwa, jak i jej występowanie. Narzędzie to szybko redukowane, przez nowe procesy gospodarcze, znajduje się tutaj w stanie zupełnego zaniku. Stosunkowo najsilniejszą pozycję, zajmuje jeszcze w okręgach rolniczych. Będą to powiaty: Rybnicki, Cieszyński i Bielski. Formy zewnętrzne narzędzia, wykazują cechy nawiązujące do obszarów Małopolski, i to części południowej, częściowo dają się zaobserwować też pewne związki z obszarem Polski, północno-zachodniej. Materiał zebrany z tego terytorjum, z dużej ilości miejscowości, przedstawia się bardzo dobrze. Łuki terenowe, widoczne są w południowej części powiatu cieszyńskiego, bielskiego, pszczyńskiego, świętochłowickiego, północnej części powiatu tarnowskiego i w powiecie lublinieckim. W powiecie cieszyńskim, łuki te tłumaczą się terenem górystym. Pozostałe — w innych powiatach usprawiedliwiają się dużym uprzemysłowieniem tych obszarów. Materiał kontrolny słaby.

W o j e w ó d z t w o t a r n o p o l s k i e. Odmiennie od obszaru województwa stanisławowskiego przedstawia się obszar województwa Tarnopolskiego. Chociaż, znajduje się tu również przewaga stępy nożnej, ręczna rozszkana jest na całym terenie, obficie i dość równomiernie. Bardzo ciekawe występują tu formy zewnętrzne, obydwóch rodzajów narzędzia, szczególnie stępy ręcznej. Dzięki dość dokładnie zebranemu materiałowi, obszar ten nawiązuje się dokładnie i prawidłowo do otaczających go i sąsiadujących z nim bezpośrednio. Najstabiliej, przedstawia się część południowa Ziemi Tarnopolskiej i częściowo strona wschodnia, pod względem zebranego materiału i zbadanej ilości osad. Zupełny właściwie brak materiału dotyczy powiatu zaleszczyckiego. Mniejsze łuki dają się odczuwać w powiatach: Czortków, Brzeżany, Radziechów, Tarnopol i Skalał. Miejscowości, w których stwierdzono brak stępy, stosunkowo dość dużo i łączą się z temi miejscowościami, w których stwierdzono istnienie narzędzia, ale tylko w tradycji ludowej. Łączność ta ma znaczenie, dla uplastycznienia skutków ostatniej wielkiej wojny, gdyż na terenach miejscowości, w których stwierdzono te wyżej podkreślone fakty, znajdowały się linje bojowe wojsk walczących. Stwierdzony brak stępy najsilniej zarysowuje się w powiatach: borszczowskim, skałackim, zbaraskim, podhajeckim i buczackim. Materiał kontrolny niezbyt liczny. Skutki ostatnich kampanji wojennych ilustrują najlepiej stępy ręczne wykonywane z łusek armatnich.

W o j e w ó d z t w o w a r s z a w s k i e. Z tego obszaru, jak to wyraźnie uwidoczni się na mapie, tylko ze znikomej ilości miejscowości zdołano zebrać materiały. Na zgórą trzysta wysłanych kwestjonariuszy, otrzymano z powrotem wypełnionych zaledwie ośm sztuk. Z tego względu, można jedynie stwierdzić konieczność zbadania istotnego stanu faktycznego, w odniesieniu do stępy na terenie województwa warszawskiego.

Województwo wileńskie. Wileńskie, to obszar typowy dla stępy rzecznej. Występuje tu ona wyłącznie, a formy zewnętrzne tego narzędzia, wykazują zupełnie bezpośrednie powiązania kulturowe z obszarami północnymi Euro-Azji. Odkryta w jednej miejscowości stępa nożna

20. Mapa dawnych zasięgów stępy rzecznej w Polsce. — Carte des anciennes étendues du mortier à pilon à main en Pologne.

została tu przeniesioną przez ludność pochodzenia tatarskiego, a służy wyłącznie do tłuczenia garbnika. Stwierdzony brak stępy w trzech innych miejscowościach, ma znaczenie lokalne. Materiał kontrolny w ilości wystarczającej. Poza to, podawany z zasięgu gmin, na podstawie skontrolowania jednej lub kilku miejscowości znajdujących się w danej gminie zbiorowej.

W o j e w ó d z t w o w o ł y ń s k i e. Zdjęcie analityczne, jakie otrzymano z obszaru tego województwa, pod względem rozmieszczenia wyróżnionych tu rodzajów stęp, przedstawia się bardzo różnobarwnie. Stępa ręczna rozsiana jest na całym obszarze. Najsilniejsze jej występowanie znajduje się w części zachodniej, północnej i pasie środkowym obszaru całego województwa. Samodzielne występowanie stępy ręcznej, w stosunku do stępy nożnej, przedstawia się procentowo o wiele liczniej. Na ogół stępa ręczna i nożna, występują na terenie województwa wspólnie. Stępa nożna, rozrzucona podobnie jak stępa ręczna na całym obszarze. Najsilniejsze jej skupienie, podobnie i samodzielne występowanie, znajduje swój wyraz w powiatach południowych, jak: Krzemieniec i Dubno. Wspólnie ze stępa ręczną występuje dość licznie w powiatach wschodnich, sarnieńskim, kostopolskim i południowo-wschodniej części powiatu rówieńskiego. W mniejszych skupieniach znajduje się w powiatach kowelskim, lubomelskim, włodzimierskim i horochowskim. W zasadzie, stępa nożna prawie na całym terytorjum województwa wołyńskiego, w stosunku do stępy ręcznej występuje w znikomej ilości, najwyżej do 5%. Oczywiście mowa tu nie o miejscowościach wypunktowanych na mapie, ale o ilości okazów narzędzia znajdujących w poszczególnych osadach. Powiaty krzemieniecki i dubieński, odcinają się dość ostro od pozostałego obszaru, ponieważ występuje tu w dużej przewadze stępa nożna i mechaniczna. Stępa mechaniczna, znajduje się w powiatach: Krzemieniec, Dubno, Horochów, Łuck i Równe. Najsilniejsze skupienie tej ostatniej, znajduje się na terenie powiatu krzemienieckiego. Znajdowana w omawianem tu województwie stępa mechaniczna ma tę wartość, że wskazuje bardzo charakterystycznie na związki tego obszaru z południem Polski, szczególnie z obszarami karpackimi. Brak stępy, zaobserwowano w powiatach: rówieńskim, dubieńskim i łuckim. Rozmieszczenie tych miejscowości, nie określa nic charakterystycznego i rzeczowego. Duże luki terenowe powstałe na obszarze badanego województwa, na skutek zupełnego braku odpowiedzi z tych terenów, stanowią dużą przeszkodę w wytyczeniu dokładnych linii zasięgu geograficznego, badanych zagadnień. Luki te dość liczne, choć niezbyt duże, znajdują się w każdym powiecie. Materiał kontrolny dość wystarczający.

B. Mapy analityczno-syntetyzujące.

Zasięg stępy ręcznej. Dla uplastycznienia zasięgu poszczególnych rodzajów narzędzia, przedstawiono te kwestje na osobnych mapach, zaznaczając obszary występowania pewnego zjawiska, barwą czarną. W ten sposób, wyznaczono kolorem czarnym na mapie — zasięg stępy ręcznej. Stępa ręczna znajduje się na całym obszarze Polski. Najsilniej występuje w częściach północnych, wschodnich i południowych Polski. Od wschodu zasięg ten nie przekracza dolnego biegu Bugu zbyt daleko, a im więcej ku południowi, zasięg przesuwają się czem raz silniej ku środkowi Polski, zatrzymując się na środkowym i górnym biegu Wisły, nieprzekraczając tej ostatniej. Ekspansja stępy ręcznej ku północy, następuje dopiero z terytorjum Śląska. Natomiast narzędzie to, znalezione na Pomorzu, należy do kompleksu zupełnie nieznanego i do-

piero dokładna analiza materiału i zbadanie obszarów sąsiednich wska-
zać będzie mogła na pochodzenie tych form stępy ręcznej, jakie tu znaj-
dujemy, Szczególnie chodzi tu o formę stępora.

21. Mapa dawnych zasięgów stępy nożnej w Polsce. — Carte des anciennes étendues
du mortier à pilon à pied en Pologne.

Ciekawie zaznacza się rozdział całego obszaru Polski na część pół-
nocno-wschodnią i południowo-zachodnią. Wyjątkowo interesującą sprą-
wą — to przebieg tej granicy podziałowej, w części wschodniej i środko-
wej terytorjum polskiego. Linja podziałowa, biegnąc północną granicą
województwa lwowskiego i dalej na wschód przechodząc północną gra-
nicą województwa tarnopolskiego, potem południowymi powiatami woje-
wództwa wołyńskiego — wskazuje na dwa zupełnie odrębne zasięgi, dwu

rodzajów form stępy ręcznej. Potwierdza to istotnie więcej szczegółowa analiza materiału, tu narazie nie uwzględniona. Obszar województwa stanisławowskiego, tarnopolskiego i południowa część województwa wołyńskiego — okazuje się terenem mieszanym, na którym stępa ręczna występuje w mniejszości. Na obszarze tym przeważają jednak wpływy zasięgu karpackiego południowo-zachodniego, stępy ręcznej. Środkowy obszar Polski, wskazuje na nieznaczną ilość tego rodzaju stępy, ale to wynik niedokładnych badań i braku materiału. Niezależnie od tego, pewne wyjaśnienie co do szlaku migracyjnego, powiązań kulturowych i ustalenia poszczególnych zasięgów form tego narzędzia, mimo tego szczupłego materiału da się skontrolować i sprecyzować, przy analizie bardziej szczegółowej i ustaleniu typologii narzędzia. Czwartym kompleksem też różnym od pozostałych, to obszar Śląska i Podhala. Dla ustalenia szczegółowych granic zasięgu tych zaznaczających się czterech kompleksów stępy ręcznej, konieczne jest uzupełnienie bardzo dokładne i zgromadzenie większego materiału z obszaru Polski środkowej. Przedewszystkiem, z terenu województwa warszawskiego, następnie łódzkiego, kieleckiego, poznańskiego i pomorskiego. W końcu należy zaznaczyć, że został tu wskreślony materiał przechowany w tradycji ludowej, a dla wyodrębnienia go, narysowano osobną mapę — niżej omówioną.

Zasięg stępy nożnej. Obszar stępy nożnej rozprzestrzenia się od południowo-wschodu i wschodniej części Polski, ku zachodowi. Zasięg ten biegnąc środkową częścią Polski, wyłamuje tylko w jednym wypadku ku północy, sięgając obszaru Kurpi. Ta odgałęziająca się część zasięgu idzie na północ, jakby w ślad dawnej drogi handlowej greckiej, a nawet i starszej, ciągnącej się od brzegów Morza Czarnego. W dalszym przebiegu, zasięg ten przechodzi granicą północno-zachodnią i zachodnią województwa kieleckiego i ku granicy, granicą północną województwa śląskiego. Dalszy zasięg tej stępy w części zachodniej Polski, począwszy od zachodniej granicy województwa kieleckiego, znajduje się na obszarach powiatów południowo-zachodnich województw: łódzkiego i kieleckiego. Czy zasięg ten jest częścią kompleksu posuwającego się z wschodniej części Polski, czy są to peryferje jakiegoś zasięgu południowego, znajdującego się poza granicami Polski — na to narazie odpowiedzieć nie można. Powodem tego, to niedostateczny stan badań; brak większego materiału z obszarów województw łódzkiego i poznańskiego i duża bardzo ilość nieskontrolowanych miejscowości znajdujących się na tym terenie. Następnie brak materiałów wogóle z części sąsiadujących obszarów, po stronie niemieckiej. Sprawę tą, mogłaby wyjaśnić dopiero szczegółowa analiza materiału, dokładnie zestawionego tak z części polskiej jak i niemieckiej. Stępa nożna, znajdująca w nielicznych miejscowościach położonych na północny-zachód i północ, od głównego kompleksu, pochodzi z części południowej i południowo-wschodniej Polski — przeniesiona ostatnio, już w okresie powojennym, z wyjątkiem obszaru kurpiowskiego. Prócz zasięgu większego stępy nożnej, występuje też zasięg mniejszy, ale więcej zwarty, tworzący jakby trzon główny. Mniejszy zasięg, zajmuje przestrzeń otoczoną z jednej strony Karpatami, Podkarpaciem i Podhalem, z drugiej strony, zamkniętą granicą przechodzącą północną stroną powiatu krzemieniec-

kiego, środkiem powiatu dubieńskiego, horochowskiego, województwa wołyńskiego, północną granicą województwa lwowskiego, następnie wznosi się trochę ku północy, sięgając do połowy powiatu janowskiego, województwa lubelskiego, a w końcu, przesuwa się w kierunku połud-

22. Mapa dawnych zasięgów stępy mechanicznej w Polsce. — Carte des anciennes étendues du mortier à pilon mécanique en Pologne.

nia, wzdłuż, granicy północnej województwa krakowskiego, kończąc się na terenie powiatu krakowskiego. Ten ostatni zasięg wchodzi klinem na obszar Małopolski, rozszczepiając dawne terytorjum stępy ręcznej. Podobnie gałąź o kierunku północnym, występująca na obszarze kurpiowskim, tworzy jakby przedział, zapórę między wschodnimi a zachodnimi obszarami granicznymi, w okolicy granicy wschodniej woje-

wództwa warszawskiego. Mapa zasięgu stępy nożnej, obejmuje równocześnie materiał, który zachował się w pamięci mieszkańców, a więc materiał — przechowany w tradycji ludowej.

Zasiąg stępy mechanicznej. Narzędzie nazwane tu „mechanicznym“ występuje w dwójakiej formie na terytorjum Polski. Jedną będzie stępa mechaniczna popędzana siłą wiatru, określana w gwarze ludowej „na wiatraku“, druga poruszana siłą napędową wody. Stępa na wiatraku jest typową i charakterystyczną, dla obszarów Wielkopolski. Zwarcie występuje w powiatach zachodnich, południowych i środkowych województwa poznańskiego. Rozszerzanie się tego rodzaju narzędzia, postępuje ku środkowi obszarów Polski, sięgając aż po wschodnią granicę państwa. Proces migracyjny prześledzić można łatwo, obserwując występowanie jej na terenie województw: łódzkiego, kieleckiego, białostockiego i poleskiego. Ekspansja stępy „na wiatraku“ ma zatem kierunek północno-wschodni. Stępa mechaniczna poruszana siłą spadkową wody, występuje na obszarze województwa wołyńskiego w powiatach południowych i środkowych do wysokości mniejwięcej północnej granicy powiatu rówieńskiego. Ten rodzaj stępy mechanicznej zaliczyć można do kompleksu elementów kulturowych wschodnich i południowo-wschodnich, ponieważ wiąże się ściśle z narzędziem, które nie zostało tu narazie uwzględnione — mianowicie, stępą mechaniczną służącą do zbijania i zpiśniania sukna. Stępę tę nazywa się „foluszem“. Folusz charakterystyczny jest dla obszarów górzystych i kultur pasterskich — szczególnie tych, które zajmują się wypasaniem i hodowlą owiec. Podobnie jak na poprzednich mapach i tu również uwzględniono, prócz materiału faktycznego, materiał przechowany w tradycji ludowej.

Zasiąg stępy ręcznej, występującej dawniej. Na niektórych terenach zachowała się stępa ręczna, jedynie w tradycji ludowej, mamy więc tu jej zasiąg historyczny. Spotykamy się z tem w Małopolsce, mniej w połaci wschodniej, silniej w zachodniej, szczególnie w województwie śląskiem. Następnie zanik stępy ręcznej, widoczny jest w pasie środkowym i części północnej obszaru polskiego na Pomorzu. Będzie to wynik, niszczących skutków wojny z jednej strony, z drugiej konsekwencja zmieniających się warunków gospodarczych i procesów społecznych. Prowincje zachodnie obszaru polskiego, wykazują się bowiem stale wzrastającym uprzemysłowieniem i modernizacją życia gospodarczego. Bliższe omówienie sprawy narzędzia przechowanego tylko w tradycji, będzie miało miejsce niżej, w związku z zaznaczeniem braku stępy — na mapie syntetycznej.

Zasiąg stępy nożnej, występującej dawniej. Podobny częściowo obraz zanikania stępy nożnej zauważyć można wówczas, gdy porówna się go z mapą poprzednią. Zanikanie, zaobserwowano na obszarze Małopolski, w części zachodniej i północnej — powyżej pasa środkowego, terytorjum polskiego. Występuje tu ciekawe i pouczające zjawisko, zanikania stępy nożnej, w miejscach występowania stępy ręcznej i na obszarach, gdzie nawet w ostatnich czasach ten rodzaj narzędzia został przeniesiony przez osadników. W jednym wypadku, ma to miejsce w powiatach górskich Małopolski, w drugim wy-

padku na obszarach północnych Polski, Poznańskiego i Pomorza, oraz w powiatach północnych województwa poleskiego.

Zasięg stępy mechanicznej, występującej dawniej. Stępa mechaniczna znajdowana jako przeżytek tradycyjny, uwiadcza się na miejscu jej zwartego występowania i w pasie środkowym Polski. Występuje tu podobne zjawisko, jakie można zaobserwować w związku z zanikaniem stępy nożnej. Stępy na wiatraku, zanikają w pasie środkowym obszaru polskiego, a więc niejako na terenie swej ekspansji. Zanikanie na obszarze jej specyficznego zasięgu, w tym wypadku na terenie województwa poznańskiego, przypisać należy, wpływom niwelacyjnym zmieniających się warunków gospodarczych, czy też wskutek wprowadzenia narzędzia na teren odmiennych stosunków gospodarczych. Podobna uwaga, nasuwa się przy przeglądaniu mapy zasięgu stępy nożnej — występującej dawniej.

Obszary na których brak stępy. Brak stępy przejawia się prawie we wszystkich częściach Polski. Brak ten, najsilniej występuje na terenach zachodnich. W większości wypadków, ten zupełny zanik narzędzia, a też zanik częściowy, sprowadzający się do przeżytku pamięciowo-tradycyjnego, pochodzi z niszcycielskiej działalności operacyj wojennych i zarządzeń władz okupacyjnych, podczas ostatniej wielkiej wojny. Szczególnie na terenie byłego zaboru rosyjskiego, władze okupacyjne niemieckie, nakazywały niszczenie narzędzia, celem ograniczenia przemiatu zboża. Zarządzenia te miały charakter więcej niszcycielski, dla omawianego tu narzędzia i o wiele silniej przyczyniły się do wytrzebień go, jak same operacje bojowe i niszcycielskie działanie walczących armji.

Zupełny brak materiału, materiał wątpliwy. Dla uzupełnienia i zobrazowania całokształtu materiału wykreślona została mapa, na której przedstawiono te obszary (założone czarną barwą), co do których nie otrzymano żadnych informacji, względnie odpowiedzi na przesłane kwestjonariusze. Zakreślowane, przedstawiają obszary, uwzględnione na poprzedniej mapie, jako terytorja, na których stwierdzono brak stępy — ale na skutek informacji ubocznych i materiałów kontrolnych okazuje się, że informacje stwierdzające brak stępy są niezgodne z prawdą.

Luki materiałowe (brak wiadomości i odpowiedzi). W końcu, jako uzupełnienie poprzedniej mapy, umieszczono na tej ostatniej zespoły miejscowości, które nie zostały skontrolowane, przy sposobności gromadzenia materiałów. Chodzi tu o dokładne wykazanie, jakie obszary wymagają skontrolowania i na których miejscach należy jeszcze przeprowadzić badania, by uzupełnić materiał, celem zupełnie precyzyjnego i wyczerpującego opracowania zagadnienia.

C. Mapa syntetyczna.

Dla zsumowania rezultatów i przedstawienie całości, wykonano mapę ostateczną, na której zobrazowano wyniki przeprowadzonej analizy materiału. Przed omówieniem tej mapy, trzeba wyjaśnić pewne kwestje techniczne wiążące się z jej opracowaniem. Znakowanie i sym-

bole, dostatecznie wyjaśniono w legendzie zamieszczonej na mapie. Dodatkowo trzeba objaśnić tylko znakowanie stępy ręcznej. Zasiąg, tej ostatniej, zakresowano na mapie linjami pionowymi. W niektórych miejscach, co drugą linię pionową, dzieli linja pionowa przerywana. Takie znakowanie zauważyć można na obszarze województwa nowogrodzkiego i województwach południowych. Co do terenów małopolskich, częściowo obszaru wołyńskiego, znakowanie to oznacza, że stępa ręczna występuje tu w mniejszych ilościach, jak znajdująca tu równocześnie można i mechaniczna. Przytem stępa ręczna była niegdyś silniej reprezentowana. Natomiast na terenie województwa nowogrodzkiego, a też na małym obszarze w zachodniej części województwa krakowskiego, znakowanie linią przerywaną, oznacza brak dostatecznego materiału w stosunku do obszarów sąsiadujących, by móc poprowadzić linię pełną, wskazującą na zupełnie pewne stwierdzenie, występowania stępy ręcznej na całym obszarze objętym tego rodzaju znakowaniem. Chodziło tu o ścisłość i wykazanie w tej formie, braków materiałowych i wskazanie na konieczność ich uzupełnienia.

Mapa syntetyczna, przedstawia obszar Polski, podzielony na szereg wyodrębniających się prowincyj kulturowych. Na plan pierwszy, wybijają się trzy wielkie zespoły, względnie zasięgi. Zespół, północno-wschodni, będzie to obszar dominacji stępy ręcznej, którego linja graniczna przebiega ukośnie przez obszar, terytorjum politycznego Polski, od północno-zachodu na południowy-wschód. Poczynając od północy, od cyplu powiatu chojnickiego województwa pomorskiego granica ta przechodzi niedaleko linii granicznej północnej, terytorjum polskiego, przecinając Wisłę w sąsiedztwie jej kąta bydgoskiego. Będzie to granica powiatu grudziądzkiego. Dalej, granica tego zasięgu, trzymając się blisko linii granicznej północnej terytorjum politycznego Polski, przesuwa się ku linii granicznej wschodniej województwa warszawskiego. Następnie, na styku z linią graniczną północną powiatu siedleckiego w województwie lubelskim, zasiąg ten przechodzi mniej więcej w pasie środkowym tego województwa, przyjmując kształt jakby wybrzuszenia, w części południowej Lubelskiego, a wreszcie dochodząc do granicy północnej województwa lwowskiego, przesuwa się ku wschodowi wzdłuż tej ostatniej i północno-wschodniej województwa tarnopolskiego, aż do linii granicznej wschodniej terytorjum politycznego obszaru polskiego. Drugi zespół, południowy, obejmuje prawie cały obszar dzisiejszej Małopolski, sięgając mniej więcej granic północnych województw: tarnopolskiego, lwowskiego i krakowskiego i rozciągając się ku zachodowi dochodzi do połowy województwa śląskiego, w okolicy powiatu świętochłowickiego. Trzeci wyodrębniający się obszar, to pozostała część środkowa i zachodnia terytorjum polskiego, na zachód od Wisły, wraz z obszarem Wielkopolski.

Wyodrębniające się tutaj, te trzy wielkie zespoły stępy ręcznej, pokrywają się prawie zupełnie prawidłowo z wynikami pracy prof. J. Czekanowskiego¹¹⁾. Granice tych zasięgów, odnoszą się do bardzo starych

¹¹⁾ J. Czekanowski: Zróżnicowanie etnograficzne Polski w świetle przeszłości. Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akad. Um., tom XL, marzec 1935, Nr. 3, str. 64—67, mapa na str. 65.

prowincej kulturowych, sformowanych jeszcze z początkiem pierwszego tysiąclecia przed Chrystusem. Pierwszy zespół północno-wschodni, reprezentuje potężny zasięg lesistej północy — kultury ugro-fińskiej.

23. Mapa obszarów, na których brak stepy. — Carte des régions dans lesquelles on ne rencontre point de mortier à pilon.

Drugi mniejszy południowy, przedstawia zasięg graniczny kultur południowych, szczególnie zaznaczających się tu — refleksów kultury trackiej. Trzecia wyodrębniona tu zachodnia prowincja kulturowa, pokrywa się z dawnym obszarem kultury łuzyckiej.

Na te różne prowincje kulturowe wskazywał w swych pracach już

A. Fischer¹²⁾ zarazem, wymienić tu należy mapy D. Zelenina¹³⁾, K. Moszyńskiego¹⁴⁾ i A. Bachmanna¹⁵⁾. Niektóre pomniejsze prowincje kulturowe, zaznaczają się także na syntetycznej mapie step. W polaci północno-wschodniej, jako pierwsza taka prowincja, to obszar Pomorza. W szczególności, obszar zamieszkały przez Kaszubów. Drugą, to będzie część obszaru województwa białostockiego, szczególnie obszar zamieszkały przez Kurpiów. Trzecią to obszar wchodzący w skład województw: wileńskiego i nowogrodzkiego, oraz część wschodnia województwa białostockiego, od powiatu Grajewo na północy i powiatu Wysokie Mazowieckie na południu. Do tej prowincji należy zaliczyć jednocześnie, północny pas graniczny województwa poleskiego i północno-wschodni skrawek województwa lubelskiego. Czwartą prowincją, to obszar reszty województwa poleskiego, całe województwo wołyńskie i południowo-wschodnia część województwa lubelskiego. W kompleksie południowym wyróżnia się jako pierwsza mniejsza prowincja, klin, którego podstawa znajduje się na linii między granicą północną województwa tarnopolskiego a Gorganami. Zbiegając ku ostrzu tkwiącemu w widłach rzecznych Wisły i Sanu, strona północna przechodzi granicą północną województwa lwowskiego. Strona południowa klinu, począwszy od Huculszczyzny, przebiega Podgórzem, w połowie powiatu stryjskiego na wysokości linii Dolina—Stryj, na teren województwa lwowskiego. W województwie lwowskim granice zasięgu tej prowincji wyznaczyć można, punktując ją miastami powiatowymi, jak: Drohobycz, Sambor, Przemyśl, Rzeszów, a stąd do zbiegu Wisły i Sanu. Drugą z kolei, to będzie wschodnia część województwa tarnopolskiego, znajdująca się między Dniestrem a Horyniem, a na zachodzie odcięta granicą wschodnią województwa lwowskiego. Trzecia — to obszar Karpat wschodnich i środkowych, obejmujący też częściowo niziny w półkole, którego najwyższy punkt zasięgu znajduje się u zbiegu linii granicznych powiatów: Przemyśl, Jarosław, Przeworsk, Rzeszów i Brzozów. Podstawą tego półkola to linja biegnąca Karpatami, zaczynająca się na wschodzie, na wschodniej granicy powiatu stryjskiego, a kończąca się na granicy wschodniej powiatu nowosądeckiego. Czwarta — to obszar Podhala i Śląska, położony między Tatrami, od południa, a linją graniczną północną województwa krakowskiego od północy. W trzecim zespole zachodnim wyodrębnia się prowincja Wielkopolska, utrzymująca się mniejwięcej w granicach województwa poznańskiego. Południowe powiaty województwa poznańskiego i część południowo-zachodnia woje-

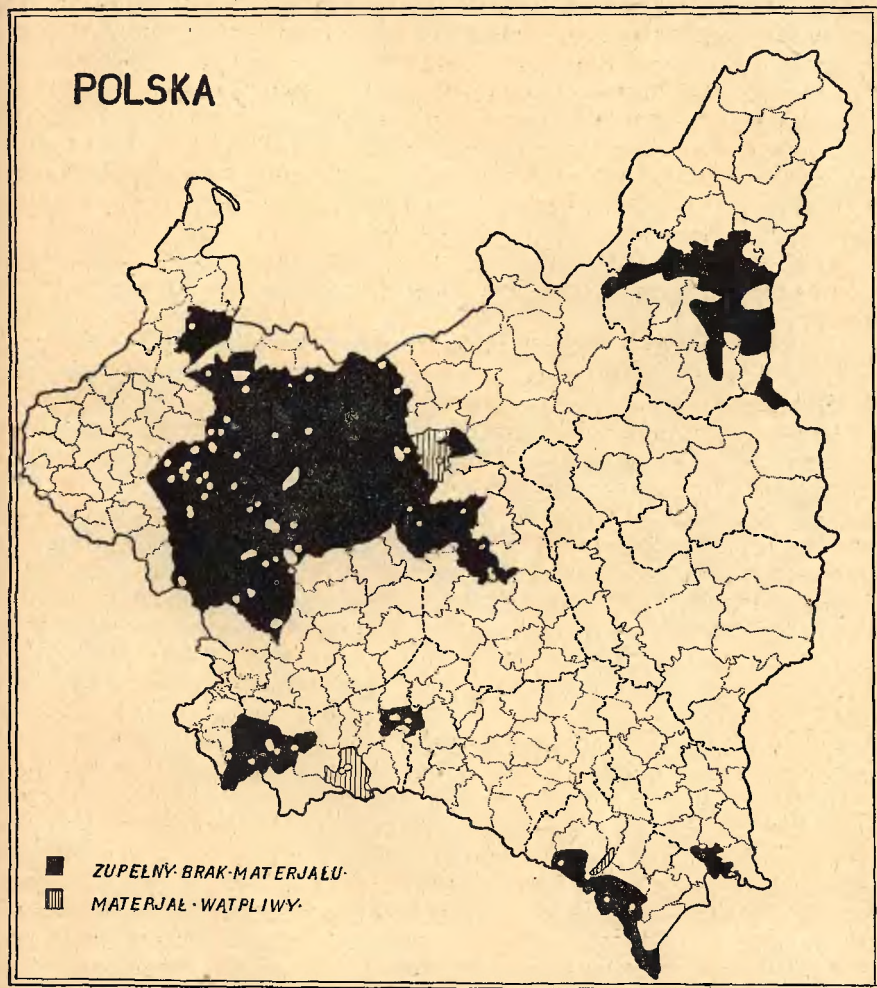
¹²⁾ A. Fischer: *Lud Polski. Lwów-Warszawa-Kraków 1926*, str. 13, mapa polskich grup etnicznych, str. 206—208. Tegoż: *Rusini. Lwów-Warszawa-Kraków 1928*, str. 16—17, tbl. I Ruskie grupy etniczne, oraz str. 160—161. Tegoż: *Etnografja Słowiańska*, zes. 3: *Polacy*, Lwów-Warszawa 1934, załączona mapa polskich grup i obszarów etnicznych.

¹³⁾ D. Zelenin: *Russische (Ostslawische) Volkskunde*. Berlin-Leipzig 1927, *Karte der russischen Stämme und Mundarten in Europa*.

¹⁴⁾ K. Moszyński: *Etnogeographische Studien in Ostpolen*, *Naukowe wyniki wypraw „Orbisu“ pod redakcją L. Sawickiego*, tom I, Kraków 1927, str. 171. Tegoż: *Atlas kultury ludowej w Polsce*, zes. 1 i 2, Kraków 1934/1935. P. A. U. Kraków.

¹⁵⁾ A. Bachmann: *Dach w słowiańskim budownictwie ludowym*, Lwów 1929, ryc. na str. 20, 83 i 100.

wództwa łódzkiego, odcięta linją, leżącą między powiatem kaliskim na północy, a powiatem piotrkowskim na południu, wraz z obszarem województwa kieleckiego i częścią pasa granicznego w stronie południowo-zachodniej województwa lubelskiego — tworzy drugą pomniejszą pro-

24. Mapa obszarów, z których brak materiału. — Carte des régions dont on n'a pas pu obtenir de matériel d'observation.

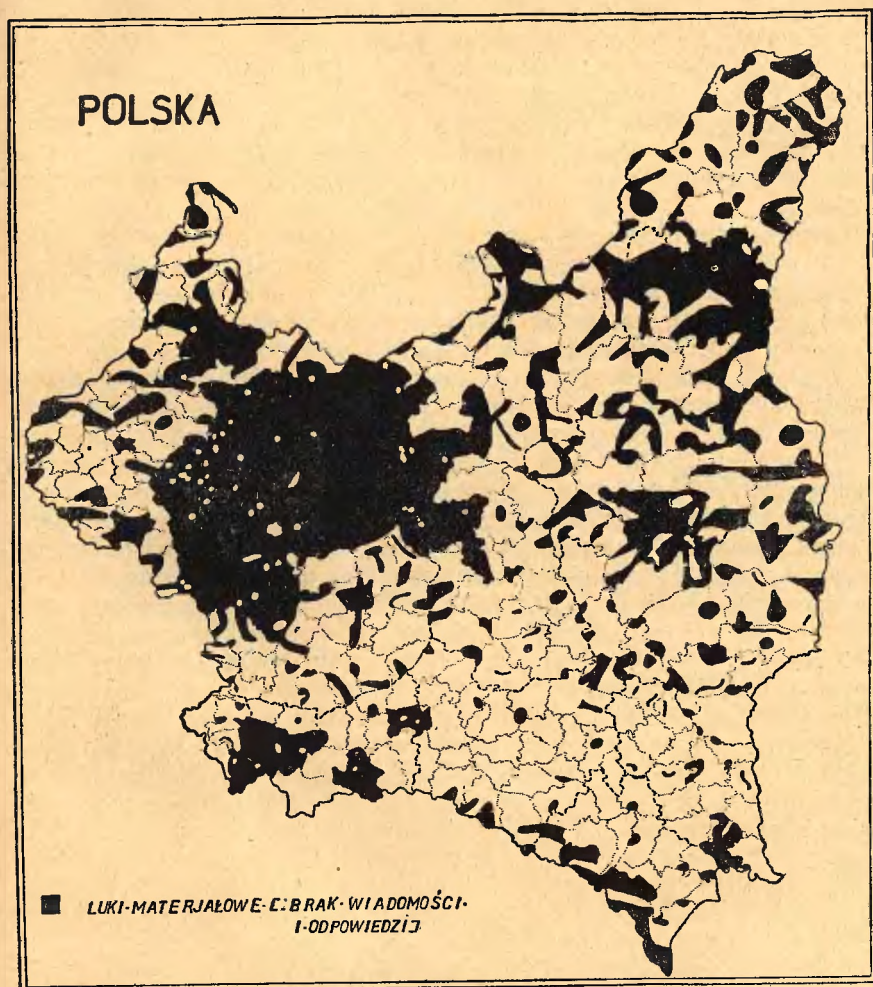
wincję. Jeżeli potwierdzi to materiał uzupełniający, trzecią — tworzyć będzie pozostała część północno-zachodnia województwa lubelskiego, część północno-wschodnia województwa łódzkiego i cały obszar województwa warszawskiego. Oczywiście, gdy i to również, znajdzie potwierdzenie, w odpowiedniej ilości zebranego materiału z tych obszarów. Te dwie ostatnie prowincje, określone zostały zatem warunkowo — bo choć

dotychczasowy materiał wskazuje na pewne różnice, to nie są one na tyle wyraźne (szczególnie granice zasięgów) by można być zupełnie ich pewnym. Posiadany materiał z tych obszarów zbyt jest mały i niedokładny.

Ostateczny, jeden z ważniejszych wyników, jaki osiągnięto przez skonstruowanie mapy syntetycznej, to fakt możliwości ustalenia chronologii względnej. Wracając mianowicie do mapy J. Czekanowskiego, widoczne jest tam kontaktowanie wielkiego zespołu północno-wschodniego, z zasięgiem południowym kultury trackiej. Kontaktowanie to, potwierdza się również w występujących tu zasięgach stęp ręcznych. Jak to wspomniano wyżej, te zasięgi stępy ręcznej pokrywają się z zasięgami starych prowincyj kulturowych, których istnienie stwierdzono jeszcze w pierwszym tysiącleciu przed Chrystusem. Na to stare podłoże kulturowe, nawarstwia się o wiele później stępa nożna, najprawdopodobniej około V. wieku po Chrystusie. Świadczą o tem następujące racje: stępa ręczna chronologicznie musi być starsza, ponieważ występuje (w większej ilości na obszarze Polski, jak stępa nożna. Stępa ręczna znajduje się w Polsce prawie w każdej miejscowości skontrolowanej lub przecho-wuje się w tradycji ludowej. Rozsiana dość licznie, nawet na obszarach zwartego występowania stępy nożnej i mechanicznej — wskazuje, iż stępa ręczna, chronologicznie będzie starsza, od tych dwóch poprzednio wymienionych. Występowanie stępy nożnej, o formach zupełnie podobnych, do form zewnętrznych stępy ręcznej, występujących na tym samym obszarze — wskazuje na nawarstwienie się stępy nożnej, na dawny obszar stępy ręcznej. Nawarstwianie się to postępuje w tej formie, że stępa ręczna ulega przetworzeniu się na stępe nożną, przez przerobienie niekiedy wprost narzędzia ręcznego na nożne, na drodze zmienienia stępora kafarowego, na stępor młotowy i wbudowanie tego ostatniego w ramy połączone z narzędziem — dawniej ręcznym, dostosowując się w ten sposób do pracy nóg. Jeżeli na obszarach starych form stępy ręcznej, różnicujących się jeszcze w pierwszym tysiącleciu przed Chrystusem, oraz w miejscach kontaktowania tych wyodrębniających się form stępy ręcznej — znajdują się podobnie różnicujące się formy stęp nożnych, to jasnym jest zupełnie, że będzie to nawarstwienie młodsze stępy nożnej, występujące tu na drodze przerobienia starych stęp ręcznych. Dalej, jeżeli weźmie się pod uwagę i to, że mimo nawarstwienia się stępy nożnej na obszar kontaktowania starych form stępy ręcznej, form północno-wschodnich z formami południowymi, to ścieranie się wpływu obydwóch starych zasięgów stępy ręcznej nadal się utrzymuje, jak wskazuje na to zupełnie wyraźnie występujące tu nadal obecnie różnicowanie się form stępy ręcznej na tych obszarach kontaktowania — to potwierdza się koncepcja o stępie nożnej, jako elemencie chronologicznie młodszym. Jeżeli się weźmie pod uwagę fakt, że na obszarach Huculszczyzny i sąsiadujących znajduje się prawie wyłącznie stępe nożną, potwierdza to, że Huculszczyzna prawdopodobnie niedawno została zaludnioną¹⁶⁾. W każdym razie zasięg kultur południowych jeszcze w V. wieku po Chrystusie obejmuje terytorja na północ

¹⁶⁾ Por. pracę P. Kontnego w Spraw. Tow. Nauk. we Lwowie XV—1935, 195—203. Muszą to potwierdzić jeszcze badania prehistoryczne i protohistoryczne.

od Dniestru, prawie do połowy województwa tarnopolskiego, wchodząc dalej zębem na północ w okolice Lwowa¹⁷⁾. Zasiąg ten potwierdza się również i obecnie po zgromadzeniu materiału do zagadnienia stępy z tych terenów — mimo, że od czasu późnej epoki cesarstwa rzymskiego dzieli nas szesnaście wieków. Brak stępy ręcznej na obszarach

26. Mapa obszarów, z których materiały są niekompletne. — Carte des régions qui ont fourni un matériel incomplet.

¹⁷⁾ Jak potwierdzają to badania M. Śmiszki: Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce wschodniej, str. 177—182 i mapa na str. 183, Lwów 1932. Czy obszar dzisiejszej Huculszczyzny znajdującej się w granicach politycznych Polski, był zamieszkały wówczas? Prehistorja na ten temat na razie nie może się wypowiedzieć, bo nie przeprowadzono tam jeszcze badań, ale obszar ten znajdował się długo w sferze panowania kultur południowych.

huculskich, wskazuje na późne ich zasiedlenie. Występowanie na obszarze tym stępek potwierdza, dalsze działanie kultur południowych i wschodnich. Znajdowana tu stępa nożna, świadczy o najmłodszym nawarstwieniu się tu wpływów kulturowych, idących z północy i wschodu „dołów“.

Stępa ręczna, chronologicznie i genetycznie jest więc starszą na obszarach Polski, co potwierdza się w jej zasięgach reprezentujących stan z około pierwszego tysiąclecia przed Chrystusem. Natomiast stępa nożna, chronologicznie i genetycznie jest młodszą, a znajdująca na obszarach wschodnich, południowych i południowo-wschodnich terytorjum politycznego Polski, reprezentuje młodsze nawarstwienie kulturowe występujące może tu nie wcześniej, jak w okresie wędrówki ludów.

Rozprzestrzenienie się stępy nożnej postępuje na obszarze Polski w kierunku od południowego-wschodu ku północnemu-zachodowi. Znajdowana prawie wyłącznie i w większej ilości na terenach rolniczych, przedstawia ona narzędzie gospodarskie ludności rolniczej, uprawiającej ziemię w naturalnie dogodnych warunkach, t. zn. na terenach, które zawdzięczają swój poziom warunkom naturalnym, jak klimat i gleba, w stosunku do terenów sąsiadujących, gdzie warunki naturalne są gorsze i stan gospodarczy jest niższy i więcej prymitywny. Przeciwnieństwem, do tych dwóch wymienionych, będą obszary gospodarki intensywnej, na których bez względu na warunki naturalne, prowadzi się gospodarkę rolną na zasadach celowych, przy jednoczesnym świadomym wykorzystaniu zdobyczy naukowych. Nadto stępa nożna występuje w zasadzie na obszarach, produkcji twardego ziarna zbożowego i trudnego do przeróbki, n. p. pszenicy, żyta, jęczmienia i ryżu. Genetycznie i chronologicznie, najmłodszą warstwę reprezentuje stępa mechaniczna. Stępa mechaniczna na wiatraku tak charakterystyczna dla obszaru Wielkopolski, poddaje ciekawe spostrzeżenie pod uwagę: czy rozsiane po literaturze wzmianki o polskich młynach, czy polskich wiatrakach, nie mają istotnego uzasadnienia, w znaczeniu rzeczowym? Dokładne zbadanie zagadnienia wiatraków w Polsce byłoby nie tylko uzupełnieniem ważnym z dziejów historii kultury Polski, ale pomogłoby objaśnić występowanie stępy łącznie z występowaniem wiatraków, na obszarze Wielkopolski.

6. Zakończenie.

A. Spostrzeżenia ogólne.

Zestawienie map ilustrujących i analizujących cały materiał, uprawnia do poczynienia szeregu spostrzeżeń i wniosków. W celu przejrzystości bilans ich, należy podzielić na dwie części, dodatnią i ujemną.

Do spostrzeżeń negatywnych, zaliczy należy przede wszystkim fakt, że mimo wielkiego zebranego materiału nie przedstawia się on jeszcze zadowalniająco. Duża luka, na obszarze środkowym Polski i pomniejsze, jak: w zachodniej części Małopolski; szczególnie w województwie krakowskim, południowych częściach województw: stanisławowskiego, tarnopolskiego i wołyńskiego; na terenie województwa no-

wogrodzkiego, białostockiego, poznańskiego, pomorskiego, kieleckiego i lubelskiego nie pozwalają na ostateczne rozwiązanie problemu stępy, na obszarze Polski. Dużym brakiem, który też musi być uzupełniony, to niedostateczny materiał, do zagadnienia stępy, z obszarów sąsiadujących, przede wszystkim z terenów leżących tuż za granicą południową Polski, z południowych stoków Karpat. Ale nie lepiej jest też z zachodu, północy i wschodu terytorjum polskiego. Równocześnie, do zupełnego i ostatecznego rozwiązania problemu stępy, konieczne będzie opracowanie elementów wiążących się i towarzyszących, jak: żarna, folusze, prasy i wiatraki; musi być to jednak materiał wartości równorzędnej do tego, jaki jednak dało się zgromadzić dla stępy. Żałować wreszcie należy, iż prośby o odpowiedzi na wysłane kwestjonariusze, nie wszędzie znalazły oddźwięk, przychylnie ustosunkowanie się i zrozumienie dla wartości tego rodzaju opracowań, które mają cenne znaczenie nawet dla innych zagadnień, nie tylko naukowych.

Pozytywne spostrzeżenia, unacniają, że przeprowadzony eksperyment należy jednak uznać za udany. Już, opracowanie tylko małej części zgromadzonego materiału, i zaledwie tylko czterech cech, przy uwzględnieniu zupełnie prymitywnego podziału, bez ustalenia typologii właściwej, bez właściwego oświetlenia materiałem porównawczym, bez wprowadzenia elementów towarzyszących i t. p. — dało możliwość stwierdzenia szeregu ciekawych zjawisk kulturowych i potwierdziło prawie w całości zasadnicze kwestje dotyczące terytorjów kulturowych Polski. Za pozytywne spostrzeżenie, należy uważać też fakt koniecznego opracowywania zagadnień poszczególnych elementów kulturowych, w przyszłości, tylko na podstawie materiału o charakterze masowym i przy możliwie jak najdokładniejszym zbieraniu materiałów, szczególnie do zagadnień z zakresu kultury materialnej. Jako następne spostrzeżenie, które tu należy zaliczyć — to przeświadczenie, że tylko przy pomocy tak gromadzonych materiałów o dużej ilości notowanych faktów i skontrolowaniu jak największej ilości jednostek terytorjalnych, można uzyskać trwałą podstawę badawczą przy opracowywaniu zagadnień etnologicznych. Im bardziej jednostka terytorjalna będzie mniejsza, tem więcej oczywiście, wzrastać będzie precyzyjność opracowań i ich wyniki. Najdogodniejszą jednostką terytorjalną, dla takich badań, byłaby np. parafia. Gromadzenie materiału w tej formie, jak tu przedstawiono, pozwoli na sporządzenie właściwych map etnograficznych. Opracowanie materiałów etnograficznych w tej dokładnej postaci — da możliwość rozprawienia się szybko z zagadnieniami, dla których wyjaśnienia potrzeba nieraz długich i żmudnych badań, przy jednoczesnym posługiwaniu się kosztownym i skomplikowanym aparatem statystycznym.

B. Wnioski

Zamknięcie rozważań, nad zagadnieniem stępy, występującej na obecnym terytorjum politycznym Polski, przy uwzględnieniu podziału wyróżniającego: brak stępy, stępę ręczną, nożną i mechaniczną — prowadzi do sformułowania następujących wniosków:

1) Celem zupełnego i ostatecznego rozwiązania problemu „stępy w Polsce“, należy uzupełnić jeszcze, dotychczas zgromadzony materiał, danymi z obszarów, z których tych danych nie podano i których nie zbada-
dano dostatecznie.

2) Brak stępy na pewnych obszarach, świadczy o wyższym zagospodarowaniu — doskonalszych formach gospodarki i większej zamożności materialnej danego terenu. Brak stępy występuje, na skutek sąsiedowania, czy znajdowania się w sferze okręgu przemysłowego, odpowiedniego obszaru. Ten brak, spostrzega się również i na tych obszarach, gdzie występuje on, jako skutek działań wojennych, z czasów ostatniej wielkiej wojny. N. p., brak stępy na terenie b. zaboru rosyjskiego, to „pomniki chwały“ administracji niemieckiej, okupacyjnej, z tych czasów, na skutek wprowadzonych ograniczeń, przemiału ziarna zbożowego. Na terenie Małopolski — to skutek prowadzonych tu krwawych walk, w czasie których ulegały zagładzie niejednokrotnie całe wsie. Najlepiej unaocznia to mapa analityczna województwa tarnopolskiego, gdzie dokładnie odtworzyły się, dawne linje walk pozycyjnych (okopy).

3) Podział na stępe ręczną, nożną i mechaniczną, pozwolił na wyodrębnienie trzech kompleksów kulturowych, występujących na obszarze Polski, nadto jedenaście pomniejszych obszarów, kulturowych. Opracowanie w ten sposób szeregu zagadnień, przez zgromadzenie dokładne tak dużego materiału, dla innych elementów, poszczególnych grup terytorjalnych — da możliwość ostatecznego rozwiązania problemu dotyczącego się grup etnicznych, występujących na obszarze Polski.

4) W związku ze stępą musi się też uwzględnić zagadnienia dotyczące się elementów towarzyszących, jak żarna, folusze, prasy i wiatraki¹⁸⁾.

5) Jedynie tego rodzaju forma opracowań, daje możliwość ustalenia danych chronologicznych, lub choćby ustalenia chronologii względnej, dla poszczególnych elementów kulturowych.

6) W wyniku rozważań, wyróżnia się stępa ręczna, jako zasadnicze i właściwe narzędzie, a stępa nożna i mechaniczna, jako formy pochodne stępy ręcznej. Analiza typologiczna stępy ręcznej, umożliwi ustalenie typów, form i rodzajów tego narzędzia, a następnie pozwala na właściwe sklasyfikowanie stępy nożnej, jako młodszej i pochodnej. Na tem tle, w formie uzupełnienia, ustalić będzie można także zagadnienie stępy mechanicznej.

7) Stępa ręczna, wskazuje na ubogie i prymitywniejsze warunki gospodarcze, występowanie nożnej, na dogodniejsze warunki naturalne, jak klimat i gleba, zasobniejsze i wyższe pod względem formy warunki gospodarcze, a stępa mechaniczna na stan zagospodarowania najlepszy. Przykładem najlepiej ilustrującym to ostatnie, to obszar Wielkopolski z występującą tu charakterystyczną formą stępy mechanicznej — „na wiatraku“.

¹⁸⁾ Braku materiałów etnograficznych, zwłaszcza odnośnie do kultury materialnej, szerzej udowodnić nie trzeba. Odczuwa to każdy przy opracowaniu jakiegokolwiek zagadnienia. Zwrócił na to uwagę prof. K. Moszyński. Brak także typologii do szeregu zagadnień z zakresu kultury materialnej.

8) Stepa ręczna, jako najstarsza znajduje się na całym terytorjum obszaru polskiego. Stepa nożna, w Małopolsce, w części wschodniej obszaru polskiego, aż po dawny szlak bursztynowy, w północnej części Śląska i w małej ilości, — na terenie powiatów południowych Wielkopolski. Mechaniczna, na obszarze Wielkopolski i sporadycznie spotykana w pasie środkowym terytorjum polskiego, oraz w południowej części województwa wołyńskiego, jako peryferyczny zasięg wpływów kulturowych, zespołów południowych.

* * *

W zakończeniu tej pracy, trzeba zaznaczyć, że jest to tylko szkic informacyjny i sprawozdawczy z zebranego materiału, zapowiadający wyczerpujące opracowanie „stępy w Polsce“, pod względem typologicznym, oraz drobiazgową analizę tak całości problemu jak wchodzących tu kwestyj ubocznych. Artykuł ten należy więc uważać, za wstęp do właściwego studjum.

Zebranie materiału, uporządkowanie go i ustalenie pewnych metodycznych zasad pozwalających panować nad całością tak dużego materiału kosztowało wiele wysiłków i prób o charakterze eksperymentalnym, które pożerały wiele czasu. W związku z tem, wyrazy gorącej podziękii należą się Prof. A. Fischerowi, który udzielał autorowi rad i wskazówek, oraz poparcia przy gromadzeniu materiału. Wyrazy serdecznego podziękowania, składa autor i tym wszystkim, którzy łaskawie nadesłali materiał terenowy. Szczególna wdzięczność, należy się tym informatom, których nazwiska zamieszczono w dołączonym spisie źródeł. Dziękując za dostarczaną pomoc, autor zwraca się z uprzejmą prośbą, o dalsze nadsyłanie materiału szczególnie z tych obszarów i miejscowości, które negatywnie uwidaczniają się na załączonych mapach. Prośba ta, tyczy się też materiałów kontrolnych, koregujących błędne informacje dotychczasowe.

Źródła materiałowe.

Materiał do pracy o stępie dostarczyli, dla Województwa białostockiego: Komenda Wojewódzka P. P. Białystok, Muzeum Etnograficzne w Warszawie (rys. Dr. J. Tuwanówna), Prof. Dr. C. Jędrzejewiczowa, dyr. A. Chętnik i Muzeum Etnograficzne w Krakowie (fot. i rys. dyr. S. Udziela) — za pośrednictwem Prof. Dr. A. Fischera, komisarz P. P. Dr. R. Masłowski i K. Kieraszińska. Wojew. kieleckie: B. Zełga, Mgr. J. Magniewicz, Komenda Wojewódzka P. P. Kielce. Wojew. krakowskie: M. Kała, Mgr. A. Bruchnałski, J. Wiśniak, J. Leyk — za pośrednictwem S. Kryczyńskiego, Urząd Wojewódzki Kraków, Komenda Wojewódzka P. P. Lwów, Muzeum Etnograficzne w Krakowie (rys. i fot. dyr. S. Udziela). Wojew. lubelskie: Komenda Wojewódzka P. P. Lublin, dyr. L. Jakubski, B. Zełga. Wojew. łódzkie: A. Hałuzza, I. Kosowska, Hrycek, J. Szpyrało, S. Tuła, Dr. A. Jaworczak, ins. J. Wiśniak, Mgr. O. Gajekowa, M. Szmołocha, K. Kieraszińska, K. Berłowski, K. Dobrzański, Dr. J. Falkowski, Do-

brzański, Komenda Wojewódzka P. P. Lwów, M. Grycówna, Z. Ziębowicz, B. Zelga, Dr. G. Fränklowa, Dr. M. Śmiszko, G. Szmotłocho, K. Żurowski, Komenda Wojewódzka P. P. Tarnopol. Wojew. łódzkie: dyr. L. Jakubski, Komenda Wojewódzka P. P. Łódź. Wojew. poleskie: W. Tabor, E. Bereś, Komenda Wojewódzka P. P. Brześć n/B. Wojew. pomorskie: Dr. J. Gajek, Komenda Wojewódzka P. P. Toruń, E. Sukiertowa-Biedrawina. Wojew. poznańskie: A. Szałankiewicz, dyr. L. Jakubski, Komenda Wojewódzka P. P. Poznań, M. Jaworski, Zbiory ludoznawcze im. W. i H. Cichowicz (fot. H. Cichowicz) — za pośrednictwem Prof. Dr. A. Fischera. — Wojew. stanisławowskie. A. Kämelówna, Dr. R. Jendyk, S. Melnyk, Muzeum Etnograficzne w Warszawie (rys. Dr. J. Tuwanówna), J. Mykietiuik, Z. Tyska, Komenda Wojewódzka P. P. Stanisławów, Dr. J. Falkowski, Dr. M. Śmiszko, J. Gutterwil, W. Tabor. Wojew. śląskie: Z. Ziębowicz, Komenda Wojewódzka P. P. Katowice, Muzeum Śląskie w Katowicach (nadesłane przez dyr. Dr. T. Dobrowolskiego). Wojew. tarnopolskie: A. Haluza, Dr. T. Henzel, Dr. J. Falkowski, Komenda Wojewódzka P. P. Lwów, K. Żurowski, J. Turkiewicz, Z. Ziębowicz, M. Czarnkowska, Dr. J. Bryk, W. Pałamar, S. Kryczyński, Komenda Wojewódzka P. P. Tarnopol, W. Charuk. Wojew. warszawskie: B. Zelga, Komenda Wojewódzka P. P. Warszawa, K. Kopeć, Koło Uczniów gimnazjum państwowego w Płocku, Muzeum Etnograficzne w Warszawie (rys. Dr. J. Tuwanówna), dyr. A. Chętnik — za pośrednictwem Prof. Dr. A. Fischera, dyr. L. Jakubski. Wojew. wileńskie: Prof. Dr. C. Jędrzejewiczowa, Komenda Wojewódzka P. P. Wilno, Dr. H. Perls, Dr. J. Gajek, Mgr. M. Znamierowska-Prüfferowa, E. Dylewski, Muzeum Etnograficzne w Warszawie (rys. Dr. J. Tuwanówna). Wojew. wołyńskie: J. Hoffman, — za pośrednictwem Prof. Dr. A. Fischera, A. Byczkowska, Komenda Wojewódzka P. P. Luck, A. Prusiewicz.

Wykaz literatury.

Chętnik A.: Jałowiec w życiu, obrzędach i wierzeniach Kurpiów, Ziemia XIII, Warszawa 1928.

Cercha St.: Przebieczany, wieś w pow. wielickim, Materjały Antrop. Archeol. Etnograficzne, IV, Kraków 1900.

Ciszewski St.: Lud rolniczo-górnicy z okolic Sławkowa w pow. Olkuskim. Zbiór Wiadomości do Antropol. Kraj. X, Kraków 1886.

Classen K. H.: Deutsche Volkskunst, Ostpreussen, X, München 1927.

Dybowski B.: Dwie Świtezie, Ziemia II, Warszawa 1911.

Ehrenkreutz C.: Wilno i Ziemia Wileńska, Zarys Monograficzny, I, Wilno.

---

27. *Tablica stęporów i stęp.* Tablica powyższa przedstawia formy stęp i stęporów, występujących na obszarze Polski. 1a, b stęporo kafarowe: 1a Lutna pow. Kamień Koszyrski, 1b Bachnowate pow. Turka; 2 stępor młotowy, Czyszkowy pow. Chojnice; 3 stępa ręczna stojąca, Lutna pow. Kamień Koszyrski; 4 stępa nożna stojąca, Rymacze, gmina Bereźce, pow. Lubomł; 5 stępa nożna leżąca, Remczyce, gmina Dąbrowica, pow. Sarny; 6 stępa ręczna leżąca, Zwiniacze, gmina Skobelka, pow. Horochów; 7 stępa mechaniczna kafarowa, miasteczko Mikstał,

TABLICA · STĘPORÓW I STĘP.

pow. Ostrzeszów; 8 stępa mechaniczna młotowa, Roztoki, przysiółek Łutki-Potok, pow. Kosów na Huculszczyźnie; 9 stępa polska (kobylicowa) ręczna, Siersza, pow. Chrzanów. — *Tableau des pilons et des mortiers à pilon*. Le tableau ci-dessus représente les formes de mortiers à pilon et de bannes, usités en Pologne. 1 a, b bannes-moutons à piloter, 1 a de Lutna, district de Kamień Koszyrski, 1 b de Bachnowate, district de Turka; 2 pilon-marteau, de Czersk, district de Kamień Koszyrski; 4 mortier à pilon à pied, dressé, de Rymacze, commune de Bereźce, district de Luboml; 5 mortier à pilon à pied, couché, de Remczyce, commune de Dąbrowica, district de Sarny; 6 mortier à pilon à main, couché, de Zwiniacze, commune de Skobelka, district de Horochów; 7 mortier à pilon mécanique, batte mouton à piloter, petite ville Mikstat, district de Ostrzeszów; 8 mortier à pilon mécanique, batte-marteau de Roztoki, bourgade Łutki-Potok, district de Kosów, au pays des Houtzoules; 9 mortier à pilon polonais (au chevalet) à main, de Siersza, district de Chrzanów.

Falkowski J. — Pasznycki B.: Na pograniczu łemkowsko-bojkowskim, Lwów 1935.

Falkowski J.: Seło Wołosate liśkoho powitu, Litopys Bojkiwszczyny V, i odb. Sambor 1935.

Falkowski J.: Ze wschodniego pogranicza Huculskiego, Lud XXXIV i odb. Lwów 1936.

Falkowski J.: Dolinami Prutu, Bystrzycy Nadwórniańskiej, Bystrzycy Sołotwińskiej i Łomnicy, Lwów 1936, rękopis.

Fischer A.: Lud Polski, Lwów 1926.

Fischer A.: Rusini, Lwów 1927.

Fischer A.: Etnografja Słowiańska, zesz. 3 — Polacy, Lwów-Warszawa 1934.

Fischer A.: Kaszubi na tle etnografji Polski, rozprawa z pracy zbiorowej „Kaszubi, kultura ludowa i język“, Toruń 1934.

Głogier Z.: Słownik gwary ludowej w Tykocińskim, Prace Filologiczne IV, Warszawa 1893.

Goyski M.: Odpowiedź na kwestjonariusz, Lud XIV, Lwów 1908.

Gulgowski E.: Von einem unbekanntem Volke in Deutschland, Berlin 1911.

Kantor J.: Czarny Dunajec, Monografja etnograficzna, Materiały Antrop. Archeol. Etnograficzne IX, Kraków 1907.

Kaindl F. R.: Haus und Hof bei den Huzulen, Mitteilungen d. Anthrop. Gesellschaft in Wien, N. F. XXVI, Wien 1896.

Kaindl F. R.: Bei den Huzulen in Pruththal, ein Beitrag zur Hausforschung in Österreich. Mitteilungen d. Anthrop. Gesellschaft in Wien, N. F. XXVII, Wien 1897.

Kaindl F. R.: Ethnographische Streifzüge in den Ostkarpathen, Beiträge zur Hausbauforschung in Österreich. Mitteilungen d. Anthrop. Gesellschaft in Wien, N. F. XXVIII, Wien 1898.

Karłowicz J.: Lud, rys ludoznawstwa polskiego, Lwów 1904.

Kolberg O.: Właściwości pieśni i tańce ludu Ziemi Dobrzyńskiej, Zbiór Wiadomości do Antrop. Kraj. VI, Kraków 1882.

Kolberg O.: Krakowskie I, Kraków 1871.

Kolberg O.: Lubelskie I, Kraków 1883.

Kolberg O.: Mazowsze III, Kraków 1887.

Kolberg O.: Chełmskie I, Kraków 1890.

Króliński K.: Odpowiedź na kwestjonariusz, Lud XIV, Lwów 1908.

Kyrle G.: Siedlungs- und Volkskundliches aus dem wölyhynischen Poljesie.

Malicki L.: Zarys kultury materialnej górali śląskich, Katowice 1936.

Matlakowski W.: Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu, Warszawa 1901.

Maurizio A.: Pożywienie roślinne i rolnictwo w rozwoju dziejowym, Warszawa 1926.

Meynen E.: Die Verbreitung des Holzmörsers, eine vergleichende Studie. Ethnologica t. III, (1927) Leipzig. Str. 45 i nast. Praca ta, jakkolwiek przytoczona w spisie bibliograficznym, nie odegrała żadnej roli przy opracowaniu zagadnienia stępy w Polsce.

Moszyński K.: Ethnogeographische Studien in Ostpolen, Podróż po kresach wschodnich zorganizowana przez „Orbis“, I, Kraków 1928.

- Moszyński K.: *Kultura ludowa Słowian, I Kultura materialna*, Kraków 1929.
- Moszyński K.: *Polesie Wschodnie*, Warszawa 1928.
- Moszyński K.: *Atlas kultury ludowej w Polsce, zeszyt 1 i 2*, Kraków 1934/1935.
- Pfeiffer L.: *Die Werkzeuge der Steinzeitmenschen*, Jena 1920.
- Pietkiewicz C.: *Polesie Rzeszyckie, I, materiały etnograficzne, kultura materialna*, Kraków 1928.
- Pleszczyński A. ks.: *Bojarzy Międzyrzeczcy*, Warszawa 1893.
- Poniatowski S.: *Etnografja Polski, Wiedza o Polsce III*, Warszawa 1932.
- Sałoni A.: *Lud wiejski w okolicy Przeworska, Wisła XI*, Warszawa 1897.
- Sałoni A.: *Zaściankowa szlachta w Delejewie, Materiały Antrop. Archeol. Etnograf. XIII*, Kraków 1914.
- Sałoni A.: *Lud Rzeszowski, Materiały Antrop. Archeol. Etnograf. X*, Kraków 1909.
- Schnippel E.: *Volkskunde von Ost- und Westpreussen, I*, Danzig 1921, II, Königsberg 1927.
- Świętek J.: *Borowa, Materiały Antrop. Archeol. Etnograf. VII*, Kraków 1904.
- Szuchewicz W.: *Huculszczyzna I*, Kraków 1902.
- Zawada P.: *Z życia górali w Istebnej i okolicy, Rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego „Beskid Śląski“ III*, Cieszyn.

SEBASTJAN FLIZAK

EKSPANSJA PODHALAŃSKIEJ KULTURY LUDOWEJ

(L'EXPANSION DE LA CIVISATION POPULAIRE DE PODHALE)

Kto znał przed wojną okolice Mszany Dolnej, Niedźwiedzia i Poręby Wielkiej, ten przechodząc lub przejeżdżając tędy dzisiaj zdziwić się musi, jak dalece zmieniło się oblicze tutejszych wiosek. W przeciągu 15 lat nastąpiły liczne zmiany w ubiorach, częściowo w budownictwie i zwyczajach. A stało się to nie pod wpływem nowych warunków życia, lecz pod naciskiem mody, która idzie z dwóch stron: z miast i z Podhala. Gdy w niedzielę w Mszanie Dolnej przypatruję się ludowi, nie chce mi się wierzyć, że jestem w tej samej Mszanie Dolnej, którą znałem od dzieciństwa. Jakieś nowe plemię wyrosło w uroczej dolinie nadrabskiej w tym czasie, gdy zmienne losy trzymały mnie zdala od stron rodzinnych. Zamiast dawnych bogato cyfrowanych hazuk (ryc. 1. i 2) widzę tandetne kapoty, kypce znikły najwcześniej i ustąpiły miejsca butom i trzewikom, kapełusz ozdobiony kostkami, stał się również rzadkiem zjawiskiem. Z całego dawnego kostjumu zostały się tylko portki z białego domowego sukna. — Ale i w tej części garderoby zaszła duża zmiana: zmienił się krój i ornamentyka. Dawniej mieszkaniec Mszany albo Poręby nosił spodnie